

ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΧΑΝΙΩΝ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Η
ΚΡΗΤΗ
ΤΙΜΑ
ΤΟΝ ΜΙΚΗ
ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΔΙΠΛΟ ΗΧΗΤΙΚΟ CD & ΕΝΤΥΠΟ ΥΛΙΚΟ
©ΧΑΝΙΑ 2005
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΧΑΝΙΩΝ

ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΕΚΔΟΣΗ - ΠΑΡΑΓΩΓΗ:

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΧΑΝΙΩΝ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΧΑΝΙΑ 2005

Η
ΚΡΗΤΗ
ΤΙΜΑ
ΤΟΝ
ΜΙΚΗ
ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τετράδιο με μουσικές συνθέσεις του μαθητή Μιχαήλ (Μίκη) Θεοδωράκη (σχολικό έτος 1939-1940).
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ CD: Αθήνα, 1985. Ο Μίκης Θεοδωράκης με τον εγγονό του Μίκη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. Πίνακας Περιεχομένων.....σελ.	9
2. Η Κρήτη τιμά τον Μίκη Θεοδωράκη.....	11
3. Σχεδιασμός και περιεχόμενο εκπαιδευτικού υλικού.....	12
4. Ενδεικτικές Παιδαγωγικές Προτάσεις	
I. Για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.....	16
II. Για την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.....	20
5. Βιογραφικό σημείωμα Μίκη Θεοδωράκη.....	27
6. Περιεχόμενα πρώτου δίσκου (CD I).....	31
7. Ενημερωτικό υλικό πρώτου δίσκου	
Επεξηγήσεις όρων, πληροφοριακά στοιχεία, σχόλια.....	35
8. Το μουσικό «σύμπαν» του Μίκη Θεοδωράκη	
Γαλαξίας.....	64-65
Αστερισμοί.....	66-67
9. Περιεχόμενα δεύτερου δίσκου (CD II).....	69
10. Ενημερωτικό υλικό δεύτερου δίσκου	
Επεξηγήσεις όρων, πληροφοριακά στοιχεία, σχόλια.....	73
11. Πηγές - Βιβλιογραφία.....	95
12. Ευχαριστίες.....	100
13. Φωτογραφίες.....	103
14. Ευρετήριο.....	107
15. Συντελεστές.....	110

Η ΚΡΗΤΗ ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

Η συμπλήρωση των 80 χρόνων του Μίκη Θεοδωράκη έδωσε την ευκαιρία στην Κρήτη, τόπο καταγωγής του, να αποδώσει την οφειλόμενη τιμή στον δημιουργό, που με το έργο, την προσωπικότητα και τη στάση της ζωής του έκανε παγκόσμια γνωστή τη μουσική, τις αξίες και τον πολιτισμό μας.

Η Κρήτη τιμά τον Μίκη Θεοδωράκη. Και η γιορτή αυτή δεν θα μπορούσε να μη συμπεριλάβει τα παιδιά και να μην αγκαλιάσει τους χώρους όπου σφυρηλατείται το μέλλον του τόπου, δηλαδή τα σχολεία της Κρήτης: Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια.

Η αναζήτηση μιας δραστηριότητας, που δεν θα έχει ευκαιριακό χαρακτήρα και δεν θα εξαντλείται σε μια επιφανειακή προσέγγιση, οδήγησε τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων να προτείνει την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού που θα διατεθεί δωρεάν σε όλα τα σχολεία της Κρήτης και θα επιτρέψει μια ουσιαστική σχέση κι ένα διαρκή διάλογο της νέας γενιάς με το έργο και την εποχή του Μίκη Θεοδωράκη, στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Κρήτης και το Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης Κρήτης αγκάλιασαν πρόθυμα την ιδέα και με τη στήριξή τους έγινε δυνατή η πραγματοποίηση του σχεδίου.

Στις γοπητευτικές ΙΣΤΟΡΙΕΣ του μικρού μαθητή, του έφηβου και του -παντοτινά - νέου Μίκη Θεοδωράκη, πιστεύουμε ότι τα παιδιά θ' ανακαλύψουν πολλά κοινά στοιχεία με τη δική τους ζωή, καθώς τίγονται ζητήματα και προβληματισμοί που απασχολούν τους νέους όλων των γενεών.

Η επιλογή των ιστοριών έγινε με στόχο να αναδειχθούν οι αξίες και η στοχαστική ματιά με την οποία η μεγάλη αυτή προσωπικότητα προσεγγίζει θέματα όπως, η πνευματική κληρονομιά, η δημιουργία, ο τόπος και η παράδοση, η αλληλεπίδραση των πολιτισμών, η συλλογικότητα, η αλληλεγγύη, η σημασία της επιδίωξης στόχων που δίνουν νόημα στην ανθρώπινη ύπαρξη.

Ταυτόχρονα, ο πλούτος των πληροφοριών που περιλαμβάνονται στις ΙΣΤΟΡΙΕΣ δίνουν ερεθίσματα για παραπέρα έρευνα σε πολλούς τομείς γνώσης καθώς και την ευκαιρία στους εκπαιδευτικούς να αναπτύξουν - ανάλογα με την ηλικία και την τάξη των μαθητών - θέματα από ένα ευρύ φάσμα γνωστικών αντικειμένων, μουσικής, τοπικής ιστορίας και πολιτισμού, λογοτεχνίας, ξένων γλωσσών, φιλοσοφίας, κοινωνιολογίας κ.λ.π.

Για την ανάπτυξη αυτών των δυνατοτήτων, ζητήσαμε από εκπαιδευτικούς και των δύο βαθμίδων να μας καταθέσουν κάποιες ενδεικτικές προτάσεις για τη χρήση του υλικού, τις οποίες συμπεριλάβαμε στο παρόν βιβλίο και τους ευχαριστούμε θερμά γι αυτό.

Το δικό μας έργο έχει ολοκληρωθεί στο σημείο αυτό. Σ' εσάς τους δασκάλους και τους καθηγητές που έχετε αναλάβει την εκπαίδευση των παιδιών μας, εναπόκειται η δημιουργική χρήση του.

Θέλουμε να ευχαριστήσουμε θερμά, κατ' αρχήν τον κ. Θεοδωράκη, όχι μόνο για όλα όσα έχει προσφέρει στον τόπο μας μέχρι σήμερα αλλά και γιατί μας εμπιστεύθηκε και μας επέτρεψε να κάνουμε χρήση του βιογραφικού του υλικού και του μουσικού του έργου, ενισχύοντας έτσι μια πρωτοβουλία σύνδεσης της εκπαίδευσης με τον πολιτισμό, που για πρώτη φορά αναλαμβάνουν φορείς της Αυτοδιοίκησης. Επίσης, ευχαριστούμε για τη βοήθειά τους τις δισκογραφικές εταιρείες, τους εκδοτικούς οίκους, τη Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας Λίλιαν Βουδούρη, την Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Κρήτης, τις Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης όλων των νομών, τον Παγκρήτιο Σύλλογο Φίλων Μίκη Θεοδωράκη και το SOUND Στούντιο.

Τέλος ευχαριστούμε θερμά, τους ηθοποιούς Αλέξανδρο Λογοθέτη και Βαγγελίω Ανδρεαδάκη, την ομάδα σύνταξης του ενημερωτικού υλικού, όσους συνέβαλαν στη συγκέντρωση και δακτυλογράφηση των κειμένων καθώς και εκείνους που βοήθησαν, με κάθε τρόπο, τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων, η οποία σχεδίασε και είχε την ευθύνη της παραγωγής και του συντονισμού όλης της προσπάθειας. Όλοι όσοι εργάσθηκαν για την πραγματοποίηση αυτού του σχεδίου, εργάσθηκαν εθελοντικά, κάνοντας μια προσφορά στα παιδιά της Κρήτης και μια συμβολική χειρονομία προς τον κ. Θεοδωράκη, που μας προσφέρει απλόχερα τόση συγκίνηση.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Οι ανάγκες διοργάνωσης των εκδηλώσεων για τα 80 χρόνια του Μίκη Θεοδωράκη, μας έδωσαν την αφορμή να σκύψουμε με προσοχή πάνω στο έργο του. Τότε ανακαλύψαμε, ότι οι γνώσεις μας, τόσο για τη ζωή του όσο και για την καλλιτεχνική του παραγωγή, είναι πολύ περιορισμένες και ότι η βιογραφία του αποτελεί μια πολύτιμη πηγή γνώσης, όχι μόνο για το προσωπικό του έργο αλλά και για την ιστορία και τον πολιτισμό της νεώτερης Ελλάδας. Ταυτόχρονα, ανακαλύψαμε ότι είναι ένας εξαιρετικός αφηγητής και ότι οι ιστορίες του «μοιάζουν με παραμύθια», τα οποία πάντα αρέσουν στα παιδιά. Από τη στιγμή εκείνη, ξεκίνησε μια δημιουργική περιπέτεια που είχε ως αποτέλεσμα την παραγωγή του υλικού που έχετε σήμερα στα χέρια σας.

Σκοπός της προσπάθειας αυτής είναι:

1. Η εξοικείωση των παιδιών και των νέων, που βρίσκονται στην ηλικία που διαμορφώνουν τα προσωπικά τους κριτήρια, με τη μουσική και το λόγο του συνθέτη, ο οποίος νοηματοδοτεί τις δημιουργίες του με βάση τις αξίες που καθόρισαν τη ζωή του.
2. Η ενθάρρυνση της δημιουργικότητας των ίδιων των παιδιών, μέσα από την ανακάλυψη της χαράς της δημιουργίας αλλά και από τη συνειδητοποίηση της προσπάθειας που απαιτεί η δημιουργική δραστηριότητα κάθε ανθρώπου, ακόμη κι αν αυτός είναι χαρισματικός όπως ο Μίκης Θεοδωράκης.
3. Η δημιουργία ερεθισμάτων για:
  - Την προσέγγιση της σύγχρονης ιστορίας του τόπου, των παραδόσεων και του πολιτισμού του, μέσω της ζωντανής μαρτυρίας ενός ανθρώπου που βίωσε και διαμόρφωσε τα γεγονότα.
  - Τη γνωριμία με διάφορα είδη μουσικής (συμφωνική, έντεχνη, λαϊκή, κ.λ.π.), με σπουδαίους συνθέτες και ερμηνευτές από όλο τον κόσμο που εξέφρασαν αυθεντικά τις προηγούμενες γενιές.
  - Τη γνωριμία με τους στόχους σπουδαίων Ελλήνων και ξένων ποιητών και τέλος
4. Η έναρξη ενός διαλόγου στα σχολεία για τα κίνητρα που έχουν οι σημερινοί νέοι, σε μια εποχή κατ' εξοχήν αντιπνευματική, ν' αναπτύξουν τα δικά τους πνευματικά ενδιαφέροντα και ν' ανοίξουν τα δικά τους φτερά.

Το εκπαιδευτικό υλικό αποτελείται από ένα βιβλίο που περιέχει ένα διπλό ηχητικό, ψηφιακό δίσκο (CD). Μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται σήμερα στα σχολεία αλλά και στην ίδια τη διαδικασία μάθησης.

Το CD περιλαμβάνει προσωπικές ΙΣΤΟΡΙΕΣ του Μίκη Θεοδωράκη, τις οποίες αφηγείται ο ηθοποιός Αλέξανδρος Λογοθέτης, και οι οποίες συνοδεύονται από αντιπροσωπευτικά μουσικά δείγματα από το πολύπλευρο έργο του συνθέτη αλλά και από αποσπάσματα μουσικών έργων που επηρέασαν αποφασιστικά τη μουσική του πορεία. Κατευθυντήριο άξονα για τη δόμηση του υλικού αποτέλεσαν οι ΙΣΤΟΡΙΕΣ που προέρχονται από βιογραφικά ή αυτοβιογραφικά βιβλία του Μίκη Θεοδωράκη. Το ίδιο το περιεχόμενο της αφήγησης οδήγησε στην επιλογή της μουσικής η οποία έρχεται να συμπληρώσει, να φωτίσει ή να σχολιάσει το λόγο που προηγείται, ενώ ταυτόχρονα ο λόγος νοηματοδοτεί το έργο.

Η αφήγηση δεν ακολουθεί πάντα μια αυστηρή χρονολογική σειρά, καθώς η θεματική εναλλαγή δίνει μεγαλύτερη ζωντάνια και ενδιαφέρον στο υλικό, ενώ η σειρά που ακούγονται τα μουσικά μέρη δεν έχει καμιά αντιστοιχία με το χρόνο σύνθεσης ή ηχογράφησης τους.

Η αφήγηση και η μουσική που την ακολουθεί, αποτελούν κατά κανόνα μια ενότητα. Κάθε ενότητα (πρόζας και μουσικής) έχει μια σχετική αυτονομία κι έτσι μπορεί να απομονωθεί από το υπόλοιπο ηχητικό υλικό για να εξηγηθεί συγκεκριμένους, κάθε φορά, διδακτικούς στόχους.

Η δημιουργία ενός ηχητικού CD και όχι ενός DVD που θα περιείχε και οπτικό υλικό, θεωρήθηκε καταλληλότερη για δύο λόγους: Πρώτον, διότι ταιριάζει με τη φύση της καλλιτεχνικής δημιουργίας την οποία προσεγγίζει -καθώς η

ίδια η μουσική είναι «η τέχνη των ήχων» και δεύτερον, διότι δεν δεσμεύει τη φαντασία των παιδιών, τα οποία μπορούν ελεύθερα να δημιουργήσουν τις δικές τους εικόνες.

Το βιβλίο περιλαμβάνει:

1. Ενδεικτικές προτάσεις για τη χρήση του υλικού στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.
2. Βιογραφικό σημείωμα του Μίκη Θεοδωράκη.
3. Ενημερωτικό υλικό για όλα τα γεγονότα, ιστορικά, πολιτικά, πολιτιστικά, ελληνικά και παγκόσμια και επεξηγήσεις των μουσικών όρων στους οποίους γίνεται αναφορά στο CD. Περιλαμβάνει επίσης, τους στίχους των τραγουδιών (με την ορθογραφία και τον τονισμό του πρωτότυπου), τα βιογραφικά των συντελεστών και τα στοιχεία παραγωγής των μουσικών έργων που ακούγονται καθώς και σχόλια του ίδιου του Μίκη Θεοδωράκη και μελετητών του έργου του. (Η καταχώρηση των στοιχείων αυτών ακολουθεί τη σειρά με την οποία ακούγονται. Επειδή ορισμένοι όροι ή συντελεστές επαναλαμβάνονται, η καταχώρηση γίνεται μόνο την πρώτη φορά. Στα ευρετήρια που ακολουθούν υπάρχει παραπομπή στις σχετικές σελίδες.)
4. Φωτογραφίες και άλλο οπτικό υλικό.
5. Τις πηγές απ' όπου αντλήθηκαν τα παραπάνω πληροφοριακά στοιχεία, σχετική βιβλιογραφία και κατάλογο ιστοσελίδων, στις οποίες μπορούν να ανατρέξουν όσοι ενδιαφέρονται για περισσότερη ενημέρωση.

Η πλούσια καλλιτεχνική παραγωγή του συνθέτη και στοχαστή Θεοδωράκη και η πολύπλευρη δράση του πολίτη Θεοδωράκη, αποδείχτηκε ότι δεν ήταν δυνατόν να χωρέσει σε δύο ψηφιακούς δίσκους και γι' αυτό, ζητούμε συγγνώμη και από τον ίδιο και από όσους συνεργάτες του δεν έγινε δυνατόν να αναφερθούν στην εργασία αυτή.

Επίσης, είναι πιθανόν, να έχουν γίνει κάποιες παραλείψεις στο ενημερωτικό υλικό, καθώς οι όροι που χρήζουν επεξήγησης είναι πάρα πολλοί, όπως και οι συντελεστές των έργων που αναφέρονται.

Ελπίζουμε, ότι αυτό δεν θα δημιουργήσει ιδιαίτερο πρόβλημα, καθώς γίνεται λεπτομερής αναφορά στις πηγές, στις οποίες μπορεί κανείς να αναζητήσει τις σχετικές πληροφορίες.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο Μίκης Θεοδωράκης «διδάσκεται» ήδη, από το 2000, στα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ). Στο βιβλίο «Ιστορία των Τεχνών – Έργα και Δημιουργοί» για τη Β' τάξη του 1ου Κύκλου (τομέας Εφαρμοσμένων Τεχνών - Σχεδιασμός Εσωτερικών Χώρων, Γραφικές Τέχνες, Συντήρηση Έργων Τέχνης – Αποκατάσταση) περιλαμβάνεται μια ενδιαφέρουσα μονογραφία για το ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ (κεφάλαιο 26, ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ: ΤΟ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ), και στο βιβλίο «Νέα Ελληνικά» για τη Γ' Λυκείου του 2ου Κύκλου, ένα άρθρο του Μίκη Θεοδωράκη με τίτλο *Μια σκέψη για τον 21ο αιώνα* ως παράλληλο κείμενο στο δοκίμιο *Μέσα στη νύχτα του αιώνα* του φιλοσόφου Εντγκάρ Μορέν.

Για τις πολύτιμες παρατηρήσεις τους και τη συμβολή τους στη συγκέντρωση του υλικού, ευχαριστούμε προσωπικά την Στεφανία Μεράκου, την Ρένα Παρμενίδου, τον Γιώργο Αγοραστάκη, τον Ιωάννη Νταγκουνάκη, τον Γιώργο Μαλούχο, τον Στέλιο Λαϊνάκη, τον Γιώργο Παπαδάκη και την Όλγα Βερυκάκη.

Δεκέμβριος 2005
Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χαλίων

Αργοστόλι, 1933.

Μαθητές της 3ης τάξης Δημοτικού.
Ο Μίκης Θεοδωράκης (πρώτος κάτω
δεξιά) με τους συμμαθητές του
και τη δασκάλα του, κυρία Άννα.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τρόπος που προσεγγίζονται, παρουσιάζονται και αναλύονται τα γνωστικά αντικείμενα, θα πρέπει, σύμφωνα με τη σύγχρονη αντίληψη, να προκαλεί ευχαρίστηση στο παιδί, να ερεθίζει και να αξιοποιεί τη φυσική του περιέργεια, να ενεργοποιεί τη δημιουργικότητά του και να βελτιώνει σε όλα τα επίπεδα την ικανότητά του να εκφράζεται και να επικοινωνεί.

Η ίδια η διδακτική πράξη μπορεί να εξελιχθεί σε δημιουργία και σ' αυτό μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά, η «σύζευξη» της εκπαιδευτικής διαδικασίας με τις τέχνες και τον πολιτισμό. Διότι, ο μοναδικός και πρωτότυπος τρόπος έκφρασης κάθε μορφής τέχνης, πλαισιώνει αισθητικά το λόγο, ωθεί στην κατανόσή του, ισχυροποιεί το μήνυμα, πλουτίζει την εκπαιδευτική διαδικασία, με χρώμα, ήχο, κίνηση, εικόνα κι εξοπλίζει θαυμάσια το διδακτικό ρεπερτόριο του εκπαιδευτικού. Κι αυτός είναι ένας από τους πολλούς λόγους, που καθιστούν τη σύνδεση της εκπαίδευσης με τον πολιτισμό, αναγκαία.

Ένα εκπαιδευτικό υλικό που έχει σχεδιαστεί με τις παραπάνω προθέσεις, εκληρώνει το στόχο του, όταν παρακινεί τον ίδιο τον εκπαιδευτικό να το υπερβεί και να λειτουργήσει ο ίδιος ως εμπνευστής της διδακτικής διαδικασίας.

Το εκπαιδευτικό υλικό ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ, δίνει αυτή την ευκαιρία στον εκπαιδευτικό, ο οποίος μπορεί να το χρησιμοποιήσει ως ιστορική πηγή, οπτικό ντοκουμέντο, προφορική μαρτυρία, ερέθισμα συγκινήσεων, μέσο ενεργοποίησης του ενδιαφέροντος και της δημιουργικότητας των μαθητών, ως εργαλείο δηλαδή, εναλλακτικής μάθησης.

Με το παραπάνω σκεπτικό, που έχει πολλά στοιχεία από τη φιλοσοφία του προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ», έγινε ο σχεδιασμός των προτεινόμενων δράσεων που ακολουθούν. Οι δράσεις είναι ενδεικτικές και σχεδιάστηκαν με σκοπό να εφαρμοστούν από όλους τους εκπαιδευτικούς, όχι αποκλειστικά από εκείνους που έχουν την ειδικότητα του μουσικού. Απευθύνονται σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού -ακόμη και στο νηπιαγωγείο- με την προϋπόθεση ότι κάθε εκπαιδευτικός θα τις προσαρμόσει στις δυνατότητες και στο επίπεδο της ομάδας του. Παρουσιάζονται ομαδοποιημένες ανάλογα με τον κυρίαρχο στόχο κι επιδιώκουν να ξεφύγουν από την στερεότυπη χρήση ενός μουσικού cd στην τάξη, που συνήθως περιορίζεται στην καθιερωμένη ακρόαση κι εκτέλεση τραγουδιών από τους μαθητές.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

I. Κινητοποίηση των αισθήσεων

ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΑΚΟΗΣ- ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ:

Ο εκπαιδευτικός προτείνει στα παιδιά μετά από την προσεκτική ακρόαση ενός μουσικού κομματιού:

- ▶ Να αποτυπώσουν με μια γραμμή ή με κουκκίδες
  - τις αυξομειώσεις της έντασης της φωνής και της μουσικής
  - το τονικό ύψος και να αποδώσουν μια μουσική φράση σε διαφορετικούς τόνους¹
- ▶ Να προσδιορίσουν τα μουσικά όργανα που διέκριναν και να γίνει η γνωριμία με κάθε ένα από αυτά
- ▶ Να διακρίνουν το μέγεθος και το είδος του μουσικού συνόλου που ακούγεται (π.χ. στα κομμάτια I-1, I-2, I-8, I-10, I-28, II-2, II-8, II-17 κ.λπ.)
- ▶ Να ακροαστούν ένα κομμάτι με κλειστά μάτια και να σημειώσουν σ' ένα χαρτί τα συναισθήματα που ένιωσαν ή τις εικόνες που γεννήθηκαν στο μυαλό τους και στη συνέχεια, να τα αποδώσουν εικαστικά.

- ▶ Να επιλέξουν από το cd τα κομμάτια που «μιλούν στην καρδιά τους».
- ▶ Να αποδώσουν με συγκεκριμένα χρώματα το πχόχρωμα της φωνής¹
- ▶ Να σημειώσουν τα συναισθήματα που τους δημιουργούν π.χ. οι τρεις διαφορετικές ερμηνείες του τραγουδιού *Ο Αντώνης* (I-24).
- ▶ Να αποδώσουν χρωματικά τις δύο διαφορετικές εκτελέσεις του τραγουδιού *Μέρα Μαγιάς* (II-12, II-13).

ΑΚΡΟΑΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ

- ▶ Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και αναλαμβάνουν με αφετηρία ερεθίσματα από το CD να εντοπίσουν και να φέρουν στο σχολείο διάφορα είδη μουσικής: κλασική, τζαζ, λαϊκή, έντεχνη, δημοτική, κ.α. Κάθε ομάδα παρουσιάζει το είδος της μουσικής που έχει αναλάβει να προσεγγίσει, πληροφορίες για την ιστορία του είδους αυτού και επιχειρεί να το συσχετίσει με την κατάλληλη περίοδο μιας χρονογραμμής που μπορεί να κατασκευάσει στην τάξη, με ορόσημο τη χρονολογία γέννησης των παιδιών.
- ▶ Οι μαθητές καλούνται να φέρουν από ένα cd της αρεσκείας τους με μουσική του είδους που μελέτησαν, με στόχο τη δημιουργία μιας δανειστικής δισκοθήκης στην τάξη.
- ▶ Οι μαθητές καλούνται, αφού ακούσουν το ορχηστρικό κομμάτι της κρητικής παραδοσιακής μουσικής (II-2), να γράψουν σ' ένα χαρτί μια σκέψη ή μια ανάμνηση η οποία ανακαλείται στη μνήμη τους με το άκουσμα αυτό. Τα χαρτάκια κυκλοφορούν κυκλικά στην τάξη (για να εξασφαλισθεί η ανωνυμία που θα επιτρέψει την ελεύθερη έκφραση των παιδιών) μέχρι να ολοκληρωθεί το μουσικό κομμάτι και στη συνέχεια διαβάζει ο κάθε μαθητής το χαρτί που έχει φτάσει στα χέρια του. Ακολουθεί συζήτηση για την κρητική μουσική, τους δημιουργούς, τα μουσικά όργανα κ.λπ.

ΡΥΘΜΟΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΗ

- ▶ Οι μαθητές ξαπλώνουν στα στρώματα και ακουμπούν με την παλάμη τους την καρδιά τους. Ο εκπαιδευτικός ζητά να νιώσουν τους χτύπους της. Στη συνέχεια, επιλέγει διάφορες συνθέσεις από το cd και ζητά από τους μαθητές να παρατηρήσουν τις εναλλαγές στους ρυθμούς της μουσικής και την επιρροή τους στους καρδιακούς τους παλμούς (συζήτηση για τη χαλάρωση, τη λειτουργία της καρδιάς, της μουσικής κ.λπ.)
- ▶ Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες, επιλέγουν ένα από τα ορχηστρικά κομμάτια του cd, και αναλαμβάνουν να παρουσιάσουν ένα σύντομο πρόγραμμα γυμναστικής (ρυθμικής ή ενόργανης).
- ▶ Μετά την ακρόαση ενός τραγουδιού που αρέσει ιδιαίτερα στην τάξη, ζητείται από τους μαθητές να το συνοδεύσουν ρυθμικά στην αρχή με παλαμάκια και μετά με αυτοσχέδια κρουστά ή τα κρουστά της τάξης. Στη συνέχεια οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες, που η μία τραγουδά, η άλλη συνοδεύει με παλαμάκια και η άλλη με τα κρουστά.
- ▶ Ο εκπαιδευτικός παροτρύνει τα παιδιά να συνοδεύσουν την ακρόαση ενός κομματιού με παλαμάκια. Στη συνέχεια να συνδυάσουν μια δική τους χορευτική κίνηση με το ρυθμό και αφού παρουσιαστούν οι κινήσεις από όλους, συνθέτουν με τη βοήθεια εκπαιδευτικού ειδικότητας, τις κινήσεις σε μια χορογραφία. (Συζήτηση για το τι σημαίνει χορογραφία, για τον χορό του Ζορμπά στην ομώνυμη ταινία και τη χορογραφία του Λόρκα Μασίν στο μπαλέτο Ζορμπάς, προβολές σχετικών βίντεο).
- ▶ Ζητείται από τους μαθητές να φέρουν μουσικές από τον τόπο καταγωγής τους και με παιγνιώδη μορφή να αυτοσχεδιάσουν κινητικά μοτίβα ή να παρουσιάσουν, αν υπάρχουν, τα συγκεκριμένα κινητικά μοτίβα (διάκριση ομοιοτήτων και διαφορών στην κίνηση, από διαφορετικού τύπου, ομάδες και άτομα).

II. Ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης και της συνθετικής ικανότητας

ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ — ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΗ

- ▶ Οι μαθητές καλούνται αφού ακροαστούν τα τραγούδια και προσδιορίσουν τα μουσικά όργανα που διέκριναν, να επιχειρήσουν να συνοδεύσουν ένα τραγούδι με μουσικά όργανα της δικής τους επιλογής, μονάχα με τη φωνή τους ή και να τα διασκεύασουν ακόμα δοκιμάζοντας μια διαφορετική εκτέλεση (π.χ. με αλλαγή ρυθμού, εφόσον είναι εφικτό).
- ▶ Οι μαθητές καλούνται, αφού καταγράψουν μία από τις ΙΣΤΟΡΙΕΣ, να μιμηθούν ηχητικά φαινόμενα που αναφέρονται ή υπονοούνται στο κείμενο. Στη συνέχεια να τονίσουν μουσικά τη στίξη του κειμένου και την έκφραση του διαβάσματος (τελείες, κόμματα, αλλαγή στο ρυθμό ανάγνωσης, παύσεις κλπ. περνώντας σε μια πιο αφηρημένη μουσική συνοδεία από την προηγούμενη).
Οι μαθητές παροτρύνονται να εκφράσουν με μουσική και με μουσικά όργανα που θα επιλέξουν τα συναισθήματα που υποδηλώνονται στο κείμενο.
Μετά τις δοκιμαστικές απόπειρες, οι μαθητές μαζί με τον εκπαιδευτικό αποφασίζουν ποιος τρόπος είναι κατάλληλος για τη “μουσικοποίηση” (μουσική εξίστωση) του κειμένου (μπορεί να επιχειρηθεί συνδυασμός και των τριών παραπάνω τρόπων¹).
- ▶ Τα παιδιά παροτρύνονται να σκεφτούν ένα δικό τους σημαντικό βίωμα και να το εξιστορήσουν μουσικά, με ήχους από τα όργανα που υπάρχουν στην τάξη ή ακόμη και με ήχους που παράγει το σώμα τους (χέρια, πόδια, φωνή).
- ▶ Οι μαθητές επιχειρούν να μελοποιήσουν ένα ποίημα από το μάθημα της γλώσσας και να το παρουσιάσουν, αρχικά χωρίς τη συνοδεία μουσικού οργάνου, και στη συνέχεια με συνοδεία μουσικών οργάνων που θα προτείνουν και θα επιλέξουν εκείνοι.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ – ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ

- ▶ Οι μαθητές δημιουργούν δύο παζλ (με φωτοαντίγραφα επικολλημένα σε χαρτόνι) με τον «Γαλαξία» και τους «Αστερισμούς» (βλ. σελ. 64, 65, 66, 67) και στη συνέχεια καλούνται να τα συνθέσουν ανακαλύπτοντας τα έργα του Μίκη Θεοδωράκη.
- ▶ Οι μαθητές καλούνται να σχεδιάσουν, μεμονωμένα ή σε ομάδες, τον δικό τους «Γαλαξία» με τα αγαπημένα τους πρόσωπα.
- ▶ Η τάξη επιλέγει ένα από τα μελοποιημένα ποιήματα του CD. Αφού γίνει συζήτηση για το περιεχόμενο, τον δημιουργό, την εποχή κ.λπ. το ποίημα μπορεί να δραματοποιηθεί με τη διανομή ρόλων στα παιδιά.
- ▶ Μέσα από ένα παιχνίδι ρόλων, οι μαθητές ζωντανεύουν μια από τις ΙΣΤΟΡΙΕΣ του Μίκη Θεοδωράκη και προσδιορίζουν τις ομοιότητες και τις διαφορές των προβλημάτων που αντιμετώπιζε ο νεαρός Θεοδωράκης, με αυτά που αντιμετωπίζουν εκείνοι σήμερα και προτείνουν λύσεις.
- ▶ Με σκηνικό τον μουσικό Γαλαξία, ο οποίος προβάλλεται σε διαφάνεια, ο εκπαιδευτικός οργανώνει ένα θεατρικό παιχνίδι² και ζητά από τα παιδιά, κάνοντας χρήση ήχων, μελωδιών, πεζού και έμμετρου λόγου, να προσεγγίσουν το περιεχόμενο και τις σχέσεις ανάμεσα στα έργα του Μίκη Θεοδωράκη, τις ομοιότητες, τις διαφορές, τις ομοδοποιήσεις που έχει κάνει ο ίδιος ο συνθέτης, κ.λπ.

III. Ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, του γραπτού λόγου και της ερευνητικής ικανότητας

- ▶ Οι μαθητές επιλέγουν μία ή περισσότερες φωτογραφίες από το έντυπο που συνοδεύει το CD και αφού φτιάξουν σε χαρτί του μέτρου μια χρονογραμμή με ορόσημο την χρονολογία γέννησής τους, προσπαθούν να τις τοποθετήσουν στη σειρά, με βάση τις πληροφορίες που δίνουν οι λεζάντες. Στη συνέχεια, αναζητούν στις ιστοσελίδες που αναφέρονται στον Μίκη Θεοδωράκη (όπως www.mikis-crete.gr) και άλλες σημαντικές φωτογραφίες της ζωής του και τις τοποθετούν ανάλογα στη χρονογραμμή, συνθέτοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη φωτο-βιογραφία του.

- ▶ Με βάση τους υπότιτλους των φωτογραφιών της ιστοσελίδας, ζητείται από τους μαθητές να καταγράψουν το βιογραφικό σημείωμα του Μίκη Θεοδωράκη, με τους κυριότερους σταθμούς της ζωής του. Με ερέθισμα τη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές μπορούν να συνθέσουν το δικό τους βιογραφικό σημείωμα, χρησιμοποιώντας φωτογραφίες ή γραπτό λόγο, το οποίο μπορεί να αποτελέσει μέρος ενός ομαδικού λευκώματος της τάξης με τις βιογραφίες όλων των μαθητών.
- ▶ Ο κάθε μαθητής φέρνει στο σχολείο το «αγαπημένο του ποίημα» με στόχο να συνθέσουν το *ποιητικό λεύκωμα* της τάξης.
- ▶ Τα παιδιά ενθαρρύνονται να αποδώσουν με ποιητικό λόγο ένα γεγονός της ζωής τους ή της τάξης τους.
- ▶ Ο εκπαιδευτικός επιλέγει μια ΙΣΤΟΡΙΑ και καλεί τους μαθητές, αφού την καταγράψουν, να διαμορφώσουν το ιστορικό και κοινωνικό της πλαίσιο, με βάση τις ιστορικές πληροφορίες που περιέχει. Οι μαθητές προσδιορίζουν την ταυτότητα της πηγής, χρησιμοποιώντας τα στοιχεία που περιέχονται στο βιβλίο που συνοδεύει το cd (δημιουργός, χρονολογία, αντικείμενο πηγής, απόσπασμα από ολοκληρωμένο κείμενο κλπ) και καλούνται να τη συσχετίσουν με άλλα γεγονότα που γνωρίζουν για την ίδια περίοδο σε τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό ή παγκόσμιο επίπεδο. Παράλληλα καλούνται να ανιχνεύσουν άλλες πηγές από την περίοδο αυτή και να τις συγκρίνουν³.
- ▶ Οι μαθητές καλούνται να επιλέξουν από το CD τα τραγούδια ή τη μουσική που θεωρούν κατάλληλη για τη στήριξη μιας παρουσίασης βιβλίου γνωστού συγγραφέα με θέμα ένα συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός (όπως π.χ. τον αντιδικτατορικό αγώνα ή την περίοδο εξορίας κατά τη διάρκεια της χούντας). Τους ζητείται, επίσης, να δικαιολογήσουν τις επιλογές τους και να τις συσχετίσουν με αντίστοιχα έργα της ίδιας περιόδου, άλλων δημιουργών (ζωγράφων, φωτογράφων, ποιητών κ.λ.π.).

Οι παραπάνω προτάσεις θα εκπληρώσουν τον στόχο τους, εφόσον λειτουργήσουν ως ερέθισμα για τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι, γνωρίζοντας καλύτερα από κάθε άλλον το έμφυχο υλικό της τάξης τους, μπορούν να σχεδιάσουν άλλες, πολύ καταλληλότερες δραστηριότητες που θα οδηγήσουν αβίαστα τους μαθητές τους στην κατάκτηση των στόχων που θέτει το αναλυτικό πρόγραμμα.

Δεδομένου ότι το σχολείο σήμερα οφείλει να προσαρμοστεί στη δυναμική των καιρών, είναι αναγκαίο να επαναπροσδιορίσει το ρόλο του και από χώρο διδασκαλίας και αποστήθισης γνώσεων και τεχνικών, να μετατραπεί σε χώρο ζωής, σε χώρο όπου θα συνυπάρχουν η κριτική σκέψη, η αυτενέργεια και η συλλογική προσπάθεια. Κι αυτό θα επιτευχθεί με την ομαδική εργασία στην τάξη, με την διαθεματική προσέγγιση της γνώσης δίνοντας έμφαση στην καθοδηγούμενη διερεύνηση και ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, καθώς και με την ενεργοποίηση της ευαισθησίας, της δημιουργικότητας και της ενίσχυσης των δεξιοτήτων έκφρασης και επικοινωνίας των παιδιών.

ΟΜΑΔΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

¹ ΥΠΕΠΘ -ΥΠΠΟ - ΓΓΛΕ, Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ:

Ο ήχος της Μουσικής, Βιβλίο για το Δάσκαλο, Αθήνα 2001, έκδοση Γ

² α. Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: *Εκπαιδευτικό υλικό για τη γεωγραφία, Ταξίδι στο χώρο, Τα εργαστήρια τέχνης προτείνουν συμπληρωματικές δραστηριότητες*, Αθήνα 2001

β. Κουρετζής Λάκης, *Το θέατρο για παιδιά στην Ελλάδα, Αισθητική Αγωγή του Παιδιού*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1990

³ Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: Ρεπούση Μ., Αναγνώστου Γ., Ανδρεάδου Χ., Πουταχίδης Αρ., Σταύρου Ι., Τσιβάς Αρμ., *Τοπικές ιστορίες στα Χανιά, Η αξιοποίηση των ιστορικών πηγών*, Θεσσαλονίκη, Μάρτιος 2002, σελ.30

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Το εκπαιδευτικό υλικό ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση με κεντρικό στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητών σε θέματα κοινωνικά, πολιτικά, τέχνης, γλώσσας και λογοτεχνίας. Η δομή του υλικού είναι τέτοια που προσφέρεται για μια διαθεματική προσέγγιση με τη συνεργασία εκπαιδευτικών διαφόρων ειδικοτήτων (π.χ. ιστορικού, φιλολόγου, κοινωνιολόγου, νομικού, καλλιτεχνικών). Μια τέτοια διαθεματική προσέγγιση θα έχει ως στόχο την ανάδειξη της αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης του ιστορικού, πολιτικού, κοινωνικού, πολιτισμικού πλαισίου μιας εποχής. Πιο αναλυτικά, η συνεργασία των εκπαιδευτικών μπορεί να γίνεται με βάση έναν διαφορετικό κάθε φορά θεματικό άξονα, όπως για παράδειγμα :

- ▶ Νεώτερη ελληνική ιστορία και τέχνη
- ▶ Ποίηση, μουσική και εικαστικές τέχνες
- ▶ Οράματα και νεολαία
- ▶ Γλώσσα και κοινωνία

Π.χ. με αφορμή τα συγκεκριμένα τμήματα του υλικού που αναφέρονται στην περίοδο της δικτατορίας μπορεί να γίνει μια πολύπλευρη προσέγγισή της, κατά την οποία θα διδαχθούν παράλληλα τα ιστορικά, πολιτικά και λογοτεχνικά χαρακτηριστικά της εποχής αυτής.

Πέρα από τη διαθεματική προσέγγιση το εκπαιδευτικό υλικό ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη διδασκαλία επιμέρους μαθημάτων συνδέοντας τις αντίστοιχες ενότητες του υλικού με τη διδακτέα ύλη.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η πρότασή μας για την αξιοποίηση του εκπαιδευτικού υλικού ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ στο μάθημα της νεοελληνικής λογοτεχνίας χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά τη **διδασκαλία της ποίησης** και εστιάζεται κυρίως στην πρόσληψη - ερμηνεία ενός ποιήματος μέσω της μελοποίησής του. Η κατάλληλη χρήση του υλικού, μπορεί να φωτίσει κάποιες πλευρές των ποιημάτων, να βοηθήσει στην όσο το δυνατόν πληρέστερη πρόσληψή τους από τους μαθητές και να δώσει τη δυνατότητα για διαφορετικές αναγνώσεις. Το δεύτερο μέρος αφορά τη **διδασκαλία διαφόρων κειμένων (ποιημάτων ή πεζών)** μέσα από τη χρησιμοποίηση σχετικών, ως προς το περιεχόμενο, τμημάτων του υλικού (αφηγήσεων ή τραγουδιών). Παραθέτουμε παραδείγματα και από τα δύο μέρη:

1. Αφού πρώτα ο εκπαιδευτικός βοηθήσει τα παιδιά να προσεγγίσουν ένα ποίημα ως κείμενο (κειμενοκεντρική προσέγγιση) και να εντοπίσουν τα βασικά στοιχεία της ποιητικής γραφής του δημιουργού του, ακούνε από το cd τη μελοποιημένη (από τον Μίκη Θεοδωράκη) εκδοχή του. Στη συνέχεια, ο εκπαιδευτικός με κατάλληλες ερωτήσεις (όπως «ταιριάζει αυτή η μουσική με το ποίημα;», «μπορείτε να φανταστείτε κάποια άλλη μουσική;», «ποια στοιχεία του ποιήματος νομίζετε ότι προβάλλει ή αναδεικνύει αυτή η μουσική», κ.λ.π.), παροτρύνει τα παιδιά να εντοπίσουν στοιχεία του ποιήματος που, κατά τη γνώμη τους, ο μουσικός έλαβε υπόψη του κατά τη σύνθεση της μουσικής. Αφού γίνει μια πρώτη συζήτηση, τα παιδιά μπορούν να ακούσουν τα αφηγηματικά κομμάτια του υλικού που αναφέρονται: α) στην πρόθεση του μουσικού να κάνει προσιτή την ποίηση στο λαό μέσω της μουσικής του και β) στην επαφή του με το συγκεκριμένο ποιητή και το έργο του. Παράλληλα, μπορεί να διαβαστεί και το αντίστοιχο απόσπασμα του συνοδευτικού υποστηρικτικού υλικού. Υπό το πρίσμα των νέων αυτών πληροφοριών, μπορεί να ξαναγίνει η ίδια συζήτηση, ζητώντας από τα παιδιά να αξιοποιήσουν τις νέες πληροφορίες που έχουν για την οπτική γωνία του ίδιου του συνθέτη.

Ως κεντρικός άξονας της όλης συζήτησης μπορούν να χρησιμοποιηθούν ερωτήματα όπως: «κατά πόσο το ποίημα

“καθοδηγεί” τη μουσική πρόσληψή του;», «κατά πόσο το ποίημα με τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά του προσφέρεται για εκείνη ή την άλλη μουσική ανάγνωση του;», «κατά πόσο η μουσική αναδεικνύει ένα ποίημα ή τι ακριβώς αναδεικνύει από ένα ποίημα;», κ.λ.π.

2. Πολλές από τις αφηγήσεις και τα τραγούδια του CD σχετίζονται, ως προς το περιεχόμενό τους, με αρκετά από τα κείμενα (ποιήματα ή πεζά) που διδάσκονται στο μάθημα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Γι αυτό, το υλικό θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ένα παράλληλο κείμενο το οποίο μπορεί να φωτίσει την ερμηνεία του διδασκόμενου κειμένου. Παρακάτω παραθέτουμε ενδεικτικά παραδείγματα:

- ▶ Τα πεζά ή ποιήματα που αναφέρονται στον έρωτα από τον θεματικό κύκλο *η αγάπη* («Κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας Β΄ Γυμνασίου») όπως, *Μια μυγδαλιά* (Ν. Βρεττάκου), *Παίζει απόψε το φεγγάρι* (Μ. Μαλακάση), κ.λ.π., μπορούν να διδαχθούν παράλληλα με τα ερωτικά τραγούδια που περιέχονται στο εκπαιδευτικό υλικό. (π.χ. CD I – 15,).
- ▶ Κατά τη διδασκαλία του κειμένου *Άνθρωποι και σπίτια* (Α. Φραγκιά), μπορεί να χρησιμοποιηθεί π.χ. το τραγούδι «*Βρέχει στη φωτωχογειτονιά*» (CD I-9). Επίσης, θα μπορούσε να προβληθεί και η ταινία *Συνοικία το όνειρο* από την οποία προέρχεται και το τραγούδι.
- ▶ Για τα κείμενα που περιέχονται στον θεματικό κύκλο *1940 - κατοχή και αντίσταση* από τα βιβλία Α΄ και Β΄ Γυμνασίου, ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει πολλές από τις Ιστορίες και τα τραγούδια του εκπαιδευτικού υλικού που αναφέρονται σ’ αυτήν την περίοδο (CD I – 20, 21, 22, 23, 24, 32 κ.α.)
- ▶ *Το ψαράκι της γυάλας* (Μ. Χάκκα) από τα «Κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας Γ΄ λυκείου» (γενικής παιδείας), που αναφέρεται στην ημέρα επιβολής της δικτατορίας των συνταγματαρχών του ’67, μπορεί να συσχετισθεί με τις ενότητες CD II –24, 25, 26 του υλικού.
- ▶ Επίσης, κατά τη διδασκαλία ποιημάτων των Ρίτσου, Αναγνωστάκη, Ελύτη, Λειβαδίτη ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει τα αντίστοιχα μελοποιημένα ποιήματα που περιέχονται στο υλικό.

ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ

Το εκπαιδευτικό υλικό ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο μάθημα της «Εκφρασης-Εκθεσης» σε δύο τουλάχιστον περιπτώσεις: κατά τη συζήτηση του θέματος της στρατευμένης τέχνης (βιβλίο Β΄ λυκείου) και του ζητήματος του πνευματικού ανθρώπου (βιβλίο Γ΄ λυκείου). Για την επεξεργασία και των δύο αυτών θεμάτων, το υλικό μπορεί να χρησιμοποιήσει ως βάση για συζήτηση:

▶ **Στρατευμένη τέχνη (ο πολιτικός λόγος στην τέχνη).** Αφού τα παιδιά ακούσουν τα διάφορα πολιτικά τραγούδια που υπάρχουν στο υλικό, καθώς και τις αφηγήσεις που αναφέρονται στο πώς ο συνθέτης βλέπει την τέχνη του σε σχέση με την κοινωνία, μπορεί ο εκπαιδευτικός να ξεκινήσει μια συζήτηση με τους μαθητές, με άξονα τρία κυρίως θέματα:

1. Η τέχνη σε σχέση με τις πολιτικοκοινωνικές συνθήκες της εποχής της (τα παιδιά μπορούν να ακούσουν στο σημείο αυτό τα κομμάτια του υλικού που αναφέρονται σε κρίσιμες περιόδους: κατοχή, αντίσταση, εξορίες, δικτατορία, κοινωνικοί αγώνες κ.λ.π.)
2. Πώς ο καλλιτέχνης βλέπει την τέχνη του, το σκοπό της ή τον προορισμό της, με ποια επιχειρήματα στηρίζει την επιλογή του να εκφράσει “έναν λόγο για τον κόσμο” μέσα από την τέχνη του.
3. Η κοσμοθεωρία του καλλιτέχνη και η σημασία της προς τις επιλογές του. Για το θέμα αυτό ο εκπαιδευτικός μπορεί να φέρει σε επαφή τους μαθητές και με έργα άλλων καλλιτεχνών όπου κυριαρχεί η πολιτική έκφραση: π.χ. το πολιτικό θέατρο του Πέτερ Βάις ή του Μπέρτολντ Μπρεχτ, ο πολιτικός κινηματογράφος του Κώστα Γαβρά κ.ά. Ως επέκταση της συζήτησης αυτής ο εκπαιδευτικός μπορεί να παροτρύνει τα παιδιά να αναζητήσουν στην σύγχρονη τέχνη, την τέχνη της εποχής τους, πολιτική έκφραση ή λόγο και να προβούν σε συγκρίσεις.

- ▶ **Ο πνευματικός άνθρωπος.** Ολόκληρο το υλικό μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βάση για μια συζήτηση σε σχέση με το ρόλο του πνευματικού ανθρώπου στην κοινωνία, με επίκεντρο της συζήτησης την ευθύνη του απέναντι στα μεγάλα προβλήματα της εποχής του. Η ζωή και το έργο του Μ. Θεοδωράκη, προσφέρεται με τον καλύτερο τρόπο για την πραγμάτευση του ζητήματος αυτού.

ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

Οι προτεινόμενες δραστηριότητες για το γλωσσικό μάθημα στοχεύουν στην κατανόηση της εκφραστικής ποικιλομορφίας, στον εμπλουτισμό του μαθήματος με ποικίλο υλικό και στη διεύρυνση της γνώσης μέσω της τέχνης. Η αναζήτηση της γλωσσικής έκφρασης μέσα από την προσέγγιση διαφορετικών ρυθμών, ήχων, λέξεων εξοικειώνει με τις ομοιότητες και διαφορές και διαμορφώνει διαδρομές για την κατανόηση και ανάπτυξη της γλώσσας. Επίσης, η εγρήγορση αισθήσεων και συναισθημάτων που δημιουργείται μέσω κάθε μορφής τέχνης, ελευθερώνει την ανάγκη έκφρασης, αναγκαίο βήμα για τη βελτίωση του γλωσσικού επιπέδου. Η αξιοποίηση της μουσικής αντίληψης των λέξεων δίνει πολλές δυνατότητες εφαρμογής στη σχολική διαδικασία, αλλά και η οικουμενικότητα της μουσικής ανοίγει δρόμους για πρωτόγνωρα ταξίδια και προορισμούς. Ενδεικτικά, προτείνουμε τις παρακάτω δραστηριότητες στο πλαίσιο του γλωσσικού μαθήματος.

Ακούω — Σημειώνω — Επιλέγω — Παράγω: προφορικό / γραπτό λόγο

- ▶ Οι μαθητές/τριες, αφού ακούσουν ένα προεπιλεγμένο τραγούδι, σημειώνουν ό,τι: αρέσει / συγκινεί / εντυπωσιάζει ή διατυπώνουν ερωτήσεις / καταγράφουν λεξιλόγιο (σύμφωνα με οδηγίες).
- ▶ Αξιοποιούμε για συζήτηση τους στίχους ή τη μελωδία.
Η επιλογή και παραγωγή λόγου μπορεί να είναι ατομική ή ομαδική.

Ακούω — Αισθάνομαι — Συσχετίζω

A. Τραγούδια

1. Επιλέγουμε τραγούδια σύμφωνα με ένα κριτήριο (για παράδειγμα, τραγούδια διαμαρτυρίας), από το CD αλλά και από άλλους συνθέτες (όπως: *Κάποτε θα 'ρθουν να σου πουν* του Μ. Θεοδωράκη, *Imagine* του John Lennon, *Blowing in the wind* του Bob Dylan), τα πλαίσιαίνουμε με σύντομο πληροφοριακό υλικό και τα φωτοτυπούμε. Αφού τα ακούσουμε στην τάξη:
  - ▶ συζητούμε το περιεχόμενο σχετικά με: τους δημιουργούς / το ιστορικο-κοινωνικό περιβάλλον τις ομοιότητες - διαφορές
  - ▶ αναζητούμε: οπτικό υλικό σχετικό με τα τραγούδια / άλλα τραγούδια ή και άλλους τραγουδοποιούς / κείμενα για την επένδυση των τραγουδιών.
2. Με αφορμή ένα μουσικό κομμάτι για την παράσταση ενός θεατρικού έργου (για παράδειγμα *Ένας Όμηρος* του **Brendan Behan**), οι μαθητές/τριες παροτρύνονται:
  - ▶ να συλλέξουν υλικό για το συγκεκριμένο θεατρικό έργο και το συγγραφέα (από το διαδίκτυο)
  - ▶ να κάνουν περιληψη ενός αποσπάσματος του έργου
  - ▶ να συζητήσουν για τη σχέση λογοτεχνίας και ιστορίας
  - ▶ να συγκεντρώσουν υλικό και να ετοιμάσουν μια εργασία για την αντιπολεμική λογοτεχνία του 20^{ου} αιώνα
  - ▶ να επιλέξουν ορισμένες σκηνές από το έργο, να τις αποδώσουν μέσα από θεατρικό παιχνίδι και να τις επενδύσουν με μουσική του Μ. Θεοδωράκη.

B. Ποίηση

- Η τρίγλωσση απόδοση του τραγουδιού *Ο Αντώνης* σε στίχους Ι. Καμπανέλλη, προσφέρεται ώστε οι μαθητές/τριες:
- ▶ να νιώσουν το πέρασμα από μια γλώσσα σε άλλη (ίδια μελωδία, ίδιο νόημα, διαφορετικές λέξεις /εκφράσεις, διαφορετική μουσικότητα της κάθε γλώσσας)

- ▶ να αναζητήσουν τραγούδια του Μ. Θεοδωράκη σε στίχους άλλων ποιητών (Ελύτης, Ρίτσος, Σεφέρης), που έχουν ερμηνευθεί και σε άλλες γλώσσες
- ▶ να διαβάσουν ένα ποίημα στο πρωτότυπο και σε μετάφραση και να συζητήσουν για λέξεις / φράσεις / στίχους.
- ▶ να κατανοήσουν τι σημαίνει απόδοση, σε τι διαφέρει από τη μετάφραση, καθώς επίσης την αυτονομία αλλά και τους περιορισμούς που καθοδηγούν κάθε δημιουργό
- ▶ να ανακαλύψουν τη μουσικότητα των γλωσσών και να περιγράψουν τα συναισθήματα που τους δημιουργούνται.

Μουσικά Διαπολιτισμικά Ταξίδια

- ▶ Με αφετηρία τα τραγούδια *Vegetationes, Les Amants de Teruel*, ή τραγούδια με το Ζ. Λιβανελί, η τάξη «ταξιδεύει» με τον οικουμενικό Μ. Θεοδωράκη, ακολουθώντας διαδρομές σε τόπους και χρόνους.
- ▶ Επιλέγουμε διαφορετικά τραγούδια δημιουργών για να «επισκεφτούμε» τις χώρες τους, να μάθουμε για την κουλτούρα τους, να δούμε πώς και γιατί φτιάχνουν τα τραγούδια τους.
- ▶ Οι μαθητές/τριες καλούνται να εξαικλειωθούν με ήχους άλλων γλωσσών, να γνωρίσουν τα μουσικά όργανα που συνοδεύουν τα τραγούδια τους και να διακρίνουν αλληλεπιδράσεις μεταξύ των γλωσσών .
- ▶ Ανάλογα με το επίπεδο των μαθητών/τριων, δίνουμε πηγές για τη συλλογή και παρουσίαση του υλικού ως ομαδική εργασία.

Ενδεικτικοί θεματικοί άξονες: *Το πορτραίτο ενός συνθέτη του 20^{ου} αιώνα που συνέβαλλε στην αλληλοκατανόηση των λαών, Το πανόραμα της αντιπολεμικής τέχνης την περίοδο μετά τον πόλεμο, Η μελοποίηση της ποίησης* κ.λ.π.

Το εκπαιδευτικό υλικό προσφέρεται για αξιοποίηση σε προγράμματα πολιτιστικά και ευρωπαϊκά.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Το παρόν υλικό από τη ζωή και το έργο του μεγάλου μουσικοσυνθέτη προσφέρεται ιδιαίτερα για αξιοποίηση από τον εκπαιδευτικό στην προσπάθεια κατανόησης των μεγάλων γεγονότων της πιο πρόσφατης ιστορίας της Ελλάδος, όπως τα βίωσε και τα ερμήνευσε μέσα από το μουσικό του έργο ο Μίκης Θεοδωράκης. Πιο συγκεκριμένα, θα μπορούσε να εμπλουτίσει τη διδασκαλία των σημαντικότερων γεγονότων της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, με στοιχεία που καλύπτουν ένα ευρύτερο πρίσμα της πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής κ.λ.π. κατάστασης της εκάστοτε περιόδου (τους παράγοντες, δηλαδή, που συνιστούσαν το εκάστοτε σύγχρονο ιστορικό περιβάλλον). Παραδείγματα:

- ▶ **Κατοχή, εμφύλιος πόλεμος, μεταπολεμική Ελλάδα:** Οι διδακτικές ενότητες *Η κήρυξη του πολέμου – Οι επιχειρήσεις* της «Ιστορίας Γ΄ Γυμνασίου» (σ. 351 κ.ε.) και *Ο πόλεμος στην Ελλάδα* από τη «Γενική Ιστορία» της Γ΄ Λυκείου (σ. 240 κ.ε.) θα μπορούσαν να συνδυαστούν με τα κομμάτια CD I - 19 & 20, ώστε να μεταδώσουν στα παιδιά το κλίμα γενικού ενθουσιασμού που κατείχε εκείνη την εποχή τη χώρα για τη διεξαγωγή του αντιφασιστικού αγώνα. Ομοίως, οι διδακτικές ενότητες *Η κατοχή και η αντίσταση* της «Ιστορίας Γ΄ Γυμνασίου» (σ. 360 κ.ε.) και *Εθνική Αντίσταση* της «Ιστορίας Γ΄ Λυκείου» (σ. 274 κ.ε.), μπορούν να συνδυαστούν με τη διδασκαλία των ενοτίτων CD-I, 31 και 32, όπου αφήγηση και τραγούδι δίνουν μια αρκετά ζωντανή εικόνα του ηρωικού κλίματος εκείνης της εποχής.
- ▶ **Κοινωνικός αποκλεισμός και κοινωνικά προβλήματα των προσφύγων:** Στο πλαίσιο της καλύτερης ένταξης των γενοτόμων στο σύγχρονο τους περιβάλλον για μία πιο πολυρηυματική ιστορική ερμηνεία, θα μπορούσε να συσχετιστεί το τραγούδι *Βρέχει στην φτωχογειτονιά* (CD-I, 8) με τα προβλήματα φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού που βίωναν στις λαϊκές γειτονίες των μεγάλων αστικών κέντρων οι γόνι των προσφυγικών οικογενειών, όπως καταγράφονται στην ενότητα *Οικονομικά-κοινωνικά προβλήματα* του παραπάνω βιβλίου (σ. 406 κ.ε.).
- ▶ **Τοπική ιστορία:** Τέλος, σαν εισαγωγή στο μάθημα της «Τοπικής ιστορίας της Κρήτης» της Γ΄ Γυμνασίου και στο κεφάλαιο *Το κρητικό ζήτημα* της «Ιστορίας θεωρητικής κατεύθυνσης της Γ΄ Λυκείου» θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν τα κομμάτια CD II - 1 & 2, η αφήγηση, δηλαδή για την πρώτη επαφή του Θεοδωράκη με την Κρήτη και το παραδοσιακό κρητικό μουσικό κομμάτι που ακολουθεί.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Αντικείμενο των μαθημάτων των κοινωνικών επιστημών είναι η κατανόηση του κόσμου που ο νέος/η νέα καλείται να ζήσει, των αρχών και πρακτικών μέσω των οποίων ο σύγχρονος άνθρωπος αποκτά την ιδιότητα του πολίτη, καθώς και η απόκτηση «εργαλείων» ερμηνείας του κόσμου για να οραματιστεί και να διεκδικήσει τη διαμόρφωση του δικού του κόσμου, της δικής του κοινωνίας.

Το εκπαιδευτικό υλικό ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον/την εκπαιδευτικό στη διδασκαλία των μαθημάτων: «**Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή**» Γ' Γυμνασίου, «**Εισαγωγή στο Δίκαιο και τους Πολιτικούς Θεσμούς**» Β' Λυκείου και «**Κοινωνιολογία**» Γ' Λυκείου, συνδέοντας τις αντίστοιχες ενότητες του με τη διδακτέα ύλη. Η χρήση του υλικού μπορεί να αποτελέσει για τους μαθητές κίνητρο σκέψης, προβληματισμού και διαλόγου στην αναζήτηση της δικής τους «αλήθειας» για τη ζωή και τον κόσμο.

Το υλικό μπορεί να εμπλουτισθεί με παράλληλα κείμενα, προβολή σχετικών ταινιών, χρήση φωτογραφικού υλικού, αποσπάσματα κειμένων από τον ημερήσιο και εβδομαδιαίο τύπο και από το διαδικτυο, όπως επίσης μπορεί να αποτελέσει θέμα για ατομικές ή ομαδικές εργασίες των μαθητών. Πιο συγκεκριμένα:

► Έννοια του Πολίτη

«Εισαγωγή στο Δίκαιο και τους Πολιτικούς Θεσμούς» (Μέρος Α, Κεφάλαιο ΙΙΙ, *Έννοια του πολίτη στο σύγχρονο κόσμο*) και «Κοινωνική και Πολιτική αγωγή» (Μέρος Β, Κεφάλαιο 1, *Το άτομο και η Πολιτεία - Πολιτικοποίηση του ατόμου*).

Η πορεία του Μίκη Θεοδωράκη, όπως περιγράφεται από τον ίδιο, μπορεί να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές να συζητήσουν για τις δικές τους αναζητήσεις, τα όνειρα και τα οράματά τους. Από το υλικό προτείνονται δύο ενότητες: α) CD Ι - 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37 και β) CD ΙΙ - 18, 28, 29.

Επίσης, μπορεί να γίνει ανάθεση εργασίας στους/στις μαθητές-τριες, με θέμα την καταγραφή της βιογραφίας συγγενικού τους προσώπου, με σκοπό η συζήτηση που θα ακολουθήσει να αφορά στο πώς τα εκάστοτε κοινωνικά δεδομένα επηρεάζουν και διαμορφώνουν την πορεία ενός ανθρώπου στη ζωή (ατομικό - κοινωνικό, ιδιωτικό - δημόσιο).

► Δημοκρατικό Πολίτευμα

«Εισαγωγή στο Δίκαιο και τους Πολιτικούς Θεσμούς» (Μέρος Β, Κεφάλαιο Ι, *Προσδιοριστικά στοιχεία του σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος*)

Οι ενότητες CD ΙΙ - 29 & 30, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ευαισθητοποίηση των μαθητών στον αγώνα για τη δημοκρατία που αποτελεί στόιχημα - στόχο για διεκδίκηση από τον κάθε πολίτη σήμερα.

Ως παράλληλα κείμενα προτείνονται: Ρεζί Ντεμπρέ «Εξηγώντας τη Δημοκρατία στην κόρη μου», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1998 (σελ. 90, 91)

Κορνήλιος Καστοριάδης «Ο θρυσματισμένος κόσμος - Η πολιτική σήμερα», εκδ. Ύψιλον/βιβλία, Αθήνα 1992 (σελ. 168)

► Ευρωπαϊκή Ένωση

«Εισαγωγή στο Δίκαιο και τους Πολιτικούς Θεσμούς» (Μέρος Β', Κεφάλαιο ΙΙ, *Ευρωπαϊκή Ένωση*) και «Κοινωνική και Πολιτική αγωγή» (Μέρος 3, *Η Ευρωπαϊκή Ένωση*)

Η «Ρδή στη χαρά» του Μητσόβεν (CD ΙΙ - 9, 10) μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εισαγωγή στα παραπάνω κεφάλαια, καθώς αποτελεί τον ύμνο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

► **Σύνταγμα — Ανθρώπινα Δικαιώματα- Αλληλεγγύη**

«Εισαγωγή στο Δίκαιο και τους Πολιτικούς Θεσμούς» (Μέρος Γ', Κεφάλαιο III, *Βασικοί κανόνες λειτουργίας του πολιτεύματος, Μορφή Πολιτεύματος, θεμελιώδης υποχρέωση των Ελλήνων, ανθρώπινα δικαιώματα. Διεθνής αλληλεγγύη*).

Οι ενότητες CD - II, 24, 25, 26 και 27 μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην προσέγγιση :

α) Της σύγχρονης πολιτικής ιστορίας της Ελλάδας

β) Της σύγχρονης συνταγματικής ιστορίας της Ελλάδας -Σύνταγμα 1952 (άρθρο 114) -Ιουλιανά - Δικτατορία - αποκατάσταση της Δημοκρατίας - Σύνταγμα 1975 (άρθρο 120)

γ) Στην υποχρέωση για κοινωνική αλληλεγγύη

δ) Στην ευαισθητοποίηση για Διεθνή Αλληλεγγύη.

Και ακόμα..

Ιστορία της Τέχνης: το υλικό μπορεί να συνδυαστεί με ενότητες που αφορούν τη μεταπολεμική τέχνη π.χ. ελληνική χαρακτική, ελληνικό θέατρο (Βάσω Κατράκη, Ιάκωβος Καμπανέλλης, κ.α.). Αντίστοιχα στη **Μουσικολογία** με ενότητες όπως «η σχέση μουσικής και κινηματογράφου», «ομοιότητες και διαφορές με άλλους Έλληνες συνθέτες της εποχής», «ο διάλογος της λαϊκής μουσικής με την ποίηση», κ.λ.π.

Για τη διδασκαλία πολλών από τα παραπάνω διδακτικών αντικειμένων είναι ίσως απαραίτητος ο εμπλουτισμός του υλικού. Πιο συγκεκριμένα μπορούν να χρησιμοποιηθούν αφίσες, φωτογραφίες, παράλληλα κείμενα, προβολή σχετικών ταινιών κ.λ.π. Επίσης μπορεί να στηθεί σε σχολική βιβλιοθήκη προθήκη με περιοδικά - αφιερώματα στη ζωή και το έργο του Μίκη Θεοδωράκη.

ΟΜΑΔΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Βραχάτι, 1982.
Ο Μίκης Θεοδωράκης στο πιάνο,
στο γραφείο του σπιτιού του.
Από τα γυρίσματα τηλεοπτικού
συνεργείου της πρώην
Ανατολικής Γερμανίας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
Μ Ι Κ Η Θ Ε Ο Δ Ω Ρ Α Κ Η

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

Ο Μίκης (Μιχάλης) Θεοδωράκης, Κρητικός στην καταγωγή, γεννήθηκε στις 29 Ιουλίου 1925 στη Χίο. Είναι γιος του Γιώργη Θεοδωράκη από τον Γαλατά Χανίων και της Ασπασίας Πουλάκη από τον Τσεσμέ της Μικράς Ασίας. Το ζεύγος Θεοδωράκη απέκτησε δύο παιδιά, τον Μίκη και τον Γιάννη. Ο Γιώργης Θεοδωράκης ήταν δικηγόρος και υπηρέτησε ως ανώτερο στέλεχος του Υπουργείου Εσωτερικών σε πολλές Νομαρχίες της χώρας. Οι συχνές μεταθέσεις του είχαν ως αποτέλεσμα να περάσει ο Μίκης τα παιδικά του χρόνια σε διάφορες πόλεις της ελληνικής επαρχίας όπως στη Μυτιλήνη, τα Γιάννενα, την Κεφαλονιά, τον Πύργο, την Πάτρα και την Τρίπολη.

Ο Μίκης από πολύ νωρίς ανακαλύπτει την κλίση του στη μουσική. Στην Τρίπολη, μόλις 17 ετών, δίνει την πρώτη του συναυλία παρουσιάζοντας το έργο του *Κασσιανή*. Αυτή την περίοδο παίρνει μέρος στην αντίσταση κατά των κατακτητών. Στη μεγάλη διαδήλωση της 25ης Μαρτίου 1943 συλλαμβάνεται για πρώτη φορά από τους Ιταλούς και βασανίζεται. Διαφεύγει στην Αθήνα, όπου οργανώνεται στο ΕΑΜ και αγωνίζεται κατά των Γερμανών κατακτητών. Συγχρόνως σπουδάζει στο Ωδείο Αθηνών με καθηγητή τον Φιλοκλήτη Οικονομίδη.

Μετά την απελευθέρωση ξεσπά ο εμφύλιος. Ο Θεοδωράκης λόγω των προοδευτικών του ιδεών καταδιώκεται από τις αστυνομικές αρχές. Για ένα διάστημα ζει παράνομος στην Αθήνα, χωρίς να σταματήσει την επαναστατική του δράση. Τελικά συλλαμβάνεται και στέλνεται εξορία, στην αρχή στην Ικαρία και στη συνέχεια στο επονομαζόμενο "στρατόπεδο θανάτου", τη Μακρόνησο. Τελικά αποφυγεί από το Ωδείο το 1950 με δίπλωμα στην αρμονία, αντίστιξη και φούγκα.

Το 1954 πηγαίνει με υποτροφία στο Παρίσι, όπου εγγράφεται στο Conservatoire και σπουδάζει μουσική ανάλυση με τον Olivier Messiaen και διεύθυνση ορχήστρας με τον Eugène Bigot. Η περίοδος 1954-1960 είναι μια εποχή έντονης δραστηριότητας για τον Θεοδωράκη στο χώρο της Ευρωπαϊκής Μουσικής. Συνθέτει μουσική για το μπαλέτο της Ludmila Tcherina του Covent Garden, το Stuttgart Ballet και για τον κινηματογράφο. Το 1957 του απονέμεται το πρώτο βραβείο του Φεστιβάλ της Μόσχας από τον Σοστακόβιτς για το έργο του *Suite No 1 για πιάνο και ορχήστρα*. Συγχρόνως συνθέτει πολλά έργα συμφωνικής μουσικής και μουσικής δωματίου.

Το 1960 επιστρέφει στην Ελλάδα. Έχει ήδη μελοποιήσει τον *Επιτάφιο* του Γιάννη Ρίτσου, που σηματοδοτεί τη "στροφή" του προς το λαϊκό τραγούδι. Συνθέτει δεκάδες κύκλους τραγουδιών που βρίσκουν βαθύτατη απήχηση στον ελληνικό λαό. Ιδρύει την Μικρή Συμφωνική Ορχήστρα Αθηνών και δίνει πολλές συναυλίες σ' όλη την Ελλάδα προσπαθώντας να εξοικειώσει τον κόσμο με τα αριστουργήματα της συμφωνικής μουσικής.

Το 1963 μετά τη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη ιδρύεται η Νεολαία Λαμπράκη, της οποίας εκλέγεται Πρόεδρος. Την ίδια εποχή εκλέγεται βουλευτής της Ε.Δ.Α.

Την 21η Απριλίου του 1967 περνά στην παρανομία και απευθύνει την πρώτη έκκληση για Αντίσταση κατά της Δικτατορίας στις 23 Απριλίου. Τον Μάιο του 1967 ιδρύει μαζί με άλλους την πρώτη αντιστασιακή οργάνωση κατά της Δικτατορίας, το ΠΑΜ, και εκλέγεται πρόεδρός του. Συλλαμβάνεται τον Αύγουστο του 1967. Μπουμπουλίνας, απομόνωση, φυλακές Αβέρωφ, η μεγάλη απεργία πείνας, νοσοκομείο, αποφυλάκιση και κατ' οίκον περιορισμός, εκτόπιση με την οικογένειά του στη Ζάτουνα Αρκαδίας, στρατόπεδο Ωρωπού. Όλο αυτό το διάστημα συνθέτει συνεχώς. Πολλά από τα καινούρια έργα κατορθώνει με διάφορους τρόπους να τα στέλνει στο εξωτερικό, όπου τραγουδιούνται από τη Μαρία Φαραντούρη και τη Μελίνα Μερκούρη. Στον Ωρωπό η κατάσταση της υγείας του επιδεινώνεται επικίνδυνα. Στο εξωτερικό ξεσκάνεται θύελλα διαμαρτυριών. Προσωπικότητες, όπως οι Ντιμίτρι Σοστακόβιτς, Arthur Miller, Laurence Olivier, Yves Montand κ.λπ., δημιουργούν επιτροπές για την απελευθέρωσή του. Τελικά υπό την πίεση αυτή αποφυλακίζεται και βρίσκεται στο Παρίσι τον Απρίλιο του 1970.

Στο εξής αφιερώνει το χρόνο του σε περιodes σ' όλο τον κόσμο με συναυλίες, συναντήσεις με αρχηγούς κρατών και προσωπικότητες, συνεντεύξεις, δηλώσεις για την πτώση δικτατορίας και την επαναφορά της Δημοκρατίας στην Ελλάδα. Οι συναυλίες του γίνονται βήμα διαμαρτυρίας και διεκδικήσεων και για τους άλλους λαούς που αντι-

μετωπίζουν παρόμοια προβλήματα: Ισπανούς, Πορτογάλους, Ιρανούς, Κούρδους, Τούρκους, Χιλιανούς, Παλαιστίνιους. Γιατί πεποιθήσή του ήταν πάντα ότι η δημοκρατία και η ελευθερία είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την εδραίωση της ειρήνης. Γιατί ο πόλεμος αποφεύγεται μόνο από ανθρώπους ελεύθερους, που μπορούν να ρυθμίσουν οι ίδιοι τις τύχες τους.

Το 1972 δίνει συναυλίες στο Ισραήλ και αναλαμβάνει να παίξει το ρόλο του άτυπου πρεσβευτή μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων, με στόχο την επίλυση του Παλαιστινιακού προβλήματος και την ειρήνευση στη Μέση Ανατολή. Επισκέπτεται επίσης την Αλγερία, την Αίγυπτο, την Τύνηδα, τον Λίβανο και τη Συρία, προσπαθώντας να ενισχύσει το διάλογο μεταξύ των αντιμαχομένων πλευρών.

Το 1974 με την πτώση της Δικτατορίας γυρίζει στην Ελλάδα. Συνθέτει πάντα μουσική και δίνει πολλές συναυλίες τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Παράλληλα, συμμετέχει στα κοινά είτε ως απλός πολίτης, είτε ως βουλευτής (1981-86 και 1989-92), είτε ως Υπουργός Επικρατείας (1990-92).

Το 1976 ιδρύει το Κίνημα "Πολιτισμός της Ειρήνης" και δίνει διαλέξεις και συναυλίες σ' όλη την Ελλάδα.

Το 1983 του απονέμεται το βραβείο Λένιν για την Ειρήνη.

Το 1986 γίνονται πραγματικότητα οι επιτροπές Ελληνοτουρκικής Φιλίας, τη δημιουργία των οποίων είχε υποστηρίξει ο ίδιος ο Μίκης από το 1970. Τη χρονιά αυτή, μετά την καταστροφή στο Τσερνομπίλ, πραγματοποιεί μεγάλη περιόδεia με συναυλίες σ' όλη την Ευρώπη κατά της ατομικής ενέργειας.

Το 1988 οργανώνονται με δική του πρωτοβουλία δύο συνέδρια για την ειρήνη στο Tübingen και στην Κολωνία. Συμμετέχουν πολιτικοί, όπως ο Oscar Lafontaine και ο Johannes Rau, συγγραφείς, όπως ο Dürrenmatt, φιλόσοφοι, πολιτειολόγοι και καλλιτέχνες. Εκεί έχει την ευκαιρία να αναπτύξει τη θεωρία του για τον ελεύθερο χρόνο και τη σημασία του για τη διαμόρφωση ελεύθερων ανθρώπων.

Το 1990 δίνει 36 συναυλίες σ' όλη την Ευρώπη υπό την αιγίδα της Διεθνούς Αμνηστίας. Συνεχίζει δίνοντας συναυλίες κατά του αναλφαριθμητισμού, κατά των ναρκωτικών κ.λπ. Παράλληλα, προτείνει τη διοργάνωση Πανερωπαϊκού Συνεδρίου Ειρήνης στους Δελφούς και υποβάλλει στην κυβέρνηση σχέδιο για μια "Ολυμπιάδα του Πνεύματος". Στο πλαίσιο της υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδρύει επιτροπή συμπαράστασης και βοήθειας προς τον Κουρδικό λαό.

Το 1993 αναλαμβάνει Γενικός Διευθυντής Μουσικών Συνόλων της ΕΡΤ, παραιτείται όμως, τον επόμενο χρόνο.

Σε περιόδεia του στην Αμερική και τον Καναδά το 1994 για την ενίσχυση Πολιτιστικού Κέντρου των Ομογενών, η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου του Quebec τον τιμά για την προσφορά του στον πολιτισμό και τους αγώνες του για τον Άνθρωπο.

Τα επόμενα χρόνια παρουσιάζονται οι όπερές του *Ηλέκτρα* (1995) και *Αντιγόνη* (1999), ενώ παράλληλα αναπτύσσει μεγάλη δραστηριότητα στο εξωτερικό (Ευρώπη, Νότια Αφρική, Αμερική) και παίρνει δυναμικά θέση σε όλα τα σημαντικά γεγονότα της εποχής (ελληνοτουρκική φιλία, σεισμοί, βομβαρδισμοί στην Γιουγκοσλαβία, υπόθεση Οτσαλάν, πόλεμος στο Αφγανιστάν, πόλεμος στο Ιράκ κ.λ.π.).

Το 2000 είναι υποψήφιος για το Νόμπελ Ειρήνης.

Το 2002 παρουσιάζεται η όπερά του *Λυσιστράτη*, ένας αληθινός ύμνος στην Ειρήνη.

Ο Μίκης Θεοδωράκης έγραψε όλα τα είδη της μουσικής: όπερες, συμφωνική μουσική, μουσική δωματίου, ορατόρια, μπαλέτα, χορωδιακή, εκκλησιαστική μουσική, μουσική για αρχαίο δράμα, για θέατρο, για κινηματογράφο, έντεχνο λαϊκό τραγούδι, μετασυμφωνικά έργα.

Επίσης, έχει γράψει πολλά βιβλία, που έχουν μεταφραστεί σε διάφορες γλώσσες.

Κυριότερα έργα του Μίκη Θεοδωράκη:

- α) Κύκλοι τραγουδιών:** Τα Παιδικά, Επιτάφιος, Επιφάνια, Πολιτεία Α΄, Β΄, Γ΄ και Δ΄, Λιποτάκτες, Μικρές Κυκλάδες, Μουσικάουζεν, Romancero Gitano, Θαλασσινά Φεγγάρια, Ο Ήλιος και ο Χρόνος, 12 Λαϊκά, Νύχτα Θανάτου, Αρκαδίες, Τα τραγούδια του Αγώνα, Τα τραγούδια του Ανδρέα, 18 Λιανοτράγουδα, Μπαλάντες, Στην Ανατολή, Τα Λυρικά, Χαιρετισμοί, Επιβάτης, Ραντάρ, Διόνυσος, Φαίδρα, Καρυωτάκης, Τα πρόσωπα του ήλιου, Μνήμη της πέτρας, Ως αρχαίος άνεμος, Μήπως ζούμε σ΄ άλλη χώρα;, Μια θάλασσα γεμάτη μουσική, Η Βεατρίκη στην οδό μηδέν, Α-σίκικο Πουλάκι, Λυρικώτερα, Λυρικώτατα, Σερενάτες.
- β) Μουσική για θέατρο:** Το τραγούδι του νεκρού αδελφού, Ένας Όμηρος, Εχθρός Λαός, Προδομένος Λαός, Καποδίστριας, Χριστόφορος Κολόμβος, Περικλής, Αυτό το δέντρο δεν το λέγανε υπομονή, Το θεριό του Ταύρου, Μάκβεθ.
- γ) Μουσική για Αρχαίο Δράμα:** Ορέστεια (Αγαμέμνων, Χοηφόροι, Ευμενίδες), Αντιγόνη, Ιππής, Λυσιστράτη, Προμηθεύς Δεσμώτης, Οιδίπους Τύραννος, Εκάβη, Ικέτιδες, Τρωάδες, Φοίνισσες, Αίας.
- δ) Μουσική για κινηματογράφο:** Ζορμπάς, Ζ, Σέρπικο, Ιφιγένεια, Ηλέκτρα, Όταν τα ψάρια βγήκαν στη στεριά, Σουτιέσκα (Τίτο), Μπιριμπί, Φαίδρα, Κατάσταση Πολιορκίας, Actas de Marusia.
- ε) Ορατόρια:** Άξιον Εστί, Μαργαρίτα, Επιφάνια Αβέρωφ, Κατάσταση Πολιορκίας, Πνευματικό Εμβατήριο, Requiem, Canto General, Θεία Λειτουργία, Λειτουργία για τα παιδιά που σκοτώνονται στον πόλεμο.
- στ) Συμφωνικά και Μουσική Δωματίου:** 1η, 2η, 3η 4η, 7η Συμφωνία, Κατά Σαδδουκαίων, Canto Olympico, Τρίο, Σεξτέτο, Το Πανηγύρι της Αση-Γωνιάς, Ελληνική Αποκριά, Κύκλος, Σονατίνα για πιάνο, Σουίτα αρ. 1, 2 και 3, Σονατίνα αρ. 1 και αρ. 2 για βιολί και πιάνο, Οιδίπους Τύραννος, Κοντσέρτο για πιάνο, Ραψωδία για τσέλο και ορχήστρα, Sinfonietta, Adagio.
- ζ) Μπαλέτα:** Οι Εραστές του Τερουέλ, Αντιγόνη, Ζορμπάς.
- η) Όπερες:** Καρυωτάκης (Οι μεταμορφώσεις του Διονύσου), Μήδεια, Ηλέκτρα, Αντιγόνη, Λυσιστράτη.

(Από το Πρόγραμμα του Διεθνούς Συνεδρίου Μίκης Θεοδωράκης:
Ο άνθρωπος, ο δημιουργός, ο μουσικός, ο πολιτικός, ο Κρητικός και ο Οικουμενικός,
που έγινε στα Χανιά στις 29-31 Ιουλίου 2005.

Επιμέλεια κειμένου: Ελπινίκη Νικολουδάκη-Σουρή, Βαρβάρα Περράκη,
Πηγή: Ιστοσελίδα Μίκη Θεοδωράκη)

Μίκης Θεοδωράκης

*Ο άνθρωπος, ο δημιουργός
ο μουσικός, ο πολιτικός,
ο Κρητικός και ο Οικουμενικός*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΩΤΟΥ ΔΙΣΚΟΥ (CD1)

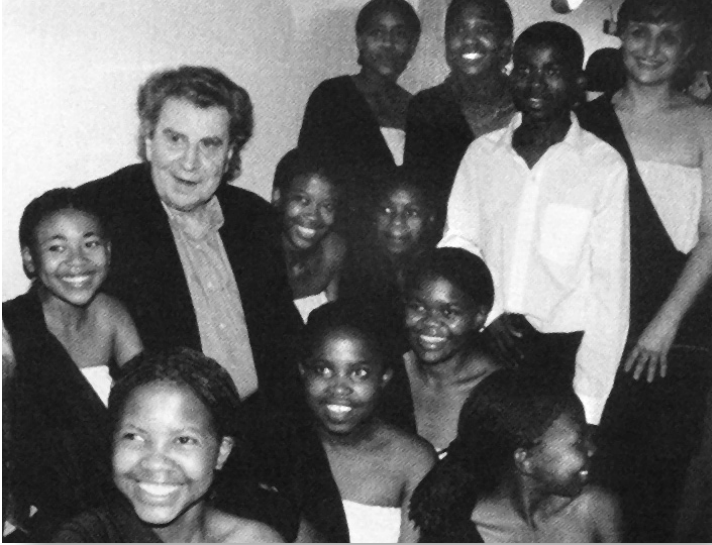
Ε Κ Π Α Ι Δ Ε Υ Τ Ι Κ Ο Σ Δ

Α/Α	ΤΙΤΛΟΣ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΕΡΜΗΝΕΥΤΗΣ / ΣΤΙΧΟΥΡΓΟΣ	ΤΙΤΛΟΣ CD ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
1	ΜΕΛΟΣ 1 (απόσπασμα) "Οι πρώτες μουσικές εικόνες"	3:38	ΤΑΤΙΑΝΑ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΡΟΖΑ ΑΦΗΓΗΣΗ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ, ΗΘΟΠΟΙΟΣ	ΑΠΑΝΤΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΔΩΜΑΤΙΟΥ II ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ "ΑΞΙΟΣ ΕΣΤΙ", "ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ" & "ΣΩΗ ΜΟΥ ΕΙΝΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ"	FM RECORDS/ ΗΧΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΓΑΡΟΥ ΜΟΥΣΙΚΗΣ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΤΥΠΙΑ
2	ΣΟΝΑΤΙΝΑ ΑΡ. 1 ΓΙΑ ΒΙΟΛΙ & ΠΙΑΝΟ (απόσπασμα)	2:15	ΧΑΡΗΣ ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ - ΒΙΚΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ	ΑΠΑΝΤΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΔΩΜΑΤΙΟΥ II	FM RECORDS/ ΗΧΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΓΑΡΟΥ ΜΟΥΣΙΚΗΣ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΤΥΠΙΑ
3	"Πρόλογος"	0:41	ΠΡΟΖΑ ΑΠΟΔΟΣΗ: ΒΑΓΓΕΛΙΩ ΑΝΔΡΕΑΔΑΚΗ, ΗΘΟΠΟΙΟΣ		
4	ΣΤΡΩΣΕ ΤΟ ΣΤΡΩΜΑ ΣΟΥ (εισαγωγή)	0:50	ΓΙΩΡΓΟΣ ΖΑΜΠΕΤΑΣ / ΙΑΚ. ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ	Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ	MINOS - EMI
5	"Οι νότες"	0:39	ΠΡΟΖΑ		
6	ΘΑ ΣΟΥ ΔΩΣΩ ΕΝΑ ΤΟΠΙ ΧΡΥΣΟ	3:02	ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ / BRENDAN BEHAN (ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΒΑΣ. ΡΩΤΑΣ)	ΕΝΑΣ ΟΜΗΡΟΣ	MINOS - EMI
7	"Σινεμά"	0:44	ΠΡΟΖΑ		
8	ΒΡΕΧΕΙ ΣΤΗΝ ΦΤΩΧΟΓΕΙΤΟΝΙΑ	4:02	ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΙΘΙΚΩΤΣΗΣ / ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ	ΠΟΛΙΤΕΙΑ Α' - ΠΟΛΙΤΕΙΑ Β'	MINOS - EMI
9	"Μπετόβεν I"	1:01	ΠΡΟΖΑ		
10	ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ	0:53	LUDWIG VAN BEETHOVEN / BERLINER PHILHARMONIKER - HERBERT VON KARAJAN / FRIENDRIG SCHILLER	LUDWIG VAN BEETHOVEN SYMPHONIE Nr.9	DEUTSCHE GRAMMOPHON
11	"Μπετόβεν II"	0:24	ΠΡΟΖΑ		
12	ΑΡΝΗΣΗ	3:22	ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΙΘΙΚΩΤΣΗΣ / ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ	ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ-ΕΠΙΦΑΝΙΑ	MINOS - EMI
13	"Η διαδικασία"	0:25	ΠΡΟΖΑ		
14	ΝΥΧΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΜΑΤΙΑ ΣΟΥ	6:34	ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΖΟΡΜΠΑΛΑ / ΓΙΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ	ΤΑΞΙΔΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ	LYRA
15	"Το τετράδιο"	0:46	ΠΡΟΖΑ		
16	ΤΙ ΘΕΛΩ	2:40	ΠΑΙΔΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ ΛΑΡΙΣΑΣ - ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ/ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ	40 ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΑΚΙΑ & ΠΑΙΔΙΑ	UNIVERSAL
17	"Επαγγελματικός Προσανατολισμός"	0:35	ΠΡΟΖΑ		
18	ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ	3:17	ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΕΚΚΑΣ - ΧΟΡΩΔΙΑ / ΜΙΧ. ΓΚΑΝΑΣ	ΑΣΙΚΙΚΟ ΠΟΥΛΑΚΗ	SONY MUSIC ENTERTAINMENT (GREECE) AE

ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ Ι

Α/Α	ΤΙΤΛΟΣ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΕΡΜΗΝΕΥΤΗΣ / ΣΤΙΧΟΥΡΓΟΣ	ΤΙΤΛΟΣ CD ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
19	"Κήρυξη πολέμου"	0:55	ΠΡΟΖΑ		
20	ΘΑ ΣΗΜΑΝΟΥΝ ΟΙ ΚΑΜΠΑΝΕΣ	4:25	ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΙΘΙΚΩΤΣΗΣ/ ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ	ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ	MINOS - EMI
21	"Πάει πόλεμο"	0:58	ΠΡΟΖΑ		
22	ΤΟ ΓΕΛΑΣΤΟ ΠΑΙΔΙ	2:23	ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ / BRENDAN BEHAN (ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΒΑΣ. ΡΩΤΑΣ)	ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΜΟΥ 59- 86, Β' ΜΕΡΟΣ	MINOS - EMI
23	"Οι Γερμανοί"	0:58	ΠΡΟΖΑ		
24	Ο ΑΝΤΩΝΗΣ (απόσπασμα σε 3 γλώσσες)	3:58	ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ - GISELA MAY- ELINOR MOAV / ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ	ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΜΟΥ 59- 86, Β' ΜΕΡΟΣ - GISELA MAY & THANASSIS MORAITS SING MIKIS THEODORAKIS - MAOUTHOUSEN TRILOGY	MINOS - EMI - PROTASIS (AMICA) - PLÄNE
25	"Ερωτήματα"	0:20	ΠΡΟΖΑ		
26	ΠΟΙΟΣ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ	3:08	ΧΑΡΗΣ & ΠΑΝΟΣ ΚΑΤΣΙΜΙΧΑΣ / ΜΑΝΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ	ΦΩΣ - PHOS	MINOS - EMI ΑΘΗΝΑ 2004/
27	"Συμφωνική ορχήστρα"	1:07	ΠΡΟΖΑ		
28	Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΖΟΡΜΠΑ	3:02	CHŒUR ET ORCHESTRE SYMPHONIQUE DE MONTREAL - PHILARMONIA ORCHESTRE - CHARLES DUTOIT/ ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ	ZORBAS BALLET (ΣΚΗΝΗ 11)	DECCA
29	"Ο έρωτας"	1:19	ΠΡΟΖΑ		
30	ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ	2:49	ΜΕΛΙΝΑ ΜΕΡΚΟΥΡΗ / ΓΙΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ	ΦΑΙΔΡΑ ORIGINAL SOUNDTRACK	FM RECORDS
31	"Αντίσταση"	1:12	ΠΡΟΖΑ		
32	ΑΡΝΙΕΜΑΙ	3:07	ΧΟΡΩΔΙΑ - ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ/ ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ	Ο ΕΧΘΡΟΣ ΛΑΟΣ	MINOS- EMI
33	"Τα σπρίγματα"	0:49	ΠΡΟΖΑ		
34	ΚΑΤΩ ΑΠ ΤΑ ΡΟΥΧΑ ΜΟΥ	2:44	ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΖΟΡΜΠΑΛΑ / ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ	ΜΠΑΛΛΑΝΤΕΣ	MINOS - EMI
35	"Εμφύλιος"	0:31	ΠΡΟΖΑ		
36	ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ	3:05	ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΙΘΙΚΩΤΣΗΣ/ ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ	ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ	MINOS - EMI
37	"Η στιγμή του πολέμου"	1:14	ΠΡΟΖΑ		
38	ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ	3:08	ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ / ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ	Η ΜΠΑΛΑΝΤΑ ΤΟΥ ΜΑΟΥΤΧΑΟΥΖΕΝ	MINOS - EMI

Γιοχάνεσμπουργκ, 1998.
Με τα παιδιά της
χορωδίας "Ελληνική
Πνευματική Κίνηση".

Νέα Υόρκη, 1995.
Ο Μίκης Θεοδωράκης
με την μικρή πιανίστα
από την Νέα Υόρκη,
Αδαμοπούλου.

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΠΡΩΤΟΥ ΔΙΣΚΟΥ(CD I)

Επεξηγήσεις όρων, πληροφοριακά στοιχεία, σχόλια

1. ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

MELOS: Το μουσικό κομμάτι που ακούγεται, ανήκει στη συλλογή *12 MELOS*, που παρουσιάστηκε σε παγκόσμια πρώτη εκτέλεση από την πιανίστα Τατιάνα Παπαγεωργίου στο Λονδίνο το 1998 και ηχογραφήθηκε το 1999 στο Μέγαρο Μουσικής της Αθήνας με την ίδια σολίστ. Τα MELOS αποτελούν διασκευή των *Λυρικότερων* (1995) και των *Λυρικότατων* (1996) του Μίκη Θεοδωράκη από την Τατιάνα Παπαγεωργίου και τον Θέμη Συμβουλόπουλο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ (1970)

Ηθοποιός του θεάτρου και του κινηματογράφου, κριτικής καταγωγής (Χανιά). Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1970. Σπούδασε στη Δραματική Σχολή του Εθνικού θεάτρου κι έκανε μεταπτυχιακές σπουδές υποκριτικής στο Λονδίνο. Έχει πάρει Κρατικό Βραβείο Α' ανδρικού ρόλου για την ερμηνεία του στην ταινία *Business στα Βαλκάνια* του Βασίλη Μπουντούρη (1996) και Β' ανδρικού ρόλου, για την ταινία *Γαμήλια νάρκη* του Δημήτρη Ινδάρé (2003). Ζει κι εργάζεται στην Αθήνα. Είναι γιος του ηθοποιού Ηλία Λογοθέτη.

ΤΑΤΙΑΝΑ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ (1970)

Γεννήθηκε στην Αθήνα και έλαβε το Δίπλωμα Πιάνου με *άριστα παμπσηφεί, πρώτο βραβείο και χρυσό μετάλλιο*. Το 1995 ολοκλήρωσε σπουδές Master's με διάκριση στο Πανεπιστήμιο Reading της Αγγλίας με ερευνητικό θέμα το πιανιστικό έργο του Heitor Villa-Lobos. Στο ίδιο Πανεπιστήμιο σήμερα ολοκληρώνει διδακτορική διατριβή με θέμα το πιανιστικό έργο του Μίκη Θεοδωράκη. Έχει δώσει ρεσιτάλ στην Ελλάδα, Αγγλία, Αυστρία, Ισπανία, Αυστραλία, ΗΠΑ. Οι πρόσφατες εμφανίσεις της στο Ηρώδειο, το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών και Θεσσαλονίκης, το Queen Elizabeth Hall του Λονδίνου, το Chicago, στη Γερμανία κ.α. με έργα του Μίκη Θεοδωράκη σε παγκόσμια πρώτη και υπό τη διεύθυνση του συνθέτη, απέσπασαν εξαιρετικά σχόλια από τους κριτικούς και το διεθνή τύπο. Έχει ηχογραφήσει ολόκληρο το πιανιστικό έργο του Μίκη Θεοδωράκη, έχει συνεργαστεί μαζί του στην επιμέλεια και τελική διαμόρφωση πιανιστικών του έργων κι έχει πραγματοποιήσει σχετικά σεμινάρια σε Πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού. Διδάσκει και διευθύνει το μουσικό τμήμα του Αμερικανικού Κολλεγίου Ελλάδας.

“ΤΩΡΑ ΠΟΥ ΘΑ ΦΥΓΕΙΣ ΚΑΙ ΘΑ ΠΑΣ ΣΤΑ ΞΕΝΑ...”

Στίχος από το μελοποιημένο ποίημα *Χώμα Ελληνικό* που ανήκει στη συλλογή «Αμάραντα» του Γεωργίου Δροσίνη. Η πρώτη στροφή έχει ως εξής:

Τώρα που θά φύγω και θά πάω στα ξένα,
και θά ζούμε μήνες, χρόνους χωρισμένοι,
άφησε νά πάρω κάτι από σένα,
γαλανή πατριδα, πολυαγαπημένη.
Άφησε μαζί μου φυλαχτό νά πάρω,
για τήν κάθε λύπη, κάθε τί κακό,
φυλαχτό απ' άρρώστια, φυλαχτό από Χάρο,
μόνο λίγο χώμα, χώμα ελληνικό!

ΚΑΝΤΑΔΑ: Ο όρος καντάδα προέρχεται από την ιταλική λέξη *canto* που σημαίνει τραγούδι. Είναι ένα είδος πολυφωνικού τραγουδιού με συνοδεία κιθάρας ή άλλων οργάνων. Στη χώρα μας άνθισε κυρίως στα Επτάνησα.

ΤΑΝΓΚΟ: Αργός, λαϊκός, αστικός χορός και μουσική της Αργεντινής σε ρυθμό 2/4 ή 4/4. Έγινε γνωστός τον 15ο αιώνα και η καταγωγή του είναι μάλλον αφρικανική.

ΠΙΜΟ — ΣΕΚΟΝΤΟ: (Ντουέτο με πρώτη & δεύτερη φωνή). Η απόδοση ενός μουσικού μέρους από δύο φωνές. Την πρώτη που τραγουδάει τη βασική μελωδία και τη δεύτερη που τραγουδάει την ίδια ακριβώς μελωδία τρεις νότες πιο ψηλά ή πιο χαμηλά.

ΣΟΠΡΑΝΟ: Υψίφωνος γυναικεία φωνή. Ωστόσο, κάποιες φορές συναντάται φυσιολογικά και σε μερικούς άνδρες (που ονομάζονται *falsetti*, *altinaturali* ή *tenorini*). Οι φωνές σοπράνο διακρίνονται σε πιο ισχυρές ή δραματικές και σε ευέλικτες και ελαφριές ή λυρικές.

ΣΜΥΡΝΗ: Είναι μια από τις αρχαιότερες ελληνικές πόλεις στα παράλια της Μικράς Ασίας (τουρκικά *Ismir*). Ιδρύθηκε γύρω στα 1050 π.Χ. σε μια θέση που είχε ήδη κατοικηθεί παλαιότερα από τους Χετταίους. Μετά την Ελληνιστική, Ρωμαϊκή και Βυζαντινή περίοδο, πέρασε στα χέρια των Αράβων, των Τούρκων, των Φράγκων και κατέληξε οριστικά στα χέρια των Οθωμανών στα 1425. Από το τέλος του 17ου και μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα απετέλεσε το σπουδαιότερο λιμάνι και κοσμοπολίτικο εμπορικό κέντρο στα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας. Η παρουσία των Ελλήνων στη Σμύρνη ήταν έντο-

νη μέχρι τη Μικρασιατική καταστροφή, το 1922, όταν πυρπολήθηκε η πόλη και εκδιώχθηκαν οι Έλληνες, οι οποίοι ήρθαν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα. Έφεραν μαζί τους πολλά στοιχεία του πολιτισμού τους, ένα από τα οποία ήταν το Σμυρναϊκό τραγούδι. Η Σμυρναϊκή μουσική σχολή επηρέασε και μπόλιασε τη σύγχρονη λαϊκή μουσική των πόλεων στην Ελλάδα. Τα όργανα που χρησιμοποιούσαν ήταν κυρίως το βιολί και το σαντούρι.

ΑΡΜΟΝΙΑ: Εκφραστικό μέσο της μουσικής κι ένα από τα τρία γνωρίσματά της. Τα άλλα δύο είναι ο ρυθμός και η μελωδία. Η αρμονία βασίζεται στο συνδυασμό μουσικών φθόγγων σε συνηχές και σειρές, μέσα σε πλαίσιο συγκεκριμένων μουσικών κανόνων. Το βασικό στοιχείο της είναι η συχορδία, δηλαδή ο συνδυασμός φθόγγων που υπάρχει σε σειρές από τρίτες (τρεις νότες στη σειρά). Η αρμονία όπως την εννοούμε σήμερα εμφανίστηκε γύρω στον 9ο αιώνα μ.Χ. οπότε έχουμε τις πρώτες πολυφωνικές συνθέσεις. Μέχρι τότε η μουσική ήταν μονοφωνική, δηλαδή στηριζόταν στη μελωδία, ενώ η αρμονία ήταν ανύπαρκτη.

ΜΠΑΝΤΑ ΜΕ ΧΑΛΚΙΝΑ: Ορχηστρικό σύνολο πνευστών μουσικών οργάνων που κατασκευάζονται από χαλκό, όπως σάλπιγγες, κορνέτες, κόρνα, τρομπόνια, τούμπες, σαξόφωνα κ.α.

ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ: Στην Ελλάδα ο όρος είναι συνώνυμος της λέξης *μπάντα* που σημαίνει ένα ορχηστρικό σύνολο από χάλκινα και κρουστά όργανα, ενώ στην Ευρώπη ο ίδιος όρος σημαίνει *συμφωνική* ορχήστρα.

ΜΑΕΣΤΡΟΣ: *Μαέστρος* ή *αρχιμουσικός* ή *διευθυντής ορχήστρας* είναι ο μουσικός ο οποίος με διάφορες κινήσεις των χεριών του (με μπαγκέτα ή μη) συντονίζει διευθύνοντας ένα ορχηστρικό σύνολο. Οι αρχιμουσικοί διακρίνονται σε ορχήστρες, χορωδίας, μπάντας κλπ.

Τι είναι η μουσική;

Η μουσική είναι μαθηματικά...Μια πλήρης παρτιτούρα ενός μαέστρου είναι ένας χάρτης, ένα διάγραμμα που δείχνει συχνότητες, εντάσεις συναισθημάτων, αλλαγές στην ένταση, στη μελωδία, στην αρμονία, και όλα αυτά κατευθειάν και με τον πιο ακριβή έλεγχο του χρόνου.

Music Education Pages, 1981

2. ΣΟΝΑΤΙΝΑ ΑΡ. 1, VIVO

(Απόσπασμα)

ΣΟΝΑΤΙΝΑ ΑΡ. 1 ΓΙΑ ΒΙΟΛΙ ΚΑΙ ΠΙΑΝΟ

Τόπος & Χρόνος σύνθεσης: Αθήνα 1952 – 1953

Σολίστ: Χάρης Χατζηγεωργίου (βιολί)

Βίκυ Στυλιανού (πιάνο)

Ηχογραφήθηκε στο Μέγαρο Μουσικής το 1999

Η σονατίνα αυτή ήταν το πρώτο έργο μουσικής δωματίου που έγραψε ο Μίκης Θεοδωράκης (Νέα Σύμρνη, 1952). Το έργο αποτελείται από τα μέρη:

1. Vivo (ζωντανό, ζωηρό)
2. Largo (αργό, επίσημο)
3. Allegro (γρήγορο)

ΜΟΥΣΙΚΗ ΔΩΜΑΤΙΟΥ: Μουσική κατάλληλη για εκτέλεση σε χώρο μικρών διαστάσεων από ολιγάριθμο ορχηστρικό σύνολο.

ΣΟΝΑΤΑ: Ενόργανη σύνθεση γραμμένη κατά κανόνα για έναν ή δυο εκτελεστές πάνω σε ορισμένο μορφολογικό και αισθητικό πρότυπο. Αποτελεί τη μια από τις δυο κυριότερες φόρμες της ευρωπαϊκής μουσικής (η άλλη είναι η φούγκα). Εμφανίζεται κατά την εποχή του μπαρόκ, αλλά διαμορφώνεται στη σημερινή μορφή της από τους κλασικούς (Χάυντν και Μότσαρτ) και φτάνει στο απόγειό της με τις σονάτες για πιάνο του Μπετόβεν.

ΣΟΝΑΤΙΝΑ: Μικρή με πολλά μέρη σύνθεση, γραμμένη κατά κανόνα για έναν ή δυο εκτελεστές, σε απλοποιημένη κατά τη μορφή, το περιεχόμενο και την τεχνική, φόρμα σονάτας.

ΣΟΝΑΤΙΝΑ ΑΡ. 1 ΓΙΑ ΒΙΟΛΙ ΚΑΙ ΠΙΑΝΟ

Είναι εμφανές σ' αυτό το έργο η γνώση των ιδιαιτεροτήτων αλλά και των δυνατοτήτων του βιολιού, που ήταν άλλωστε το πρώτο μουσικό όργανο που σπούδασε ο Μίκης Θεοδωράκης στο Ωδείο Πατρών (1937 – 39). Η γραφή για το βιολί εκπλησσει με την ευρηματικότητά της σε πολυφωνικά σχήματα ή ορμητικά περάσματα ανάμεσα σε λυρικότατες στιγμές και για τα δύο όργανα. Παράλληλα, με τη σονατίνα ο συνθέτης προτείνει και ένα αισθητικό πρότυπο: μια σονάτα για πιάνο και βιολί που σφύζει από ελληνικότητα, αφού τα μέρη νίνο και *allegro* στηρίζονται σε ελληνικούς χορευτικούς ρυθμούς.

Γιώργος Δεμερτζής, βιολονίστας

ΧΑΡΗΣ ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ

Γεννήθηκε στην Κύπρο και σπούδασε βιολί αρχικά στην πατρίδα του και στη συνέχεια, ως υπότροφος, στο Ωδείο Τσαϊκόφσκι του Κιέβου και στη Βαρσοβία. Έχει δώσει πολλά ρεσιτάλ στην Ελλάδα και στο εξωτερικό ενώ έχει πραγματοποιήσει πολλές ηχογραφήσεις για το ραδιόφωνο και την τηλεόραση και έχει δισκογραφήσει έργα ελλήνων συνθετών για βιολί και πιάνο. Το 1982 ίδρυσε το Τρίο Αθηνών (Χάρης Χατζηγεωργίου, βιολί, Ντάνα Χατζηγεωργίου, βιολοντσέλο και Βίκυ Στυλιανού, πιάνο). Στις δραστηριότητες του σχήματος ανήκουν περιοδείες στην Ελλάδα και το εξωτερικό, καθώς και η ηχογράφηση τεσσάρων δίσκων με έργα ελλήνων συνθετών. Είναι εξάρχων της Ορχήστρας της Εθνικής Λυρικής Σκηνής και πρώτο βιολί της Ορχήστρας Δωματίου της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, την οποία συνήθως διευθύνει.

ΒΙΚΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Γεννήθηκε στην Αθήνα και άρχισε μαθήματα πιάνου στην ηλικία των πέντε ετών. Στη συνέχεια σπούδασε στο Ωδείο Αθηνών, στο Παρίσι - ως υπότροφος - και στη Μουσική Ακαδημία της Βασιλείας. Έχει δώσει πολλά ρεσιτάλ στην Ελλάδα και στο εξωτερικό ενώ έχει πραγματοποιήσει πολλές ηχογραφήσεις για το ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Συμμετείχε σε ελληνικά και ξένα φεστιβάλ. Είναι μέλος του Τρίο Αθηνών. Επίσης διδάσκει στο Ελληνικό Ωδείο και ανήκει στο δυναμικό της Ορχήστρας των Χρωμάτων.

3. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι φορείς που είχαν την πρωτοβουλία της παραγωγής του εκπαιδευτικού υλικού (δηλαδή η Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Κρήτης, η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων και το Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης Κρήτης) εξηγούν τους λόγους για τους οποίους πήραν αυτή την πρωτοβουλία. Το κείμενο αποδίδει η ηθοποιός Βαγγελιώ Ανδρεαδάκη.

ΒΑΓΓΕΛΙΩ ΑΝΔΡΕΑΔΑΚΗ

Γεννήθηκε στην Αθήνα και σπούδασε Δασολογία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και υποκριτική στη Δραματική Σχολή του Κ.Θ.Β.Ε. Έχει παρακολουθήσει σεμινάρια για επαγγελματίες ηθοποιούς, μάσκα,

φωνητικής, κίνησης και χορού. Συμμετείχε στο τριετές εργαστήριο Αρχαίου Δράματος του Λευτέρη Βογιατζή (1989-1991). Έπαιξε στο Κ.Θ.Β.Ε. σε σημαντικές παραστάσεις όπως *Γλάρος*, *Πενθεσίλεια*, *Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα* σε ταινίες μικρού και μεγάλου μήκους, σε τηλεταινίες και σε τηλεοπτικές σειρές. Έχει πάρει το Βραβείο Γυναικείας Ερμηνείας στο Φεστιβάλ Δράμας (1997) για τη μικρού μήκους ταινία *Το χαμόγελο της Άννας*, της Νικολέτας Γουλή. Για την ταινία *Μάτια από Νύχτα* του Περικλή Χούρσογλου τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Γυναικείας Ερμηνείας στο Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης και στο Φεστιβάλ του Ραμπάτ στο Μαρόκο (2005).

ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Οι ΙΣΤΟΡΙΕΣ του Μίκη Θεοδωράκη που περιέχονται στους δύο ψηφιακούς δίσκους, προέρχονται από τα βιβλία:

1. *ΑΞΙΟΣ ΕΣΤΙ* τόμοι Ι και ΙΙ (Βιογραφική συνέντευξη του Μίκη Θεοδωράκη στον δημοσιογράφο Γ.Π. Μαλούχο του ραδιοφωνικού σταθμού Sky, εκδόσεις ΣΚΑΪ, εκδοτικός οίκος Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2003 - 4).

Το έργο κυκλοφόρησε πρόσφατα με τίτλο «ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ - ΑΞΙΟΣ ΕΣΤΙ», σε μια σειρά από 59 CDs και 1 DVD, από το ραδιοφωνικό σταθμό Sky και τη διανοητική εταιρεία ΜΙΝΩΣ - EMI (Δεκέμβριος 2005)

2. *ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ*, τόμοι 1,2,3,4,5

Αυτοβιογραφία Μίκη Θεοδωράκη, εκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ (1988)

3. *ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ - Μια ζωή για την Ελλάδα*, βιογραφία, Guy Wagner από τις εκδόσεις ΤΥΠΟΘΗΤΩ - ΠΑΡΑΦΕΡΝΑΛΙΑ, Αθήνα 2002

4. «ΣΤΡΩΣΕ ΤΟ ΣΤΡΩΜΑ ΣΟΥ»

(Εισαγωγή)

Η εισαγωγή από το δημοφιλές αυτό τραγούδι, σε ρυθμό χασάπικου που γράφτηκε για το θεατρικό έργο *Η Γειτονιά των Αγγέλων*, αποτέλεσε την εισαγωγή και για το μουσικό θέμα της ταινίας ΖΟΡΜΠΑΣ.

ΣΤΡΩΣΕ ΤΟ ΣΤΡΩΜΑ ΣΟΥ

‘Ο δρόμος είναι σκοτεινός
ώσπου νά σ’ άνταμώσω
ξεπρόβαλε μεσοστρατίς
τό χέρι νά σου δώσω.

Στρώσε τό στρώμα σου γιά δυό
γιά σένα καί γιά μένα
ν’ άγκαλιαστούμε άπ’ τήν άρχή
νά ν’ όλα άναστημένα.

Σ’ άγκάλιασα μ’ άγκάλιασες
μού πήρες καί σου πήρα
χάθηκα μέσ στα μάτια σου
καί στη δική σου μοίρα.

Μέσα στις ίδιες γειτονιές
έρημος ζητιανεύω
ό,τι μαζί σου σκόρπισα
γυρνώ καί τό γυρεύω.

Τραγούδι για το θεατρικό έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη *Η Γειτονιά των Αγγέλων* (1963).

Στίχοι: Ιάκωβος Καμπανέλλης
Μπουζούκι: Γιώργος Ζαμπέτας

ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ (1922)

Γεννήθηκε στη Νάξο. Θεατρικός συγγραφέας, γεννήτορας του μεταπολεμικού θεάτρου. Τα χρόνια από το 1943 μέχρι το 1945 έζησε κρατούμενος των Γερμανών στο στρατόπεδο Μασουκάουζεν της Αυστρίας. Στο θέατρο πρωτοεμφανίστηκε με το έργο *Χαρός πάνω στα στάχυα* (1950). Μερικά από τα σημαντικά έργα του είναι: *Η έβδομη μέρα της Δημοουργίας*, *Η αυλή των θαυμάτων*, *Το παραμύθι χωρίς όνομα*, *Το μεγάλο μας τσίρκο*, *Ο εκθρόνος Λαός*, *Πρόσωπα για βιολί και αρχίστρα*, *Τα τέσσερα πόδια του τραπεζιού*. Συνεργάστηκε ως σεναριογράφος με Έλληνες κινηματογραφιστές (*Στέλλα* του Κακογιάννη, *Δράκος και Ποτάμι* του Κούνδουρου). Στίχους του μελοποίησαν οι: Μίκης Θεοδωράκης, Μάνος Χατζιδάκις, Σταύρος Ξαρχάκος, Νίκος Μαμαγκάκης. Το 1963 έγραψε το μοναδικό του πεζογράφημα *Μασουκάουζεν*, μια «αληθινή ιστορία», όπως το αποκαλεί ο ίδιος.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΖΑΜΠΕΤΑΣ (1925 – 1992)

Γεννήθηκε στην Αθήνα και ξεκίνησε την καριέρα του

την εποχή του απόηχου του ρεμπέτικου τραγουδιού. Υπήρξε συνθέτης, τραγουδιστής και εξαιρετικός σολίστας του μπουζουκιού. Πηγαίος άνθρωπος, αθρόοτος, χιομουρίστας αλλά και μάγκας, ο Ζαμπέτας γνώρισε μεγάλες επιτυχίες στις δεκαετίες του ‘60 και του ‘70 καθώς και ευρύτερη αναγνώριση στη δεκαετία του ‘90 λίγο πριν και λίγο μετά το θάνατό του.

Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ

Η παράσταση ανέβηκε στο ΘΕΑΤΡΟ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ το φθινόπωρο του 1963.

Σκηνοθεσία: Ιάκωβος Καμπανέλλης
Τραγούδι: Τζένη Καρέζη, Νίκος Κούρκουλος,
Γιάννης Πουλόπουλος
Ηθοποιοί: Τζένη Καρέζη, Νίκος Κούρκουλος,
Αλίκη Ζωγράφου, Διονύσης Παπαγιαννόπουλος
Μπουζούκι: Γιώργος Ζαμπέτας

5. ΟΙ ΝΟΤΕΣ

ΝΟΤΑ: *Νότα* ή *φθογγόσημο* είναι η γραφική παράσταση του μουσικού ήχου.

ΠΙΑΝΟ: Έγχορδο ηλεκτροφόρο μουσικό όργανο που έχει έκταση πάνω από 7 οκτάβες (διάστημα από 8 διαδοχικές νότες). Έκανε την εμφάνισή του το 1710 και από τότε έγινε το κατεξοχόν όργανο των συνθετών. Το πιάνο είναι η συντομογραφία της λέξης *piano forte* που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στη Γαλλία. Ο ήχος παράγεται με πίεση των πλήκτρων, τα οποία μεταδίδουν την κίνηση σε σφυράκια καλυμμένα με τσόχα ή δέρμα τα οποία χτυπούν τις χορδές. Τα γνωστότερα είδη πιάνου είναι τα όρθια και τα πιάνο συναυλιών (με ουρά). Στα πρώτα οι χορδές είναι κάθετες προς τα πλήκτρα ενώ στα πιάνο με ουρά οι χορδές είναι παράλληλες με τα πλήκτρα.

ΠΕΝΤΑΓΡΑΜΜΟ: Πεντάγραμμο ή διάγραμμα είναι στην ευρωπαϊκή σημειογραφία το σύνολο πέντε οριζόντιων, παράλληλων γραμμών με ίσες αποστάσεις μεταξύ τους πάνω στο οποίο γράφονται τα φθογγόσημα. Για τους ψηλότερους ή βαρύτερους φθόγγους, που γράφονται εκτός πενταγράμμου χρησιμοποιούνται αντίστοιχες βοηθητικές γραμμές πάνω ή κάτω από το πεντάγραμμο.

6. ΘΑ ΣΟΥ ΔΩΣΩ ΕΝΑ ΤΟΠΙ ΧΡΥΣΟ

ΘΑ ΣΟΥ ΔΩΣΩ ΈΝΑ ΤΟΠΙ ΧΡΥΣΟ

Θά σου δώσω ένα τόπι χρυσό
γιὰ νὰ παίξεις στὸ χῶλ με παιδιὰ
ἂν με πάρεις, με πάρεις, με πάρεις
νὰ 'μαι ταίρι σου πιά.

Θά σου δώσω τὰ κλειδιά τῆς καρδιάς μου
καὶ τὰ χρήματα ὅσα κι ἂν ἔχω,
ἂν με πάρεις, με πάρεις, με πάρεις
νὰ 'μαι ταίρι σου πιά.

Θά σου δώσω ρολοὶ με καθένα
νὰ τὸ δείχνεις κρυφὰ στὰ παιδιὰ,
ἂν με πάρεις, με πάρεις, με πάρεις
νὰ 'μαι ταίρι σου πιά.

Θά σου δώσω χρυσάφι, χρυσάφι
νὰ γεμίζεις τὶς χούφτες φλωριά,
ἂν με πάρεις, με πάρεις, με πάρεις
ταίρι νὰ 'μαστε πιά.

Θά σου φτιάξω μία πῖτα με κρέας,
θὰ σὲ κρυψω ὡς νὰ φύγουν οἱ μάγκες,
ἂν με πάρεις, με πάρεις, με πάρεις
ταίρι νὰ 'μαστε πιά.

Ὅμως πρῶτα νὰ δοῦμε ἂν ταιριάζουμε,
ἂν ταιριάζουμε οἱ δύο μας σωστά.

Τραγούδι για το θεατρικό ἔργο του Brendan Behan
Ένας Όμηρος

σε μετάφραση Βασιλῆ Ρῶτα (Παρίσι, 1961).

Ερμηνεύει ἡ Μαρία Φαραντούρη

ΜΠΡΕΝΤΑΝ ΜΠΗΑΝ / BRENDAN BEHAN (1923 –1964)

Ιρλανδὸς συγγραφέας, γεννήθηκε στο Δουβλίνο κι ἔζησε τὴν παιδική του ηλικία σὲς φτωχογειτονιές τῆς πόλης. Ἡ οικογένειά του ἔτρεφε αντιβρετανικά αισθήματα και ὁ μικρὸς Μπρένταν, ἀκολουθώντας τὴν οικογενειακὴ παράδοση, ἀπὸ τὴν ηλικία τῶν 9 μόλις χρονῶν, ἔγινε μέλος μίας οργάνωσης νέων που συνδεόταν με τὸν IRA, ἐνῶ ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη του 1930 ὁ Ιρλανδικὸς Στρατὸς τὸν χρησιμοποίησε ὡς «ταχυδρόμο» σὲς συνεννοήσεις μεταξὺ τῶν μελῶν του. Ἐξῆσε σε φυλακὲς και ὑπὸ περιορισμὸ τὸν περισσότερο χρόνο ἀνάμεσα στα 1939 και 1946. Παρ' ὅλες τὶς ταλαιπωρίες του, τὰ ἔργα του διακρίνονται για τὴ

ἄρσινά του και τὸ κέφι του. Δύο εἶναι τὰ βασικὰ χαρακτηριστικά τῶν ἔργων του: οἱ ἰσχυρές πολιτικὲς ἀπόψεις και ἡ σάτιρα. Ἡ πιο γνωστὴ του νουβέλα *Borstal Boy* (*Τὸ Παιδί του Αναμορφωτηρίου*) καταγράφει τὴ διαδρομὴ ἐνὸς νεαροῦ αγοριοῦ ἀπὸ τὴν κομψαστικὴ ἀλαζονικὴ συμπεριφορὰ σὲ τὴν αὐτογνωσία και σὲ τὴ γνώση του κόσμου. Τὸ ἔργο του *The Hostage* (*Ένας Όμηρος*), που ἔχει ὡς κεντρικὸ πυρῆνα τὴν ἐκτέλεση ἐνὸς δεκαεπτάχρονου αἰχμαλώτου, Ἀγγλοῦ στρατιώτη, ἀπὸ τὸν IRA, γνώρισε τεράστια ἐπιτυχία στο Λονδίνο, στο Παρίσι και σὲ τὴ Νέα Υόρκη.

ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ (1948)

Γεννήθηκε σὲ τὴν Αθήνα. Στὰ 16 τῆς χρόνια, ὁ Μίκης Θεοδωράκης τὴν ἄκουσε να τραγουδᾷ ἕνα δικὸ του τραγούδι, τὸν «Καημό». Ἐταί ἄρχισε ἡ συνεργασία τους. Στὸ πλευρὸ του συνθέτῃ ἡ Φαραντούρη ἔκανε γνωστὸς στο πλατὺ κοινὸ τους μεγάλους Ἕλληνες ποιητές, Ἐλύτῃ, Σεφέρῃ, Κάλβο και ἄλλους. Τὸ 1967 πῆγε στο Παρίσι και με δική τῆς ορχήστρα κράτησε ζωντανή τὴν ἀπαγορευμένη σὲ τὴν Ελλάδα μουσική του Μίκη με συναυλίες και ηχογραφήσεις που μεταδίδονταν ἀπὸ τὸ BBC και τὴν Deutsche Welle. Ἐγινε σύμβολο ἀντίστασης και ἐλπίδας γυρίζοντας τὸν κόσμο και δίνοντας χιλιάδες συναυλίες. Παράλληλα με τὴν συνεργασία τῆς με τὸν Θεοδωράκη ἐρμηνεύσε και ἔργα ἄλλων συνθετῶν, ὅπως του Μάνου Λοῦτζου, του Μάνου Χατζιδάκι, του Λούτσιο Ντάλλα, του Ζουλφού Λιβανελί.

ΕΝΑΣ ΟΜΗΡΟΣ

Ἡ παράσταση ἀνέβηκε στο ΚΥΚΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ τὴν ἀνοιξὴ του 1962

Σκηνοθεσία: Λεωνίδης Τριβιζάς

Τραγούδι: Ντόρα Γιαννακοπούλου

Ἡθοποιοί: Κώστας Μπάκας, Νέλλη Ἀγγελίδη, Μαρίκα

Κοτοπούλη, Χρῆστος Πάρλας, Τασσὼ Καβαδδῆ

Κιθάρα: Δημήτρης Φάμπας

7. ΣΙΝΕΜΑ

ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟ: Ἡ λέξη ρεπερτόριο προέρχεται ἀπὸ τὴ λατινικὴ λέξη *repertorium* που σημαίνει εὐρετήριο. Χρησιμοποιεῖται για να περιγράψει ἕνα σύνολο διαφόρων ἔργων, κομματιῶν κ.λ.π. που ἐρμηνεύονται ἀπὸ ἕνα ἢ περισσότερα άτομα.

ΗΛΕΚΤΡΙΚΗ: Πριν τη σύσταση της ΔΕΗ το ηλεκτρικό ρεύμα το παρείχαν τοπικές ηλεκτρικές εταιρείες.

8. ΒΡΕΧΕΙ ΣΤΗΝ ΦΤΩΧΟΓΕΙΤΟΝΙΑ

ΒΡΕΧΕΙ ΣΤΗΝ ΦΤΩΧΟΓΕΙΤΟΝΙΑ

Μικρά κι ανήλιαγα στενά και σπίτια χαμηλά μου
βρέχει στην φτωχογειτονιά, βρέχει και στην καρδιά μου

Άχ, ψεύτη κι άδικε ντουσιά π' άναψες τόν καημό μου
Είσαι μικρός και δέν χωράς τόν άναστεναγμό μου.

Οί συμφορές άμέτρητες, δέν έχει ό κόσμος άλλες
Φεύγουν οί μέρες μου βαριά σάν τής βροχής τίς στάλες

Τραγούδι για την ταινία *Συνοικία το Όνειρο*
(Αθήνα, 1960)

Σκηνοθεσία: Αλέκος Αλεξανδράκης
Στίχοι: Τάσος Λειβαδίτης
Ερμηνεύει ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης

ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ (1921 – 1988)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Ποιητής με έντονη δράση στο χώρο της Αριστεράς. Έργα του είναι: *Φυσάει στα σταυροδρόμια του κόσμου* (1953, Α΄ Βραβείο Φεστιβάλ Βαρσοβίας αλλά και αιτία παραπομπής σε δίκη ως έργο αντεθνικό), *Ο άνθρωπος με το ταμπούρλο, Συμφωνία αρ. 1, Καντάτα, 25η Ραψωδία της Οδύσσειας, Οι τελευταίοι, Το εκκρεμές* (συλλογή εννέα διηγημάτων), *Νυχτερινός επισκέπτης, Σκοτεινή πράξη, Οι τρεις, Ανακάλυψη, Εγχειρίδιο ευθανασίας*, (1979, Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης), *Βιοζέτες για μια εποχή, Μικρό βιβλίο για μεγάλη άνετρα*. Έργα του έχουν μεταφραστεί και συμπεριληφθεί σε πολλές ξένες ανθολογίες και σίχτοι του έχουν μελοποιηθεί κυρίως από τον Μίκη Θεοδωράκη.

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΙΘΙΚΩΤΗΣ (1922 – 2005)

Γεννήθηκε στο Περιστέρι. Μια κρύα νύχτα του χειμώνα του 1937 πήγε ν' ακούσει τρεις μουσικούς που έπαιζαν με τα μπουζούκια τους σ' ένα κουτούκι. Ενθουσιάστηκε κι από τότε ασπάστηκε το ρεμπέτικο και το λαϊκό. Το 1947 εκτοπίστηκε μαζί με εκατοντάδες άλλους Έλληνες στη Μακρόνησο. Εκεί έγραψε το πρώτα του τραγούδι

και γνωρίστηκε με τον Μίκη Θεοδωράκη. Από τα πρώτα του βήματα στο τραγούδι είχε το δικό του τρόπο ερμηνείας. Συνεργάστηκε με τους σπουδαιότερους συνθέτες – Θεοδωράκη, Χατζιδάκι, Τσιτσάνη. Η «δωρική» φωνή του αγκάλιασε την μεταπολεμική Ελλάδα κι έδωσε το δικό της βάρος και τη δική της λαϊκότητα στα μεγάλα έργα του Θεοδωράκη. Έγινε ο πιο καλός αγωγός της ποίησης του Σεφέρη, του Ελύτη, του Ρίτσου, του Λειβαδίτη, του Χριστοδούλου.

ΑΛΕΚΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΚΗΣ (1928 – 2005)

Γεννήθηκε στην Αθήνα και η πρώτη του εμφάνιση στη θεατρική σκηνή εντυπωσίασε κοινό και κριτικούς (*Φθινοπωρινή Παλίρροια*). Στη συνέχεια καθιερώθηκε ως πρωταγωνιστής του κινηματογράφου με την ερμηνεία και τη γοητεία του. Μερικές από τις ταινίες του είναι *Ραντεβού στην Κέρκυρα, Δάκρυα για την Ηλέκτρα, Η κόμισσα της Κέρκυρας* ενώ σημαντικά αξιόλογη υπήρξε και η παρουσία του στο θέατρο (*Ήταν όλοι τους παιδιά μου, Ο γλάρος, Έγκλημα και Τιμωρία*) αλλά και στην τηλεόραση (Παράξενος Ταξιδιώτης, Γιούγκερμαν). Σκηνοθέτησε επίσης έργα για το θέατρο και τον κινηματογράφο. Το περίφημο *Συνοικία το Όνειρο* ήταν αντιπροσωπευτικό δείγμα του νεορεαλιστικού ελληνικού κινηματογράφου. Η λογοκρισία απαγόρευσε την προβολή αυτής της ταινίας, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική καταστροφή του Αλεξανδράκη.

ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ: Δραματική, κοινωνική ταινία του 1961.

Σκηνοθεσία: Αλέκος Αλεξανδράκης
Ηθοποιοί: Αλέκος Αλεξανδράκης, Αλίκη Γεωργούλη, Αλέκα Παϊτζή, Μάνος Κατράκης, Σαπφώ Νοταρά, Βασίλης Ανδρονίδης, Θανάσης Μυλωνάς.
Τραγούδι: Γρηγόρης Μπιθικώτσης

Η ταινία πραγματεύεται τη ζωή των ανθρώπων μιας αθηναϊκής φτωχογειτονιάς, που ζουν μέσα σε αβύσσοι φτώχειας και μιζερίας.

Διακρίσεις: Η ταινία απέσπασε στο Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης το 1961 τα βραβεία Φωτογραφίας, Μουσικής και Ανδρικής Ερμηνείας για τον Αλέκο Αλεξανδράκη.

9. ΜΠΕΤΟΒΕΝ I

ΧΟΡΩΔΟΙ: Μέλη ενός συνόλου τραγουδιστών που ερμηνεύουν κάποιο μουσικό έργο και διακρίνονται σε ομάδες ανάλογα με το ύψος της φωνής.

ΣΥΜΦΩΝΙΑ: Μουσική σύνθεση για σύνολο εγχόρδων, κρουστών και πνευστών που αποτελείται συνήθως από τέσσερα μέρη. Η συμφωνία εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις αρχές του 18ου αιώνα ως εξέλιξη της εισαγωγής της ναπολιτανικής όπερας, η οποία αποτελείται από τρία μέρη. Αποφασιστική για την εξέλιξή της στάθηκε η συμβολή του Χάυντν, του Μότσαρτ και του Μπετόβεν.

Η ΕΝΑΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΟΥ ΜΠΕΤΟΒΕΝ: Είναι ένα από τα τελειότερα δείγματα ορχηστρικής γραφής όχι μόνο της κλασικής περιόδου αλλά και όλων των εποχών. Αποτελεί το απόγειο της συμφωνικής τέχνης του Μπετόβεν, συνδυάζοντας παράλληλα και τη μοναδική εμπειρία της ταυτόχρονης χρήσης ορχήστρας και φωνητικών μερών, είτε σε μορφή χορωδίας είτε σε μορφή σόλο. Το κορυφαίο αυτό έργο υπήρξε έμπνευση με διάφορους τρόπους για πάρα πολλούς μεταγενέστερους μουσικούς. Ο Μπετόβεν έγραψε την ενάτη συμφωνία μετά από επιθυμία μιας Φιλαρμονικής Εταιρείας που ενδιαφερόταν να προωθήσει τα έργα του. Ολοκληρώθηκε το 1824 και παρουσιάστηκε μαζί με άλλα έργα με μεγάλη επιτυχία στο Kamthertor theater της Βιέννης. Ο Μπετόβεν, που διύθυσε την ορχήστρα στην πρεμιέρα, δεν είχε καταλάβει το χειροκρότημα – εξαιτίας της κώφωσής του – ώσπου ένας από τους σολίστες τον έπιασε από τον ώμο και τον γύρισε προς τη μεριά του κοινού που τον χειροκροτούσε.

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ ή ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΧΑΡΑ (AN DIE FREUDE):

Ποίημα του Φρίντριχ Σίλλερ που μελοποίησε ο Μπετόβεν και αποδίδεται από χορωδία στο τελευταίο μέρος της Ενάτης συμφωνίας. Εκφράζει το ιδεαλιστικό όραμα του ποιητή για τη συναδελφωση των ανθρώπων – όραμα που συμμεριζόταν και ο Μπετόβεν.

Ο Μπετόβεν ήταν λάτρης της ποίησης του Σίλλερ και σχεδίαζε, από τα νεανικά του χρόνια ακόμη, να μελοποιήσει την «Ωδή στη Χαρά».

Η ένταξη της χορωδίας σ' ένα συμφωνικό σύνολο αποτέλεσε μια μεγάλη καινοτομία για την εποχή εκείνη.

10. ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ (οι τρεις πρώτες στροφές)

Ὡ χαρά, οὐράνια σπίθα, ὄρη τῶν Θεῶν, χρυσή,
μπαίνουμε μὲς στὸ βωμὸ σου μ' ἅγια φλόγα στὴ ψυχὴ
Ὡ χαρά, ποὺ σμίγεις ὅλους, σπᾶς τῆς λύπης τὰ δεσμά
καὶ τὸν κόσμον κυριεύεις σὰν ἀπλώνεις τὰ φτερά

Τὴ χαρὰ ζητᾶει πάντα κάθε πλάσμα μὲς τὴ γῆ
εἰν' αὐτὴ ποὺ μας γιαιτρεύει τῆς καρδιάς κάθε πληγὴ
ὅτι ἔκτισε τὸ μῖσος ἢ μαγεία τῆς σκορπιᾶ
ὅπ' ἀπλώνει τὰ φτερά τῆς μόνο ἀδέλφια ὑπάρχουν πᾶ

Ἐνωθεῖτε μυριάδες σὲ φιλὶ στὸν κόσμο αὐτὸ
πέρα ἀπ' τ' ἄστρα στὰ οὐράνια ζεῖ ὁ καλὸς μας ὁ Θεὸς
κι ἀγκαλιάστε κάθε πλάσμα μὲ ἀγάπη ἀδελφοῦ
λυτρωθεῖτε μυριάδες στὴ χαρὰ, ναί, τοῦ Θεοῦ.

Συμφωνία Αρ. 9. d-moll op.125

Σύνθεση: Λούντβιχ Βαν Μπετόβεν (1824)

Στίχοι: Φρίντριχ Σίλλερ

Ερμηνεύει η ορχήστρα: Berliner Philharmoniker, 1977

Διευθυντής Ορχήστρας: Χέρμπερτ Φον Κάραγιαν

ΦΡΗΝΤΡΙΧ ΓΙΟΧΑΝ ΚΡΙΣΤΟΦ ΦΟΝ ΣΙΛΛΕΡ / FRIENDRIG JOHANN KRISTOF VON SCHILLER (1759 – 1805)

Γεννήθηκε στο Μάρμπαχ της Βυρτεμβέργης και πέθανε στη Βαϊμάρη. Τα γνωστότερα θεατρικά του έργα είναι *Οι ληστές*, η τριλογία *Βάλνσταϊν*, *Μαρία Στιούαρτ* και *Γουλιέλμος Τέλλος*. Έγραψε επίσης ποιήματα και μυθιστορήματα. Ο Σίλλερ επιτέθηκε κατά των κοινωνικών συμβάσεων, της πολιτικής καταπίεσης και της τυραννίας. Υπέρμαχος της φυσικής ελευθερίας στα πρώτα του έργα, πραγματεύτηκε αργότερα, στα πιο ώριμα, την πνευματική ελευθερία. Θεωρούσε ότι η τέχνη μπορούσε να βοηθήσει τον άνθρωπο να πετύχει την εσωτερική του αρμονία και πως με την «αισθητική αγωγή» του κάθε πολίτη μπορεί να προαχθεί μια πιο ανθρώπινη κοινωνική τάξη.

ΧΕΡΜΠΕΡΤ ΦΟΝ ΚΑΡΑΓΙΑΝ / HERBERT VON KARAJAN

(1908 -1989)

Γεννήθηκε στο Σάλτσμπουργκ της Αυστρίας. Διετέλεσε επί 34 χρόνια κύριος αρχιμουσικός της Φιλαρμονικής Ορχήστρας του Βερολίνου (1955-1989) ενώ έκανε πάνω από 800 ηχογραφήσεις. Παιδί –θαύμα στο πιάνο, ο Κάρραγιαν σπούδασε στο Μοτσαρτέουμ του Σάλτσμπουργκ και στη Βιέννη. Πρωτοεμφανίστηκε ως διευθυντής Ορ-

κίτρας το 1927 στην Ούλμ της Γερμανίας και από τότε διύθυσε σπουδαίες ορχήστρες, στο Βερολίνο, στη Σκάλα του Μιλάνου, στο Λονδίνο, στη Βιέννη, στο Παρίσι. Οι μουσικές του ερμηνείες αρχικά χαρακτηρίζονταν για την ακρίβειά τους. Όμως κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80 απέκτησαν ένα πιο προσωπικό ύφος.

11. ΜΠΕΤΟΒΕΝ II

ΛΟΥΝΤΒΙΧ ΒΑΝ ΜΠΕΤΟΒΕΝ / (ΒΕΕΤΗΟΒΕΝ VAN LUDWIG (1770 – 1827)

Ένας από τους μεγαλύτερους συνθέτες όλων των εποχών, ο Μπετόβεν γεννήθηκε στη Βόννη στις 15 Δεκεμβρίου του 1770 από μουσική αλλά φτωχή οικογένεια φλαμανδικής καταγωγής. Έκανε αποσπασματικές γενικές σπουδές, τις οποίες σταμάτησε στα έντεκα χρόνια του. Από πολύ νέος έδειξε την κλίση του στη μουσική και έμαθε από τον πατέρα του πιάνο, βιολί κι εκκλησιαστικό όργανο. Εννέα χρονών πέρασε στη φροντίδα του Neefe, οργανίστα και συνθέτη, που του γνώρισε τους Γερμανούς δασκάλους του 18ου αιώνα και του δίδαξε τις μεθόδους της σύνθεσης. Η τέχνη του, έχοντας τις ρίζες της στην κλασική παράδοση του Χάυντν και του Μότσαρτ, απλώθηκε και αγκάλιασε το πνεύμα του ουμανισμού, όπως εκφράστηκε στα έργα του Γκαίτε και του Σίλερ (των δύο αυτών συγχρόνων του στη σφαίρα της λογοτεχνίας) και πάνω απ' όλα στα ιδεώδη της Γαλλικής Επανάστασης με τις παθιασμένες διακηρύξεις της για ελευθερία και αξιοπρέπεια του ατόμου. Σε ό,τι αφορά τη μουσική φόρμα υπήρξε ένας σπουδαίος καινοτόμος, διευρύνοντας τις εκφραστικές δυνατότητες της σονάτας, της συμφωνίας, του κονσέρτου και του κουαρτέτου, ενώ στην *Ενάτη Συμφωνία* συνδύασε το λόγο της φωνητικής και της ενόργανης μουσικής μ' έναν τρόπο που ποτέ πριν δεν είχε επιχειρηθεί. Την προσωπική του ζωή σφράγισε ένας ηρωικός αγώνας με την τυραννική κώφωσή του. Μερικά από τα σπουδαιότερα έργα του δημιουργήθηκαν κατά τα τελευταία δέκα χρόνια της ζωής του, όταν είχε ήδη στερηθεί την ακοή του.

12. Άρνηση

ΑΡΝΗΣΗ

Στό περιγιάλι τὸ κρυφὸ
κι ἄσπρο σὰν περιστέρι
διψάσαμε τὸ μεσημέρι·
μὰ τὸ νερὸ γλυφὸ.

Πάνω στὴν ἄμμο τὴ ξανθὴ
γράψαμε τ' ὄνομά της·
ώραία ποὺ φύσηξεν ὁ μπάτης
καὶ σβήστηκε ἡ γραφὴ.

Μὲ τί καρδιά, μὲ τί πνοή,
τί πόθους καὶ (τί) πάθος
πήραμε τὴ ζωὴ μας; λάθος!
κι ἀλλάξαμε ζωὴ.

Τραγούδι από τη μελοποιημένη ποιητική συλλογή

Επιφάνια (Παρίσι, 1960)

Στίχοι: Γιώργος Σεφέρης

Ερμηνεύει ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ (1900 – 1971)

Γεννήθηκε στη Σμύρνη. Ποιητής από τους σημαντικότερους της λογοτεχνικής γενιάς του '30, χάρισε στη χώρα μας το πρώτο Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1963. Το πραγματικό του όνομα ήταν Γιώργος Σεφεριάδης. Σπούδασε νομικά στο Παρίσι και στη συνέχεια άρχισε την επαγγελματική του σταδιοδρομία στο Υπουργείο Εξωτερικών ως ακόλουθος, την οποία και θα τερματίσει ως πρεσβευτής στο Λονδίνο το 1962. Το 1969 κατέγγειλε δημόσια το δικτατορικό καθεστώς στην Ελλάδα, γεγονός που είχε παγκόσμια απήχηση. Η επίσημη εμφάνισή του στο χώρο της λογοτεχνίας γίνεται το 1931 με την ποιητική συλλογή *Στροφή*. Ακολούθησαν *Η Στέρνα*, *Το Μυθιστόρημα*, *Ημερολόγιο Καταστρώματος Α'*, *Τετράδιο γυμνασμάτων*, *Ημερολόγιο Καταστρώματος Β'*, *Κίχλη*, *Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ'*, *Τρία κρυφά ποιήματα*. Έγραψε επίσης το μυθιστόρημα *Έξι νύχτες στην Ακρόπολη* και δοκίμια που χαρακτηρίστηκαν υποδείγματα γλωσσικής στιλνότητας και βαθύτατου στοχασμού. Μετάφρασε στα ελληνικά ποιήματα σύγχρονων Ευρωπαίων και Αμερικάνων ποιητών (*Αντιγραφές*) καθώς και κείμενα της αρχαίας γραμματείας (*Μεταγραφές*) και απέδωσε στη νεοελληνική γλώσσα το *Άσμα Ασμάτων* και την *Αποκάλυψη του Ιωάννη*. Για την ποίησή του και το σύνολο του

πνευματικού του έργου έχει τιμηθεί στην Ελλάδα με το Έπασθλο Παλαμά το 1947 και στο εξωτερικό, που το έργο του είχε γίνει γνωστό από μεταφράσεις σε πολλές γλώσσες, με το βραβείο Foyle στο Λονδίνο (1961). Η μέρα της κηδείας του (20.9.71), στην Αθήνα, πήρε το χαρακτηριστήρα πάνδημης αντιδικτατορικής εκδήλωσης.

Όταν ηχογραφήσαμε, λέω στον Μπιθικώτση:

- Πρόσεξε την άνω τελεία. Εκεί που λες «πήραμε τη ζωή μας», βάλε παύση πριν πεις «λάθος».

Στ' αυτιά μου είχα την προτροπή - παράκληση του ποιητή:

- Την άνω τελεία! Την άνω τελεία! Αλλιώςτικά μου αντιστρέφεις το νόημα.

Τελικά όμως αυτό αποδείχθηκε ανεφάρμοστο στην πράξη, με αποτέλεσμα να ακουστεί η λέξη «λάθος» κολλητά στο «πήραμε τη ζωή μας», δίνοντας αντίθετο νόημα στο ποίημα. Όμως πόσο κατανοητό ήταν για το λαό, που ποιος λίγο, ποιος πολύ, είχε πάρει τη ζωή του λάθος...

Μίκης Θεοδωράκης

13. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

ΣΥΝΘΕΣΗ: Η πράξη της σύλληψης ενός μουσικού κομματιού, η τέχνη της δημιουργίας του και το τελικό αποτέλεσμα της δημιουργικής διαδικασίας. Οι έννοιες αυτές είναι αλληλένδετες και προϋποθέτουν την ύπαρξη μιας παράδοσης μέσα στην οποία εντάσσονται τα μουσικά έργα. Αυτό άρχισε να συμβαίνει μόνο από το τέλος του 18ου αιώνα, όταν οι μουσικές εκδόσεις άρχισαν να δίνουν μια οριστική μορφή στα μουσικά έργα. Στον Δυτικό Πολιτισμό η έννοια μουσική σύνθεση αναφέρεται κυρίως στο ολοκληρωμένο έργο, όπως αυτό έχει καταγραφεί σημειογραφικά ή έχει ηχογραφηθεί.

14. ΝΥΧΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΜΑΤΙΑ ΣΟΥ

ΝΥΧΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΜΑΤΙΑ ΣΟΥ

Ξάφνου μέσα στο σκοτάδι άναψε ένα φώς
χερουβείμ, σεραφεϊμ σ' έφεραν στή Γή
τό φεγγάρι άρμενίζει στών ματιών σου τήν
πηγή.

Νύχτα μέσα στα μάτια σου
νύχτα και στήν καρδιά σου
ό έρωτας κοιμήθηκε μέσα στήν άγκαλιά σου.

Καταπράσινα τά φύλλα τώρα σε φιλοούν
χερουβείμ, σεραφεϊμ γλυκοτραγουδούν
είσαι ό πόνος ό μεγάλος, τύραννός μου και
καημός.

Τραγούδι από τη συλλογή *Ταξίδι Μέσα στη Νύχτα*
(Αθήνα, 1978)

Στίχοι: Γιάννης Θεοδωράκης
Ερμηνεύει η Μαργαρίτα Ζορμπαλά
Μπουζούκι: Λάκης Καρνέζης

ΓΙΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ (1932 -1996)

Γενήθηκε στα Γιάννενα. Δημοσιογράφος και ποιητής, αδελφός του Μίκη Θεοδωράκη. Εργάστηκε στα περιοδικά *Αντί* και *Δρόμοι της Ειρήνης* καθώς και στις εφημερίδες *Αυγή* και *Ριζοσπάστης*. Αριστερός, εντάχθηκε από μικρός στην Εθνική Αντίσταση. Υπήρξε ένας από τους δημοσιογράφους της Αθήνας που συνέβαλαν στην αποκάλυψη των δολοφόνων του Γρηγόρη Λαμπράκη. Ποιητικά του έργα: *Λιποτάχτες* (μελοποιημένο από τον Μίκη Θεοδωράκη), *Πλημμύρα*, *Ένα τραγούδι του καιρού*. Ακόμα, το πεζογράφημα *Υπέρ Βωμών και Αστείων*, όπου διακωμωδεί το παρακράτος. Υπήρξε επίσης συνεργάτης της εφημερίδας «ΚΗΡΥΞ» των Χανίων.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΖΟΡΜΠΑΛΑ

Γενήθηκε στην Τασκένδη (πρώην Σοβιετική Ένωση) από Έλληνες γονείς, πολιτικούς πρόσφυγες. Ήταν 9 χρονών όταν πρωτογνώρισε το Μίκη Θεοδωράκη, οικογενειακό φίλο, που πήγε να τους επισκεφθεί στη Μόσχα. Στα 17 της χρόνια ήρθε στην Ελλάδα μετά από πρόσκληση του συνθέτη για να τραγουδήσει σ' έναν από τους σημαντικότερους του δίσκους, στις «Μπαλλάντες» σε ποίηση Μανόλη Αναγνωστάκη. Η συνεργασία της με το Μίκη εί-

χε ως αποτέλεσμα άλλους πέντε δίσκους και μια σειρά από συναυλίες στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Από το 1993 ζει μόνιμα στην Κύπρο και συνεχίζει να τραγουδά τόσο σε ζωντανές εμφανίσεις όσο και σε δίσκους.

15. ΤΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ

ΒΙΟΛΙ: Έγχορδο, ευρωπαϊκό όργανο, με δοξάρι και τέσσερις χορδές. Στην ορχήστρα χρησιμοποιούνται πρώτα και δεύτερα βιολιά. Τα πρώτα παίζουν κυρίως τη μελωδία και σπάνια το μέρος της συνοδείας. Τα δεύτερα συμπληρώνουν την αρμονία, παίζουν τη δεύτερη φωνή της μελωδίας, αντιθέματα, αν υπάρχουν, ή την κύρια μελωδία μια όγδοη χαμηλότερα. Το βιολί πιθανολογείται ότι προέρχεται από τη *βιόλα* αλλά ίσως του βρίσκονται και στη *lira da braccio*. Αφού πέρασε πολλές αλλαγές, υπολογίζεται ότι κατά το 1480 – 1530 απέκτησε σχήμα παρόμοιο με το σημερινό.

ΚΛΙΜΑΚΑ: *Κλίμακα* ή *σκάλα* είναι η συνεχής διαδοχική οκτώ φθόγγων. Όταν το ύψος των φθόγγων αυξάνεται η κλίμακα λέγεται *ανούσα*, κι όταν μειώνεται *κατιούσα*. Η πρώτη νότα λέγεται τονική και δίνει το όνομά της σ' ολόκληρη την κλίμακα. Ο αριθμός των κλιμάκων που χρησιμοποιούνται σήμερα στις διάφορες μουσικές του κόσμου είναι τεράστιος. Οι κλιμακες αυτές διαφέρουν τόσο ως προς τη σύλληψη και τα τεχνικά χαρακτηριστικά, όσο και ως προς την ηχητική αίσθηση που προκαλούν. Σε ό,τι αφορά την ευρωπαϊκή μουσική η βασική κλίμακα που συναντάται είναι η *διατονική*, η οποία αποτελείται από τόνους και ημιτόνια.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ (1824 –1879)

Γεννήθηκε στη Λευκάδα. Όνειρό του η ενσωμάτωση των Εφτανήσων στην Ελλάδα και η ολοκλήρωση της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας μας με την απελευθέρωση της Ηπείρου. Μετά την ένωση των Εφτανήσων εκλέχτηκε πρώτος αντιπρόσωπός τους στην Εθνοσυνέλευση της Αθήνας. Στα γράμματα παρουσιάστηκε σε ηλικία 23 χρονών με την ποιητική συλλογή *Σικουργήματα*. Εξέδωσε επίσης τις συλλογές *Μνημόσυνα* και *Κυρά Φροσύνη* και τα δραματικά ποιήματα *Αστραπόγιαννος*, *Θανάσης Βάγιας*, *Σαμουήλ* και *Φυγή*. Έγραψε ακόμα και πολλά

άλλα ποιήματα, ενώ άφησε ατέλειωτο το τελευταίο του έργο, τον *Φωτεινό*. Τα πατριωτικά του ποιήματα έχουν επικό και δραματικό χαρακτήρα. Αυτά είναι και το καλύτερο δείγμα της ποιήσής του. Στα μεγάλα δεκαπεντασύλλαβα πατριωτικά του έπη περιγράφει τα γεγονότα με μοναδική παραστατικότητα και ζωντάνια.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΕΜΗΣ (1862 – 1924)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Έγραψε ποίηση και θεατρικά έργα. Το 1918 τιμήθηκε με το αριστείο γραμμάτων για την ποιητική του συλλογή “Σπασμένα μάρμαρα”. Ήταν ο ιδρυτής της Εταιρείας Θεατρικών Συγγραφέων και ο πρώτος της πρόεδρος. Η συλλογή *Το παλιό βιολί (1909)* εκδόθηκε πολλές φορές και πολλά ποιήματα του μελοποιήθηκαν και έγιναν πολύ γνωστά τραγούδια. Ο Πολέμης εισήγαγε στην ποίηση του καθώς και στη θεατρική του παραγωγή στοιχεία από τη δημοτική ποίηση και παράδοση. Σε γνωστή λαϊκή παράδοση βασίζεται και το πιο γνωστό του δράμα *Ο βασιλιάς Αντίλαχος*, το οποίο ερμήνευσε στη σκηνή η Μαρίκα Κοτοπούλη.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (1859 – 1943)

Ένας από τους κορυφαίους ποιητές της νέας ελληνικής ποίησης, ο Παλαμάς υπήρξε η κεντρική φυσιογνωμία της πνευματικής ζωής της Ελλάδας την ίδια εποχή που στην πολιτική ζωή της χώρας δέσποζε η μορφή του Ελευθερίου Βενιζέλου. Σημαντικά του έργα είναι η συλλογή *Ασάλευτη Ζωή*, *Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου* και η *Φλογέρα του Βασιλιά*. Η ποίησή του κινείται ανάμεσα σε ένα λυρισμό του «εγώ» και στην έκφραση των μεγάλων οραμάτων της πατρίδας μας, ένα λυρισμό του «εμείς». Έγραψε επίσης 2.500 περίπου άρθρα, μελέτες και σημειώματα, ανάμεσα στα οποία σημαντική θέση κατέχουν τα μαχητικά του άρθρα υπέρ της δημοτικής γλώσσας.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ (1798 – 1857)

Ο Διονύσιος Σολωμός είναι ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες ποιητές. Χαρακτηρίζεται ως ο Εθνικός μας Ποιητής, γιατί είναι αυτός που το 1823 έγραψε τον *Ύμνο προς την Ελευθερία*, απόσπασμα του οποίου καθιερώθηκε ως ο Εθνικός μας Ύμνος μελοποιημένο από τον Νικόλαο Μάντζαρο. Σημαντικά έργα του είναι επίσης οι *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*, ο *Κρητικός* και ο *Λάμπος*.

Τα ποιήματά του έχουν έναν πρωτοφανέρωτο λυρισμό και ταυτόχρονα εισχωρούν ολοένα και πιο βαθιά στα μυστικά της γλώσσας και στους ποιητικούς εκφραστικούς τρόπους της λαϊκής παράδοσης.

16. ΤΙ ΘΕΛΩ

ΤΙ ΘΕΛΩ

Δέ θέλω τού κισσοῦ τὸ πλάνο ψήλωμα
σὲ ξένα ἀναστυλώματα δεμένο.
Ἄς εἶμαι ἓνα καλάμι, ἓνα χαμόδεντρο,
μὰ ὅσο ἀνεβαίνω, μόνος ν' ἀνεβαίνω.
Δέ θέλω τού γιαλοῦ τὸ λαμπροφέγγισμα
πού δείχνεται ἄστρο μὲ τὸ ἥλιου τὴ χάρη
Θέλω νὰ δίνω φῶς ἀπὸ τὴ φλόγα μου
κι ἄς εἶμαι ἓνα ταπεινὸ λυχνάρι.

Τραγούδι από τη συλλογή *40 Τραγούδια για Παιδάκια και Παιδιά*.

Σύνθεση του 1939 (14 χρονών)

Στίχοι: Γεώργιος Δροσίνης

Ερμηνεύει η Παιδική Χορωδία & Ορχήστρα του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας με διευθυντή τον Δημήτρη Καρβούνη

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ (1859 – 1951)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε νομικά και φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και στη συνέχεια Ιστορία της Τέχνης στη Λειψία, στη Δρέσδη και στο Βερολίνο. Πρωτοεμφανίστηκε το 1879 στο χώρο της λογοτεχνίας με ποιήματά του στα περιοδικά «Ραμπαγάς» και «Μη χάνεσαι». Χρησιμοποίησε τη δημοτική γλώσσα από τις πρώτες του δημιουργίες, ενώ ως πεζογράφος χρησιμοποίησε αρχικά την καθαρεύουσα, για να στραφεί και εκεί αργότερα στη δημοτική. Τα δημοτικά μας τραγούδια και η λαϊκή παράδοση στάθηκαν σημαντικές πηγές της έμπνευσής του.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ

Γεννήθηκε στην Τσαρτσάνη της Λάρισας. Σπούδασε μουσική στο Δημοτικό Ωδείο Λάρισας με καθηγητή το Γιάννη Τσανακά και στη συνέχεια παρακολούθησε σεμινάρια χορωδιακής μουσικής και σεμινάριο του συστήματος Z. Kodaly στην Ουγγαρία. Είναι καθηγητής μουσικής στη Μέση Εκπαίδευση από το 1983 και καθηγητής θεωρητικών στο Δημοτικό Ωδείο Λάρισας από το 1981. Επίσης παρουσιάζει εκπομπές μουσικολογικού

περιεχομένου στη Δημοτική Ραδιοφωνία Λάρισας και είναι διευθυντής πολλών χορωδιών.

Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ του ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ:

Ιδρύθηκε το 1977, με σκοπό αφενός την πληρέστερη μουσική αγωγή των μαθητών του Ωδείου και αφετέρου μια δυναμική παρέμβαση στο πολιτιστικό «γίνεσθαι» της πόλης. Το 1981, τη διεύθυνσή της ανέλαβε ο σημερινός διευθυντής της, Δημήτρης Καρβούνης. Η χορωδία έδωσε πάνω από 130 συναυλίες και συμμετείχε σε Συναντήσεις και Φεστιβάλ χορωδιών στη Λάρισα και άλλες πόλεις της Ελλάδας και του εξωτερικού, ερμηνεύοντας μεγάλο ρεπερτόριο ελληνικής και ξένης μουσικής, που ξεπερνά τα 250 έργα. Το 1978 και 1985 βραβεύτηκε στον Πανελλήνιο Διαγωνισμό του Χορωδιακού Φεστιβάλ Αθηνών. Τα τελευταία δέκα χρόνια συνεργάστηκε με κορυφαίους καλλιτέχνες και συγκροτήματα, όπως τους: Μίκη Θεοδωράκη, Μάνο Χατζιδάκι, Σταύρο Ξαρχάκο, Νίκο Κυπουργό, Αντώνη Κοττογεωργίου, Αλκη Μπαλτά, την Χορωδία της ΕΡΤ κ.α.

Η συνθετική ικανότητα του Θεοδωράκη φαίνεται απ' τα πρώτα του τραγούδια, τα οποία, αν και συνέθεσε σε ηλικία μόλις 12 και 13 χρονών, έχουν άρτια μορφολογικά τη δομή του τραγουδιού. Πέρα από την υπέροχη μελωδία τους υπάρχει μια ολοκληρωμένη συνθετική πρόταση με μορφολογική ισορροπία, αισθητικά και άρτια τεχνικό αποτέλεσμα. Το πρώτο του τραγούδι, όπως σημειώνει και ο ίδιος ο συνθέτης, είναι «Το παραβάκι», το οποίο έγραψε στην Πάτρα το 1937, σε ηλικία μόλις 12 χρονών. Απ' τα τραγούδια που εκδόθηκαν, εννιά γράφτηκαν στον Πύργο τα χρόνια 1938 και 1939, δεκατρία στην Τρίπολη απ' το 1940 μέχρι το 1943 και τα υπόλοιπα στην Αθήνα απ' το 1944 και ύστερα, όταν ο συνθέτης εγκαθίσταται οριστικά στην πρωτεύουσα.

Δημήτρης Καρβούνης

17. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ

ΩΔΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ: Τον Ιούνιο του 1871 ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του τότε πρωθυπουργού Αλέξανδρου Κουμουνδούρου ο «Μουσικός και Δραματικός Σύλλογος». Ανάμεσα στους σκοπούς του Συλλόγου ήταν και η σύσταση Ωδείου, τα εγκαίνια του οποίου έγιναν στις 10 Ιανουαρίου του 1873. Μετά από μια δύσκολη -εξαιτίας κυρίως της έλλειψης πόρων - εικοσαετή προσπάθεια δραστη-

ριοτήτων, και ενώ φαινόταν ότι το Ωδείο βιάζετο προς την καταστροφή, σήμανε η «αναγέννησή του» με την εμφάνιση στην διεύθυνση του Ωδείου του Γεωργίου Νέζου (ανέλαβε καθήκοντα το 1891). Ο Νέζος έδωσε νέα πνοή στο Ωδείο. Το Ίδρυμα απέκτησε κύρος και φήμη και – μετά την παραίτηση του Νέζου το 1924 – η ανοδική του πορεία συνεχίστηκε ακάθεκτη. Ακόμα και στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής εξακολουθούσε να λειτουργεί όπως πρώτα. Το Ωδείο Αθηνών δεν είναι μόνο ένα σημαντικό μουσικό εκπαιδευτικό ίδρυμα. Σ' αυτό οφείλουμε τη δημιουργία της πρώτης στην Ελλάδα δραματικής σχολής, την ίδρυση θεάτρου, τη δημιουργία συμφωνικής ορχήστρας και χορωδίας, τη συλλογή δημοτικών τραγουδιών.

18. ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ

Χρυσά φτερά, βυζαντινό μου βλέμμα
ἀρχάγγελοι χορεύανε στο αίμα
κι ένα τραγούδι μέσα στη φωνή μου
μου γύρευε μίαν έξοδο κινδύνου.

Γιάννενα και Τρίπολη και Σύρα
όμορφη σκονισμένη μου πορφύρα,
Χίος, Κεφαλλονιά και Μυτιλήνη
μοίρα μου πελαγίσια Ρωμισσύνη.
Χάλκινο τὸ τραγούδι μας στὸ στόμα
τίποτε δὲν τὸ φίμωσε ἀκόμα.

Τρελή φυλή που κλαίει και γελάει
μ' έναν καημό κοιμάται και ξυπνάει,
να σπείρει τὰ πελάγη με σιτάρι
για να θερίσει τὸ μαργαριτάρι.

Γιάννενα και Τρίπολη και Κρήτη
ρίζα μου περηφάνια Ψηλορείτη,
Ζάτουνα και νησιά τῆς ἀγωνίας,
φλέβα μου μυστική τῆς Ἰωνίας.
Χάλκινο τὸ τραγούδι μας στὸ στόμα
τίποτε δὲν τὸ φίμωσε ἀκόμα.

Στὸν Μίκη
Ἀντί-δῶρο
Μ. Γκ

Τραγούδι ἀπὸ τὴ Συλλογὴ *Ἀσίκικο Πουλάκι*
(Ἀθήνα 1985 & 1995)

Στίχοι: Μιχάλης Γκανάς

Ἑρμηνεύει ὁ Βασίλης Λέκκας

Τα παιδικὰ χρόνια στὴ Λέσβο, στὰ Γιάννενα, στὰ

Αργαστὸλι εἶναι τὰ πιο κρίσιμα. Δὲν εἶναι τυχαίον ποὺ μέσα ἀπὸ τὶς μνήμες ἡ μορφή του Ἀρχάγγελου Μιχαήλ, τῆς εἰκόνας ποὺ του εἶχε χαρίσει ἡ γιγαίά του, παίρνει μίαν ἰδιαίτερη θέση, καθὼς βοηθεῖ τὸ ἀποξενωμένο παιδί ἐκεῖνον τοῦ καιροῦ νὰ ζεῖ ἀνάμεσα στὸ ὑπαρκτό και στὸ ἰδεατό – στὴ ζωὴ και στὸ ὄνειρο – σὲ ἴση βάση. Γεγονός ποὺ του χαρίζει τὴν ἀπαραίτητη ψυχικὴ ἰσορροπία γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζει τὶς συνεχεῖς ἀλλαγές, ἀπὸ πόλη σὲ πόλη, ποὺ δὲν του ἐπιτρέπουν νὰ πιάσει ρίζες ποὺθενά, ἀλλὰ ποῦ, τελικὰ, τὸν ὡδηγοῦν νὰ βρεῖ ἓνα μεγάλο στήριγμα στὴ Μουσικὴ.

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Εἰσαγωγή τοῦ ἐκδότη στὸν ὁμώνυμον, πεντάτομον αὐτοβιογραφία τοῦ Μίκη Θεοδωράκη, ποὺ περιλαμβάνει και πολλὰ στοιχεῖα μυθοπλασίας.

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ (1944)

Γεννήθηκε στὸν Τσαμταντὶ Θεσπρωτίας Ἠλείρου. Ποιήματα του ἔχουν μεταφραστεῖ σὲ διάφορες γλώσσες, ἐνὼ στίχοι του ἔχουν μελοποιηθεῖ ἀπὸ γνωστὸὺς Ἑλληνας και ξένους συνθέτες: Μίκη Θεοδωράκη, Ν. Μαρμαγκάκη, Ν. Ξυδάκη, Δ. Παπαδημητρίου, Ν. Κυπουργό, Γ. Βρεγγονί, Α. Δινκίαν. Μετέφρασε τὶς «Νεφέλες» τοῦ Ἀριστοφάνη γιὰ τὸ θέατρο Τέχνης – Καρόλου Κουν και τοὺς «Ἐπὶ ἐπὶ θήβας» τοῦ Αἰσχύλου γιὰ τὸ ΔΗΠΕΘΕ Πατρῶν. Τὸ 1994 τιμήθηκε με τὸ Κρατικὸ Βραβεῖο Ποίησης γιὰ τὸ βιβλίο του *Παραλογὴ*. Ἔργα του ποὺ ἔχουν ἐκδοθεῖ εἶναι: *Ἀκάθιστος Δεῖπνος*, *Γυάλινα Γιάννενα*, *Παραλογὴ*, *Τὰ Μικρά* και τὸ πεζογράφημα *Μητριὰ Πατρίδα*.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΕΚΚΑΣ

Πρωτοεμφανίστηκε τὸ 1980 στὸ μουσικὸ χώρο τραγουδώντας στὸ ἔργο τοῦ Μάνου Χατζιδάκι *Ἡ Ἐποχὴ τῆς Μελλισσάνθης*. Συνεργάστηκε ἀπὸ τότε με τὸν συνθέτη σὲ δίσκους, συναυλίες και θεατρικὲς παραστάσεις. Τὸ 1996 ἠχογράφησε τὸ *Ἀσίκικο Πουλάκι*. Ἄλλοι συνθέτες με τοὺς ὁποῖους ἔχει συνεργασθεῖ εἶναι ὁ Γιάννης Μαρκόπουλος, ὁ Γιάννης Σπάθας και ὁ Χάρης Παπαδόπουλος. Τὸ 2000 ἐρμήνευσε σὲ διασκευὴ τὴ *Ρωμισσύνη*.

Ὅταν συναντηθήκαμε στὸ σπίτι μου γιὰ πρώτη φορὰ ὅλο μαζί, ὁ Γιάννης Σπάθας, ὁ Βασίλης Λέκκας και ὁ Μιχάλης Γκανάς, τοὺς ἔδειξε τὴ φωτογραφία τῶν Πουλάκιδων, βγαλμένη στὸν Τσεσμέ (Κρήνη) τῆς Μικρασίας λίγα χρόνια πρὶν τὴν καταστροφή και τοὺς εἶπα «ὁ δίσκος

πρέπει να βαπτιστεί Ασίκινο Πουλάκι (το «κν» με ήτα), για να φανεί η ρίζα της έμπνευσης...». Πράγματι για μένα είναι πολύ σημαντικό, γιατί οι υπόλοιπες μουσικές ρίζες, η κρητική, η λαϊκή, η ευρωπαϊκή, κυριάρχησαν μέσα στη μουσική μου, έτσι ώστε να αδικηθεί η μπτρική που – καλώς εκόντων των πραγμάτων – θα έπρεπε να είναι η πιο δυνατή... Πρόκειται λοιπόν κατ' αρχήν για την αποκατάσταση μιας «αδικίας». Κι ακόμα γιατί δεν θα 'θελα να νομισθεί πως έτσι στα καλά καθούμενα μου ήρθε ν' ασχοληθώ με τους *Δρόμους*. Όσο για τον Ασίκινο, αυτός είναι Ρυθμός – Χορός δικής μου φαντασίας. Του έδωσα μάλιστα αυστηρή φόρμα βασισμένη στη ρυθμική εναλλαγή και εξέλιξη ..... πράγμα που δίνει ένα ξαφνικό τίναγμα στο ρυθμό και γι' αυτό και τον ονόμασα ΑΣΙΚΙΚΟ, δηλαδή χορό για Ασίικηδες, για Λεβέντες. Ο ρυθμός αυτός, παντρεμένος με τους Δρόμους, μας πηγαίνει κατ' ευθείαν στα παράλια της Μικρασίας, εκεί που κάποτε έλαμψε ο ελληνικός πολιτισμός, στη γλυκιά Ιωνία, τη ρίζα της μητέρας μου.

Μίκης Θεοδωράκης

19. ΚΗΡΥΞΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο ΤΟΡΠΙΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ «ΕΛΛΗΣ» ΚΑΙ Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ:

Η κατάληψη της Αλβανίας από τον Μουσολίνι το 1939 αποκαλύπτει τα ιταλικά σχέδια στην Ανατολική Μεσόγειο και στα Βαλκάνια. Από τότε αρχίζει μια σειρά εκφοβισμών της Ιταλίας προς την Ελλάδα με αποκορύφωμα τον τορπιλισμό του ελληνικού αντιτορπιλικού Έλλη (15 Αυγούστου 1940) στο λιμάνι της Τήνου. Οι εκφοβισμοί όμως της Ιταλίας δεν έχουν το αποτέλεσμα που είχε προεξοφλήσει ο Μουσολίνι. Το τηλεσίγραφο της 28ης Οκτωβρίου 1940, με το οποίο η Ιταλία ζητά την ελεύθερη διόδο των στρατευμάτων της από το ελληνικό έδαφος, απορρίπτεται από τον τότε πρωθυπουργό δικτάτορα Ιωάννη Μεταξά ο οποίος, αυτή τη συγκεκριμένη στιγμή, γίνεται ο εκφραστής της κοινής θέλησης του ελληνικού λαού. Η μάχη της Ελλάδας κράτησε 216 συνολικά ημέρες: από την 28η Οκτωβρίου 1940 ως την 31η Μαΐου 1941, οπότε έληξε κάθε οργανωμένη αντίσταση και στην Κρήτη.

20. ΘΑ ΣΗΜΑΝΟΥΝ ΟΙ ΚΑΜΠΑΝΕΣ

ΘΑ ΣΗΜΑΝΟΥΝ ΟΙ ΚΑΜΠΑΝΕΣ

Μέ τόσα φύλλα σου γνέφει ο ήλιος καλημέρα,
μέ τόσα φλάμπουρα λάμπει, λάμπει ο ούρανος
και τουτοι μέσ στά σίδερα και κείνοι μέσ στό χώμα.

Σώπα, όπου νάναι θα σηµάνουν οί καμπάνες.
Αυτό τό χώμα είναι δικό τους και δικό μας.

Κάτω άπ' τό χώμα
μέσ στά σταυρωμένα χέρια τους
κρατάνε τής καμπάνας τό σκονι
προσμένονυε τήν ώρα
προσμένονυ νά σηµάνουν τήν άνάσταση.

Τουτο τό χώμα είναι δικό τους και δικό μας
δέν μπορεί κανεις νά μάς τό πάρει.

Σώπα, όπου νάναι θα σηµάνουν οί καμπάνες.
Αυτό τό χώμα είναι δικό τους και δικό μας.

Τραγούδι από τη μελοποιημένη ποιητική συλλογή
Ρωμισούνη (Αθήνα, 1966)

Στίχοι: Γιάννης Ρίτσος

Ερμνεύει ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ (1909 – 1990)

Ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της νεοελληνικής ποίησης της γενιάς του '30. Πήρε μέρος στην Εθνική Αντίσταση από τις τάξεις του ΕΑΜ. Για την συμμετοχή του αυτή και την ένταξή του στο ΚΚΕ εξορίστηκε από το 1948 έως το 1952 στο Κοντοπούλι της Λήμνου, τη Μακρόνησο και τον Αι-Στράτη. Εξορίστηκε επίσης στη Γυάρο και στο Παρθένι της Λέρου με τη δικτατορία του '67, ενώ πέρασε ένα μεγάλο μέρος της Χούντας σε κατ' οίκον περιορισμό στη Σάμο. Το πρώτο του βιβλίο με τον τίτλο *Τρακτέρ* κυκλοφόρησε το 1934. Έκτοτε κυκλοφόρησαν περισσότερες από 100 ποιητικές συλλογές και έργα του, ανάμεσα στα οποία: *Επιτάφιος*, *Το τραγούδι της αδερφής μου*, *Εαρινή συμφωνία*, *Το εμβατήριο του ωκεανού*, *Δοκιμασία*, *Η σονάτα του εσπινόφωτος* (1956, πρώτο βραβείο ποίησης), *Οι γειτονίες του κόσμου*, *Ρωμισούνη*, *Δεκαοκτώ λιανοτράγουδα της πι-*

κρής πατρίδας, *Μαρτυρίες, Καπνιασμένο Τσουκάλι, Η Κυρά των Αμπελιών, Ημερολόγια Εξορίας, Εικονοστάσιο ανωνύμων αγίων*, κ.α. Έγραψε επίσης τα θεατρικά *Μια γυναίκα πλάι στη θάλασσα, Πέρα από τον ίσκιο των κυπαρισσιών, Τα ραβδιά των τυφλών, Ο λόφος με το σιντριβάνι*. Μετέφρασε ποιητικά έργα των Μπλοκ, Μαγιακόβσκη, Χικμέτ, Γιόζεφ, Έρενμπουργκ, Γκιλιέν, κ.α. Μετά το 1970 γνώρισε τη μεγαλύτερη φήμη του με τη διεθνή διάδοση και αναγνώριση του έργου του, που συνοδεύτηκε από πολυάριθμες βραβεύσεις και τιμητικές διακρίσεις ανάμεσα στις οποίες και το βραβείο Λένιν για την Ειρήνη το 1977.

Τη ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ μου την είχαν φέρει στο σπίτι γυναίκες κρατουμένων πολλά χρόνια πριν. Είχαν περάσει πρώτα απ' τον Ρίτσο, που διάλεξε ο ίδιος τα αποσπάσματα από τη ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ για να μου τα εμπιστευθεί. Όμως τα χειρόγραφα σκεπάστηκαν από άλλα. Χάθηκαν. Ξεχάστηκαν. Όπου εκείνη ακριβώς τη στιγμή κάποιο χέρι (χωρίς να ξέρει κανείς το πώς και το γιατί) τα ανέσυρε και τα ακούμπησε στο πιάνο. Είχαν προηγηθεί συγκρούσεις στον Πειραιά με την Αστυνομία. Ο άγριος ξυλοδαρμός και η κακοποίησή μου, γεγονότα που μ' επηρέασαν βαθειά. Τόσο που, μόλις διάβασα τον πρώτο στίχο «Αυτά τα δέντρα δεν βολεύονται με λιγότερο ουρανό...», κάθισα, όπως ήμουν λερωμένος με λάσπη και αίματα, και συνέθεσα μονορούφι τη ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ.

Μίκης Θεοδωράκης

21. ΠΑΕΙ ΠΟΛΕΜΟ

Ο πατέρας του Μίκης Θεοδωράκη, Γιώργης, πήρε μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους σε ηλικία 16 ετών και πολεμισε στην Ήπειρο, όπου και τραυματίστηκε. Έγραψε τις αναμνήσεις του από τον πόλεμο, με τον τίτλο «Πολεμικά σελίδες», έργο το οποίο δεν εκδόθηκε όμως ποτέ.

22. ΤΟ ΓΕΛΑΣΤΟ ΠΑΙΔΙ

ΤΟ ΓΕΛΑΣΤΟ ΠΑΙΔΙ

Ήταν πρωί τ' Αύγουστου
κοντά στη ροδαυγή
βγήκα νά πάρω άνερα
στην άνθισμένη γή.
Βλέπω μία κόρη κλαίει
σπαραχτικά θρηνηί
σπάσε, καρδιά μου, έχάθη
τό γελαστό παιδί.

Είχεν άντρεία και θάρρος
κι αιώνια θά θρηνώ
τό πηδηχτό του βήμα,
τό γέλιο τό γλυκό.
Άνάθεμα τήν ώρα
κατάρα τή στιγμή
σκότωσαν οί δικοί μας
τό γελαστό παιδί.

Ώ, νά 'ταν σκοτωμένο
στού άρχηγού τό πλάι
καί μόνο άπό βόλι
Έγγλέζου νά 'χε πάει.
Κι άπ' άπεργία πείνας
μέσα στή φυλακή,
θά 'ταν τιμή μου πού 'χασα
τό γελαστό παιδί.

Βασιλικιά μου άγάπη,
μ' άγάπη θά σέ κλαίω
καί γιά τό ό,τι έκανες
αίώνια θά τό λέω.
Γιατί όλους τους έχθρούς μας
θά ξέκανες έσύ,
δόςα τιμή στ' άξέχαστο,
τό γελαστό παιδί.

Τραγούδι από το θεατρικό έργο του Brendan Behan *Ένας Όμηρος* σε μετάφραση Βασίλη Ρώτα (Παρίσι, 1961)
Ερμηνεύει ο Μίκης Θεοδωράκης

ΒΑΣΙΛΗΣ ΡΩΤΑΣ (1889 – 1977)

Ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός, μεταφραστής. Εμφανίστηκε στα ελληνικά γράμματα με ποιήματά του που δημοσιεύθηκαν στο περιοδικό των μαχόμενων δημοτικών *Ο Νουμάς* το 1908. Στη συνέχεια και για περισσότερο από 60 χρόνια έδωσε ένα σημαντικότερο έργο από ποιήματα, πεζά, θεατρικά, μελέτες, μεταφράσεις. Σημειώνουμε εδώ ένα ελάχιστο δείγμα της δουλειάς του: *Ανοιξιότικα Τραγούδια* ποιήματα, *Τραγούδια της Κατοχής*, ποιήματα, *Παλιές Ιστορίες, Αφηγήματα*, πεζό, *Ελληνικά νιάτα*, θεατρικό, *Θέατρο για παιδιά* – περιλαμβάνει όλα τα θεατρικά που έγραψε για παιδιά. *Οδηγός για Σχολικές Παραστάσεις*, μελέτη, *Δημοκράτες παραδημοκρατικοί* μελέτη (σε συνεργασία με τη Βούλα Δαμιανάκου). Σημαντική είναι η μετάφραση που έκανε όλων των θεατρικών έργων και των σονέτων του Σαίξπηρ αλλά και έργων του Σόλλερ, του Αριστοφάνη και του Ησίοδου. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής ίδρυσε το θεατρικό Σπουδαστήριο με στόχο να συμβάλει στη θεατρική παιδεία του τόπου. Μαζί με άλλα μέλη της ΕΠΟΝ οργάνωνε θεατρικές παραστάσεις στο βουνό.

Ο Μπήαν εμπνέεται από τον απελευθερωτικό αγώνα του ιρλανδικού λαού. Δεν μένει όμως εκεί αλλά με το κεντρικό πρόσωπο – σύμβολο του ομήρου Άγγλου στρατιώτη, υψώνει μια σπαρακτική κραυγή μπροστά στον παραλογισμό του πολέμου που μεταβάλλει τους ανθρώπους σε απλά εξαρτήματα ενός αποτρόπαιου και συγγού μηχανισμού που ζει με εσέρες και δάκρυα.
Μίκης Θεοδωράκης

23. ΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ

ΚΑΤΟΧΗ: Η χρονική περίοδος 1941- 1944 κατά την οποία οι Γερμανοί εισέβαλαν και παρέμειναν στη χώρα μας. Στις 27 Απριλίου του 1941 οι Γερμανοί εισήλθαν σε μια σχεδόν άδεια Αθήνα, αφού οι κάτοικοι έμειναν πεισματικά κλεισμένοι στα σπίτια τους. Η ύψωση της ναζιστικής σβάστικας στην Ακρόπολη σηματοδότησε την αρχή της γερμανικής κατοχής. Με την πτώση της Κρήτης στα τέλη του Μαΐου, σημειώθηκε η ολοκληρωτική κατάληψη της χώρας από τους Γερμανούς, οι οποίοι επέβαλαν τη “Νέα Τάξη”, που σήμανε τη συσσώρευση εξαιρετικών δεινών και δοκιμασιών για τον ελληνικό λαό. Η Ελλάδα περιήλθε σε τριπλή κατοχή, αφού διαμοιράστηκε ανάμεσα στους Γερμανούς και στους συμμάχους τους, Ιταλούς και Βουλγάρους.

ΦΑΛΑΓΓΑ: Μακρά σειρά ατόμων ή οχημάτων που προχωρούν προς μια κατεύθυνση σε καθορισμένο δρομολόγιο – φάλαγγα στρατιωτικών οχημάτων.

24. Ο ΑΝΤΩΝΗΣ

Ο ΑΝΤΩΝΗΣ

Έκει στη σκάλα τήν πλατιά
στη σκάλα τών δακρύων
στό Βίνερ Γκράμπεν τὸ βαθὺ
στὸ λατομείο τών Θρηγίνων.

Έβραϊοι κι άντάρτες περπατοῦν
Έβραϊοι κι άντάρτες πέφτουν
βράχο στη ράχη κουβαλοῦν
βράχο σταυρὸ θανάτου.

Έκει ὁ Άντωνης τὴ φωνὴ
φωνή, φωνὴ ἀκούει
ὦ καμαράντ, ὦ καμαράντ,
βοήθα ν' ἀνέβω τὴ σκάλα.

Μὰ κεῖ στη σκάλα τήν πλατιά
καὶ στῶν δακρύων τὴ σκάλα
τέτοια βοήθεια εἶναι βρισιὰ
τέτοια σπλαχνιὰ κατάρα.

Ό Έβραϊὸς πέφτει στὸ σκαλί
καὶ κοκκινίζει ἡ σκάλα
κι ἐσύ, λεβέντη μου, ἔλα ἐδῶ
βράχο διπλὸ κουβάλα.

Παίρνω διπλὸ, παίρνω τριπλὸ
μένα μὲ λένε Άντωνη
κι ἂν εἶσαι άντρας, ἔλα ἐδῶ
στὸ μαρμαρένιο ἀλώνι.

Τραγούδι από τη μελοποιημένη ποιητική συλλογή
Η Μπαλάντα του Μουτκάουζεν (Αθήνα, 1965).

Στίχοι: Ιάκωβος Καμπανέλλης

Ερμηνεύουν: Μαρία Φαραντούρη (*Η Μπαλάντα του Μουτκάουζεν*), Gisela May (*Gisela May and Thanassis Moraitis sing Mikis Theodorakis*) και η Elinor Moav Veniadis (*Mauthauzen Trilogy*)

ANDONIS

Dort auf der Breiten Treppe,
Auf der Treppe der Tränen,
Im tiefen "Wiener Graben",
Im Steinbruch der Klagen.

Dort Laufen Juden und Partisanen,
Stürzen Juden und Partisanen,
Schleppen Steine auf dem Rücken,
Steine, Kreuze des Todes .

Dort hört Andonis die Stimme,
Hört die Stimme sagen:
Kamerad, o Kamerad,
Hilf mir die Treppe hinauf !

Doch dort auf der breiten Treppe
Und auf der Treppe der Tränen
Ist solche Hilfe Schande,
Ist solch ein Mitleid Fluch .

Der Jude stürzt auf der Treppe,
Die Treppe färbt sich rot .
Und du, mein Junge, komm mal her,
Schlepp jetzt einen doppelt so großen Stein .

Ich nehm einen zweimal, dreimal so großen .
Ich heiße Andonis,
Und bist du ein mann, Komm her,
Auf den marmornen Druschplatz.

Την μετάφραση στα γερμανικά έχει κάνει η Gisela Steineckert

ΓΚΙΖΕΛΑ ΜΑΪ / GISELA MAY

Γερμανίδα ηθοποιός και τραγουδίστρια. Μεγάλωσε στη Λειψία. Την ανακάλυψε ο Hans Eisler το 1957 σε μια θεατρική παράσταση του Berthold Brecht στο «Γερμανικό θέατρο». Από τότε και για πολλά χρόνια ήταν η ιδανική ερμηνεύτρια των τραγουδιών του Brecht με τα οποία κλήθηκε να δώσει παραστάσεις σε τρεις ηπείρους. Η Όπερα στο Σίδνεϋ, το Carnegie-Hall στη Νέα Υόρκη, η Σκάλα του Μιλάνου είναι μερικοί μόνο από τους σταθμούς στις περιοδείες της. Έχουν κυκλοφορήσει πολλοί

δίσκοι με ερμηνείες της σε έργα των Berthold Brecht - Kurt Weil καθώς και του Jacques Brel. Η Gisela May είναι ξεχωριστή μουσική προσωπικότητα. Η φωνή της περιέχει δύναμη και κομψότητα. Όταν τραγουδάει ποτέ δεν αγνοεί ότι είναι ηθοποιός, ενώ συγχρόνως τονίζει κάθε λέξη του κειμένου. Προπάντων γοητεύει η σκληρότητα με την οποία τραγουδάει τα τραγούδια. Ηχογράφησε τραγούδια του Θεοδωράκη το 1988, μαζί με τον Θανάση Μωραΐτη.

ΕΛΙΝΟΑΡ ΜΟΑΒ ΒΕΝΙΑΔΗ / ELINOAR MOAV - VENIADIS

Ισραηλινή τραγουδίστρια, σύζυγος του Έλληνα ζωγράφου Κύριλλου Βενιάδη. Τα τραγούδια του *Μαουτκάουζεν*, τα μετέφρασε η ίδια στα Εβραϊκά και τα ηχογράφησε στο Τελ Αβίβ το 1995.

Ιστορική θεωρείται πια η παρουσίαση του έργου το 1988 μέσα στο ομώνυμο στρατόπεδο σε τρεις γλώσσες: ελληνικά με την Μαρία Φαραντούρη, γερμανικά με την Gisela May και εβραϊκά με την ισραηλινή τραγουδίστρια Elinoar Moav.

MAUTHAUSEN TRILOGY (1995): Δίσκος σε τρίγλωσση έκδοση, για τα 50 χρόνια από την απελευθέρωση των κρατουμένων του στρατοπέδου. Περιέχει τα τραγούδια της συλλογής «Η Μπαλάντα του Μαουτκάουζεν» ερμηνευμένα στα Ελληνικά, στα Αγγλικά και στα Εβραϊκά από τις τραγουδίστριες Μαρία Φαραντούρη, Nadia Weinberg και Elinoar Moav Veniadis.

25. ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

...αυτό που κάνει τους καλλιτέχνες να κατέχουν μια ξεχωριστή, «μυθική» ίσως θέση ανάμεσα στους άλλους ανθρώπους είναι η δύναμή τους να διατυπώνουν τη συλλογική ανάγκη για έκφραση. Όμως όχι μια οποιαδήποτε «έκφραση», αλλά εκείνη που έχει τη σφραγίδα της διάρκειας και της αντοχής στο χρόνο.

Μίκης Θεοδωράκης

26. ΠΟΙΟΣ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ

ΠΟΙΟΣ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ

Ποιός τή ζωή μου, ποιός τήν κυνηγά
νά τήν ξεμοναχιάσει μές στή νύχτα;
Ούρλιάζουν καί σφυρίζουν φορτηγά -
σάν ψάρι μ' έχουν πιάσει μές στά δίχτυα.
Γιά κάποιον μές στόν κόσμο είν' άργά.
Ποιός τή ζωή μου, ποιός τήν κυνηγά.

Ποιός τή ζωή μου, ποιός παραφυλά
στού κόσμου τά στενά ποιός σημαδεύει.
Πού πήγε αυτός πού ξέρει νά μιλά,
πού ξέρει πιό πολύ καί νά πιστεύει.
Γιά κάποιον μές στόν κόσμο είν' άργά.
Ποιός τή ζωή μου, ποιός τήν κυνηγά;

Τραγούδι από τη συλλογή *Τα Τραγούδια του Αγώνα* (Λονδίνο, 1971)

Στίχοι: Μάνος Ελευθερίου

Ερμηνεύουν: Χάρης και Πάνος Κατσιμίχας

ΜΑΝΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ (1938)

Γεννήθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου. Έγραψε ποιήματα, διηγήματα, μία νουβέλα, τρία λευκώματα και μία μελέτη τετράτομη για το θέατρο στην Ερμούπολη κατά την περίοδο 1901 – 1921. Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους στιχουργούς. Έχει συνεργαστεί με όλους σχεδόν τους Έλληνες συνθέτες: Μίκη Θεοδωράκη, Μάνο Χατζιδάκι, Δήμο Μούτση, Σταύρο Κουγιουμτζή, Γιάννη Μαρκόπουλο, Γιάννη Σπανό, Χρήστο Νικολόπουλο, Ηλία Ανδριόπουλο. Το 2004 έκανε για πρώτη φορά την εμφάνισή του στο χώρο του μυθιστορήματος με το βιβλίο *Ο καιρός των χρυσανθέμων*. Συνεργάζεται με την εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ και κάνει εκπομπές στο ραδιόφωνο. Ορισμένα από τα σημαντικότερα έργα του είναι:

Τα παραμύθια: *Ιστορία ενός μικρού μυρμηγκιού*, *Τα παραμύθια του αυτοκράτορα*, *Ένα καράβι μια φορά*. Επίσης, έχει επιμεληθεί τα βιβλία: *Φωτογραφίες και Φωτογράφοι*, *Ενθύμιον Σύρου*, *Το θέατρο στην Ερμούπολη* (2 τόμοι).

ΧΑΡΗΣ ΚΑΙ ΠΑΝΟΣ ΚΑΤΣΙΜΙΧΑΣ

Ξεκίνησαν την καριέρα τους το 1975, παίζοντας ελληνική μουσική σε πάμπς του Βερολίνου. Εξελίχθηκαν όμως γρήγορα σε τραγουδοποιούς, γράφουν δηλαδή αυτοί τους στίχους και τη μουσική των τραγουδιών τους

και τα τραγουδούν οι ίδιοι. Παράλληλα μ' αυτό γράφουν παιδικά τραγούδια και παραμύθια για το ραδιόφωνο και την τηλεόραση.

27. ΣΥΜΦΩΝΙΚΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ

ΟΡΧΗΣΤΡΑ: Κατά την αρχαιότητα ο όρος ορχήστρα σήμαινε το χώρο του θεάτρου που βρισκόταν κοντά στους θεατές και στον οποίο κινούνταν ο χορός, ενώ κατά την κλασική εποχή της ευρωπαϊκής μουσικής σήμαινε μια ομάδα οργάνων που χρησιμοποιούνταν για να αποδίδουν αυτοτελείς μουσικές συνθέσεις. Στις μέρες μας ορχήστρα είναι ένα σύνολο οργάνων που ποικίλει σε μέγεθος και σε σύνθεση ανάλογα με το είδος της μουσικής που προορίζεται να εξυπηρετήσει. Υπάρχουν ορχήστρες δημοτικές, λαϊκές, ελαφρές, δωματίου, εκκλησιαστικής μουσικής, συμφωνικής μουσικής κ.λ.π..

Οι πρόδρομοι της σύγχρονης ορχήστρας εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στη Δύση περί το 1600.

ΣΥΜΦΩΝΙΚΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ: Μεγάλη ή μικρή ορχήστρα της οποίας η σύνθεση των οργάνων επιτρέπει να εκτελεί συμφωνικά έργα. Ο αριθμός των οργάνων ποικίλει από έργο σε έργο, ανάλογα με τις απαιτήσεις της σύνθεσης αλλά και την άποψη του συνθέτη. Μια μεγάλη συμφωνική ορχήστρα αποτελείται συνήθως από 20-24 πρώτα βιολιά, 18-20 δεύτερα βιολιά, 16-18 βιόλες, 14-16 βιολοντσέλα, 12-14 κοντραμπάσο, 2 φλάουτα, 1 πίκολο φλάουτο, 2 όμποε, 1 αγγλικό κórνο, 2 κλαρινέτα, 1 μπάσο κλαρινέτο, 2 φαγκότα, 1 κόντρα φαγκότο, 3 τρομπέτες, 4-6 κórνα, 3 τρομπόνια, 1 τούμπα, 4-8 κρουστά και 1-2 άρπες.

ΣΥΜΦΩΝΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ: Μουσικά έργα που είναι γραμμένα να παιχτούν από συμφωνική ορχήστρα.

ΟΠΕΡΑ: Μουσική σύνθεση που συνδυάζει τη δραματική πλοκή με τη μουσική και το τραγούδι. Το κείμενο ονομάζεται λιμπρέτο και κατά κανόνα τραγουδιέται. Η όπερα πρωτοεμφανίστηκε στη Φλωρεντία κατά την όψιμη Αναγέννηση. Αρχικά το μουσικό και το δραματικό στοιχεία ήταν ισοδύναμα, με τον καιρό όμως δόθηκε μεγαλύτερη βαρύτητα στη μουσική παρά στην πλοκή, κατάσταση που επικερίρησε να αναστρέψει ο Ρίχαρντ Βάγκνερ, δημιουργώντας το *μουσικό δράμα*. Η όπερα γνώρισε τη μεγαλύτερη άνθηση της στην Ιταλία τον 18ο και 19ο αιώ-

να, ενώ στυλοβάτες του είδους θεωρούνται οι Σκαρλάτι, Γκλουκ, Μότσαρτ, Βέρντι, Πουτσίνι, Ροσίνι, Βέμπερ κ.α. Τα διάφορα είδη όπερας είναι η *όπερα μπούφα* ή *κωμική όπερα*, η *όπερα σέρια* (σοβαρή όπερα), η *σπερέτα* και η *όπερα μπάλαντ* (χαρακτηριστικό αγγλικό είδος κωμικής όπερας).

TANNXÖZEP / TANNHAUSER: Τίτλος όπερας του Βάγκνερ. Μουσικό δράμα με τρεις πράξεις σε μουσική και κείμενο του Ρίχαρντ Βάγκνερ. Η πρώτη παράσταση δόθηκε στη Δρέσδη το 1845. Η ιστορία εκτυλίσσεται τον 13ο αιώνα στην Θουριγγία και το Βάρτμπουργκ.

Η υπόθεση του έργου: Ο Ταννώζερ ζει κοντά στην Αφροδίτη, σ' ένα περιβάλλον απόλυτου έρωτα, νοσταλγεί όμως την προηγούμενη ζωή του και φεύγει παρά την προειδοποίηση της Αφροδίτης ότι θα ποθήσει να ξαναγυρίσει κοντά της. Στο δρόμο της επιστροφής μαθαίνει για την παλιά του ζωή πράγματα που δεν θυμάται καθόλου. Εγκατέλειψε τον τόπο του, γιατί είχε αποτύχει σε ένα διαγωνισμό τραγουδιού παρ' όλο που είχε κερδίσει με το τραγούδι του την καρδιά της Ελίζαμπεθ. Αποφασίζει τότε να συμμετάσχει στον επόμενο διαγωνισμό τραγουδιού στο Βάρτμπουργκ. Μηροστά στην Ελίζαμπεθ ο Ταννώζερ τραγουδά για τον σαρκικό έρωτα. Μετανιώνει όμως για το τραγούδι του και αποφασίζει να πάει στη Ρώμη, στον πάπα, για να ζητήσει συγχώρεση. Δεν τα καταφέρνει, γιατί έχει ήδη ποθήσει την επιστροφή κοντά στην Αφροδίτη. Ξαναγυρίζει στο Βάρτμπουργκ, όπου η Ελίζαμπεθ - χάνοντας κάθε ελπίδα να τον ξαναδεί - είναι νεκρή. Ο Ταννώζερ πεθαίνει κι αυτός. Ένα ραβδί που ανθίζει κοντά του φανερώνει ότι πήρε επιτέλους συγχώρεση.

ΡΙΧΑΡΝΤ ΒΑΓΚΝΕΡ / RICHARD WAGNER (1813-1883)

Το 1813 γεννήθηκε στη Λειψία η σπουδαιότερη φυσιογνωμία της γερμανικής ρομαντικής όπερας, ο Ρίχαρντ Βάγκνερ. Είχε γερή μόρφωση τόσο κλασική όσο και μουσική. Σπούδασε σύνθεση και στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας φιλοσοφία και αισθητική. Πήρε μέρος στο επαναστατικό κίνημα του Μαΐου του 1849 και κυνηγημένος από την αστυνομία κατέφυγε στη Ζυρίχη, όπου έμεινε μια δεκαετία. Το 1834 έγραψε τον *Ιπτάμενο Ολλανδό* ενώ το 1845 ολοκλήρωσε τον *Ταννώζερ*. Αντλούσε τα σκοτεινά και τραγικά θέματά του από τη γερμανική μυ-

θολογία και ιστορία. Χρειάστηκε 25 ολόκληρα χρόνια για να γράψει την Τετραλογία *Το δαχτυλίδι των Νιμπελούνγκεν*, που αποτελείται από 4 μουσικά δράματα: *Ο χρυσός του Ρίνου*, *Βαλκυρία*, *Ζίγκφριντ και Λυκόφως των θεών*. Παράλληλα έγραψε την όπερα *Τριστάνος και Ιζόλδη*, που παρουσιάστηκε στο Μόναχο το 1865. Ήταν ξεκάθαρο για όλη τη μουσική του ότι είχε γίνει ιδιαίτερα εκφραστική, εν μέρει λόγω του *λάιτμοτιβ* (επαναλαμβανόμενη μουσική φράση), βασικό χαρακτηριστικό στην όπερα του Βάγκνερ, που είναι ένα σύντομο μουσικό σχήμα καθοριστικό ενός προσώπου, μιας ιδέας ή ενός πράγματος. Τελευταίο του έργο ήταν ο *Πάρσιφαλ*, που ολοκληρώθηκε στα 1882.

ΕΓΧΟΡΔΑ: Μουσικά όργανα των οποίων ο ήχος παράγεται από τη δόνηση μίας ή περισσότερων χορδών και διακρίνονται σε *τοξωτά*, *νυκτά* και *πληκτροφόρα*. Τα πρώτα είναι εκείνα που παίζονται με δοξάρι, όπως το βιολί, η βιόλα, το βιολοντσέλο κ.λ.π.. Τα δεύτερα είναι εκείνα που παίζονται με τα δάκτυλα ή με πένα (κιθάρα, άρπα, μαντολίνο κ.α.) και τα πληκτροφόρα είναι εκείνα που φέρουν πλήκτρα (πιάνο, τσέμπαλο κ.α.).

ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΑΪΦΕΛ: Το μνημείο σύμβολο του Παρισιού. Επιλέχθηκε ανάμεσα σε 107 σχέδια, κατασκευάστηκε από τον Γουσταύο Άιφελ ως η κορωνίδα της Παγκόσμιας Έκθεσης του 1889 και από τότε αποτελεί το σύμβολο της πόλης. Έχει ύψος 320 μέτρα και αποτελείται από 7.000 τόνους σιδήρου. Στον δεύτερο όροφο υπάρχουν εστιατόρια και καταστήματα, τα οποία προσφέρουν μιαν αξιοθαύμαστη πανοραμική θέα των Παρισίων.

28. Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΖΟΡΜΠΑ

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΖΟΡΜΠΑ

Άπο τὸ παράθυρό σου
Πέρασε τὸ καλοκαίρι
Πέρασε κι ἡ συννεφιά
Πέρασε ὅλη μας ἡ πίκρα,
Πέρασε ὅλη μας ἡ ἀγάπη
Πέρασε καὶ ἡ χαρά.

Σκηνή 11, ἀπὸ τὸ Μπαλέτο *ZORBA IL GRECO*: Σουίτα γιὰ Μπαλέτο, μπουζούκι / κλαρίνο, χορωδία καὶ συμφωνική ορχήστρα (Αθήνα – Βραχάτι – Παρίσι, 1987-88)
Στίχοι σκηνής 11: Ιάκωβος Καμπανέλλης (ἀπὸ τὸ τραγούδι *Ἀπὸ τὸ παράθυρο σου*)
Ερμηνεύουν ἡ Συμφωνική Ορχήστρα καὶ ἡ Χορωδία τοῦ Μόντρεαλ
Διεύθυνση Ορχήστρας: Charles Dutoit

ΣΟΥΪΤΑ: Ορχηστρική σύνθεση ἀποτελούμενη ἀπὸ αὐτοτελή ἐνόργανα τμήματα διαφορετικῆς μουσικῆς φυσιογνωμίας, σπιν ἴδια τονικότητα καὶ με μορφές συνήθως μικρότερες ἀπὸ ἐκεῖνες τῆς σονάτας. Ἐπίσης, ὁ ὅρος σουίτα χρησιμοποιεῖται γιὰ ἐπιλογές σκηνικῆς μουσικῆς ἀπὸ θεατρικά ἔργα ἢ μουσικῆς μπαλέτου, που προορίζονται νὰ ἐκτελεστοῦν σε κονταόετρα.

ZORBA IL GRECO

Ἡ σουίτα γιὰ τὸ μπαλέτο *Ζορμπάς* ἦταν παραγγελία τοῦ χορογράφου Lorca Massine καὶ τοῦ Ente Lirico – Arena di Verona.

Τὸ ἔργο, που ἀποτελεῖται ἀπὸ 2 πράξεις καὶ 23 σκηνές, προέκυψε ἀπὸ συνδυασμὸ τῆς μουσικῆς που γράφτηκε γιὰ τὸ φιλμ τοῦ Μιχάλη Κακογιάννη *Zorba the Greek* (1964) καὶ ἀποσπασμάτων προγενέστερων ἔργων τοῦ συνθέτη. Ἡ ἐπιλογή ἔγινε με τρόπο που νὰ μπορεῖ νὰ στηρίξει τὴν ἱστορία τοῦ ἥρωα στο μυθιστόρημα τοῦ Καζαντζάκη. Τὸ ἔργο ἀναδεικνύει τὸ σφρίγος καὶ τὸ αἶσθημα ἐλευθερίας τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς, μεταδίδει τὸ μήνυμα ὅτι ἡ ζωὴ συνεχίζεται, ἐνὼ ταυτόχρονα ἐκφράζει τὴν ἀντίληψη τοῦ Μίκη Θεοδωράκη γιὰ τὴ σύγχρονη μουσική.

Ἡ πρώτη ἐκτέλεση τοῦ ἔργου ἔγινε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1988 σπιν Ἄrena di Verona.

Συμφωνική Ορχήστρα καὶ Χορωδία τῆς Arena di Verona
Διεύθυνση: Μίκη Θεοδωράκης
Σολίστ: Λάκης Καρνέζης, Κώστας Παπαδόπουλος
Τραγούδι: Σοφία Μιχαλίδου
Χορογραφία: Lorca Massine
Χορευτές: Vladimir Vassiliev καὶ τὸ μπαλέτο τῆς Arena di Verona

Μουσική με λαϊκὲς ρίζες πλουτισμένη με ὅλες τὶς ἐντεχνες ἐπεξεργασίες τῆς ἐποχῆς μας. Εἶμαι Κρητικός, ὅπως ὁ Νίκος Καζαντζάκης, καὶ μπορῶ νὰ πω ὅτι ὁ Ζορμπάς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ εαυτὸς μου. Διπλαδὴ ἡ Κρήτη με τὸ ξέφρενο πάθος γιὰ ζωὴ, γιὰ χαρὰ που δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο γιὰ μας παρὰ Μουσική – Μελωδία – Ρυθμὸς – Χορὸς.

Μίκη Θεοδωράκης

ΛΑΚΗΣ ΚΑΡΝΕΖΗΣ & ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Λάκης Καρνέζης καὶ ὁ Κώστας Παπαδόπουλος εἶναι δύο μοναδικὸι σολίστ τοῦ μπουζουκιού (πρίμο – σεκόντο) οἱ οἱοῖτο μαζί ἔκαναν τὰ πρῶτα τοὺς βήματα σπιν καλλιτεχνικό χώρο ξεκινώντας ἀπὸ τὴν Κοκκινιά, γιὰ νὰ κατακτήσουν με τὶς πενιές τοὺς ὁλόκληρο τὸν κόσμο. Βρέθηκαν σπιν ορχήστρα τοῦ Μίκη Θεοδωράκη ἀπὸ τὸ 1960. *Ἐπιτάφιος*, *Ἄξιον Ἐστί*, *Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ* σφραγίστηκαν ἀπὸ τὶς ἐρμηνείες τοὺς σε δίσκους καὶ συναυλίες. Ἐχουν συνεργασεῖ ἐπίσης με τοὺς Μάνο Χατζιδάκι, Δήμο Μούτση, Απόστολο Καλδάρα καὶ ἄλλους.

Ὁ Λόρκα Μασίν (ὁ χορογράφος καὶ ὁ Ζορμπάς στο μπαλέτο) γεννήθηκε καὶ μεγάλωσε σπιν καρδιά τοῦ κλασικοῦ χοροῦ. Ὅταν ἦρθε σπιν Ἑλλάδα καὶ γνώρισε τοὺς σύγχρονους ἐλληνικοὺς λαϊκοὺς χορούς (ζεϊμπέκικο, χασάπικο, καλαματιανό), γοητεύτηκε καὶ θέλησε ἀπὸ τότε νὰ τοὺς μυθοποιήσει ἐντάσσοντάς τοὺς σπιν τεχνική τοῦ κλασικοῦ μπαλέτου. Εἶναι αὐτὸς που εἶδε ὅτι στο ἔργο μου υπήρχαν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα που θα τὸν βοηθοῦσαν, ὥστε με τὰ καινούρια κινησιολογικά κίνητρα (ὡς χορευτικὴ ἀπεικόνιση τῶν νέων ρυθμῶν καὶ μελωδιῶν) νὰ δώσει σπιν σύγχρονο ἐντεχνο χορὸ νέα πνοή. Καὶ νομίζω ὅτι τὰ κατόφερε. Ἡ ὅλη σύλληψη καὶ χορογράφηση τοῦ Ζορμπά ἀναδεικνύεται σε μνημειώδες χορευτικό ἔργο.

Μίκη Θεοδωράκης

ZORBA THE GREEK (ΑΛΕΞΗΣ ΖΟΡΜΠΑΣ):

Ασπρόμαυρη ταινία, διάρκειας 142', σε σκηνοθεσία και σενάριο Μιχάλη Κακογιάννη.

Η ταινία ήταν βασισμένη στο βιβλίο του Νίκου Καζαντζάκη *Βίος & πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*.

Παραγωγή: ΗΠΑ / Αγγλία / Ελλάδα, 1964. Ερμηνευτές: Anthony Quinn, Alan Bates, Lila Kedrova, Ειρήνη Παπά

Η ταινία πήρε 3 Όσκαρ: Για την Καλλιτεχνική Διεύθυνση του Βασίλη Φωτόπουλου, για την ερμηνεία του Β' Τυναϊκείου Ρόλου από την Lila Kedrova και για τη φωτογραφία του Walter Lassally, ο οποίος τα τελευταία χρόνια κατοικεί στον τόπο όπου έγιναν τα γυρίσματα της ταινίας ΖΟΡΜΠΑΣ, στην Κρήτη, στο Σταυρό Ακρωτηρίου Χανίων. Η μουσική για την ταινία γράφτηκε στην Αθήνα, τον Μάρτιο του 1964.

Η ταινία είναι μία διασκευή του έργου του Καζαντζάκη με τον Άλαν Μπέιτς στο ρόλο του Άγγλου διανοούμενου που συνεργάζεται με τον Αλέξη Ζορμπά, έναν ανοικτόκαρδο, πολυλογά και γυναικά τυχοδιώκτη Κρητικό, σ' ένα απίθανο σχέδιο, που δίνει την ευκαιρία στον πρώτο να μάθει να απολαμβάνει και να γεύεται κάθε στιγμή της ζωής του. Ο Κακογιάννης έδωσε τη ζωντάνια και τον παλμό που απαιτεί το βιβλίο. Η ταινία σημείωσε μεγάλη επιτυχία στο εξωτερικό και καθιέρωσε διεθνώς το «συρτάκι».

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ (1883 – 1957)

Πνευματική φυσιογνωμία με έργο τεράστιο σε όγκο και σημασίας γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1883. Ταξίδεψε και έζησε πολλά χρόνια στο εξωτερικό, καθώς ήταν πνεύμα ανήσυχο και διψασμένο για κάθε είδους γνώση. Νίτσε, Χριστός, Βούδας, Λένιν ήταν οι μορφές που επηρέασαν βαθιά το έργο του. Σύμφωνα με τον ίδιο τα σημαντικότερα έργα του είναι η *Ασκητική*, ως σπόρος για το κατοπινό του έργο, και η *Οδύσεια*, που θεωρούσε ότι ήταν το κατ' εξοχήν έργο του. Σημαντικό έργο του επίσης είναι το *Αναφορά στον Γκρέκο* που θεωρείται η πνευματική του αυτοβιογραφία. Έγραψε όμως και ποιήματα και τραγωδίες και βέβαια μυθιστορήματα (*Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται*, *Αδελφοφάδες*, *Ο φτωχούλης του Θεού*, *Καπετάν Μιχάλης*). Με αυτά τα τελευταία «επικοινωνήσε» με το πλατύτερο κοινό, κάτι που του είχαν στερήσει τα προηγούμενα έργα του. Μετέφρασε στα ελληνικά αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας και με το γενικό τίτλο *Ταξιδεύοντας* δημοσίευσε τις εντυπώσεις του από τα ταξίδια του στον κόσμο.

ΜΙΧΑΗΛΣ ΚΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ (1922)

Σκηνοθέτης του κινηματογράφου και του θεάτρου γεννήθηκε στη Λεμεσό της Κύπρου. Στην πρώτη του ταινία ήδη (*Κυριακάτικο ξύπνημα 1954*) διαφαίνονται τα στοιχεία που αποτελούν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της δουλειάς του: το νεορεαλιστικό στοιχείο επιτυχημένα δεμένο με στοιχεία της αρχαίας τραγωδίας ή του μελοδράματος. Σημαντικές άλλες ταινίες του είναι: *Στέλλα*, *Το κορίτσι με τα μαύρα*, *Το τελευταίο ψέμα*, *Ηλέκτρα*. Το 1975 έφτιαξε ένα πολιτικό ντοκιμαντέρ με θέμα την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, *το Απίσας 74*. Στο θέατρο σκηνοθετεί κυρίως αρχαία τραγωδία και Σαίξπηρ.

29.0 ΕΡΩΤΑΣ

BBC (BRITISH BROADCASTING CORPORATION):

Το ειδησιογραφικό βρετανικό δίκτυο Μπι – Μπι- Σι ιδρύθηκε το 1922 ως ραδιοφωνικό δίκτυο αρχικά. Το 1936 προχώρησε στην ίδρυση και τηλεόρασης. Σήμερα διαθέτει ραδιόφωνο, τηλεόραση και ηλεκτρονικό δίκτυο και εκπέμπει σε 43 διαφορετικές γλώσσες. Ενώ είναι κρατικό δίκτυο, είναι ανεξάρτητο από πολιτικές και οικονομικές επιρροές, γεγονός που το έχει φέρει πολλές φορές σε σύγκρουση με τους κυβερνώντες.

ΕΠΟΝ (ΕΝΙΑΙΑ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΝΕΟΛΑΙΑΣ)

Αντιστασιακή οργάνωση νέων κατά την Κατοχή, η οποία υπαγόταν στο ΕΑΜ. Ιδρύθηκε το Φλεβάρη του 1943. Στο καταστατικό της η ΕΠΟΝ αυτοπροσδιορίζεται ως οργάνωση *“εθνικοαπελευθερωτική, αντιφασιστική -προοδευτική, αντιπολεμική -φιλειρηνική”*.

Η μόρφωση ήταν από τους βασικούς μας στόχους (σ.σ. της ΕΠΟΝ). Για αυτό, μόλις απελευθερώνονταν μια γειτονιά, η πρώτη μας έννοια ήταν να ανοίξουμε το σχολείο της...

Σοφία Μαυροειδή – Παπαδάκη, ποιήτρια

30. ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Άστέρι μου, φεγγάρι μου
τῆς Ἄνοιξης κλωνάρι μου
κοντά σου θά 'ρθω πάλι.

Κοντά σου θά 'ρθω μίαν αὐγή
γιά νά σοῦ πάρω ἕνα φιλι
καί νά μέ πάρεις πάλι.

Αγάπη μου, αγάπη μου
ἡ νύχτα θά μάς πάρει,
τ' ἄστρα κι ὁ οὐρανός
τό κρῦο τό φεγγάρι.

Θά σ' ἀγαπῶ, θά ζῶ μές στό τραγοῦδι
θά μ' ἀγαπᾶς, θά ζεῖς μέ τὰ πουλιά
θά σ' ἀγαπῶ, θά γίνουμε τραγοῦδι
θά μ' ἀγαπᾶς, θά γίνουμε πουλιά.

Ὁ ποταμός εἶναι ρηχός
κι ὁ ὠκεανός εἶναι μικρός
νά πάρουν τὸν καημό μου.

Νά διώξουνε τὰ μάτια σου
νά πνίξουνε τοὺς ὄρκους σου
ἀπὸ τὸ λογισμό μου.

Τραγοῦδι για την ταινία *Φαίδρα* (Παρίσι, 1961)

Σκηνοθεσία: Ζυλ Ντασσέν

Στίχοι: Γιάννης Θεοδωράκης

Ερμηνεύει η Μελίνα Μερκούρη

ΜΕΛΙΝΑ ΜΕΡΚΟΥΡΗ (1925 – 1994)

Η Μελίνα Μερκούρη (Μαρία - Αμαλία Μερκούρη) γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε θέατρο στη δραματική σχολή του Εθνικού (1943 –46). Ως πρωταγωνίστρια καθιερώθηκε το 1949 με το ρόλο της Μπλάνς από το έργο του Τένεσι Ουίλιαμς *Λεωφορείον ο Πάθος*. Η πρώτη κινηματογραφική δουλειά της ήταν η ταινία του Μιχάλη Κακογιάννη *Στέλλα* (1955). Με το ρόλο, όμως, της Ίλια στην ταινία *Ποτέ την Κυριακή* (1960), αλλά και τη θεατρική μεταφορά του έργου στη Νέα Υόρκη, απέκτησε πλέον διεθνή φήμη.

Η Μελίνα Μερκούρη πάλεψε σκληρά για την ανατροπή της χούντας από το εξωτερικό όπου βρισκόταν. Μετά την αποκατάστασή της Δημοκρατίας γύρισε στην Ελλάδα και πολιτεύτηκε. Εκλέχθηκε με το ΠΑΣΟΚ το 1981 και

ανέλαβε καθήκοντα υπουργού Πολιτισμού, αξίωμα που διατήρησε ως το τέλος της πρώτης οκταετίας των κυβερνήσεων Παπανδρέου.

Ὅραμά της ήταν μέχρι το θάνατό της η επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο. Δημιούργησε τα Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα για να έρθει το θέατρο στην επαρχία, ενώ δικής της έμπνευσης ήταν και η δημιουργία του θεατροῦ της "Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης".

Το άστρο της Μελίνας έσβησε στις 6 Μαρτίου του 1994.

ΖΥΛ ΝΤΑΣΣΕΝ / JULES DASSIN (1911)

Αμερικανός σκηνοθέτης του θεάτρου και του κινηματογράφου, γεννήθηκε στο Middletown του Connecticut. Το 1936 φοίτησε σε δραματική σχολή στην Ευρώπη. Το 1940 δούλεψε ως βοηθός του σκηνοθέτη Alfred Hitchcock. Από το 1954 εγκαταστάθηκε στη Γαλλία και από το 1974 στην Ελλάδα. Το 1955 κέρδισε στις Κάννες το Βραβείο Καλύτερου Σκηνοθέτη για την ταινία *Ριφιφι*. Το 1966 παντρεύτηκε σε δεύτερο γάμο τη Μελίνα Μερκούρη. Έχει παρασημοφορηθεί από τη Λεγεώνα της Τιμής και από την Τάξη των Τεχνών και Γραμμάτων. Είναι Πρόεδρος του Ιδρύματος *Μελίνα Μερκούρη* από της συστάσεώς του, τον Μάρτιο του 1994.

PHAEDRA / ΦΑΙΔΡΑ: Ασπρόμαυρη, δραματική ταινία του 1961, διάρκειας 115'. Παραγωγή: ΗΠΑ / Γαλλία / Ελλάδα.

Σκηνοθεσία: Ζυλ Ντασσέν

Σενάριο: Ζυλ Ντασσέν, Μαργαρίτα Λυμπεράκη, με βάση τα έργα του Ευριπίδη και του Ρακίνα

Ερμηνευτές: Μελίνα Μερκούρη, Anthony Perkins, Ralf Vallone

Η ταινία είναι μια μεταφορά της κλασικής τραγωδίας στη σύγχρονη εποχή.

31. ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ: Οι υπόδουλοι Έλληνες άρχισαν να αναζητούν τρόπους αντίστασης στον κατακτητή. Η πάλη για την επιβίωση του λαού ήταν ήδη μια πρώτη αυθόρμητη αντιστασιακή πράξη. Τα λαϊκά συσσίτια που άρχισαν να λειτουργούν με την πρωτοβουλία των πιο δραστήριων στοιχείων των διαφόρων επαγγελματικών οργανώσεων και συλλόγων των εργαζομένων αποτελούν την πρώτη νίκη που απόσπασε ο ελληνικός λαός από τους κατακτητές.

Όμως το πρώτο αποτελεσματικό ράπισμα στα στρατεύματα κατοχής δόθηκε με το κατέβασμα της χιλιετρικής σημαίας από την Ακρόπολη της Αθήνας. Τη νύχτα της 30ης Μαΐου 1941 δύο νέοι φοιτητές, ο Μανόλης Γλέζος της Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών και ο Αποστόλης Σάντας της Νομικής, εκφραστής της ψυχικής διάθεσης όλου του Ελληνικού λαού, σκαρφαλώνουν στον ιερό βράχο από τη Β.Δ. πλευρά και χωρίς να γίνουν αντιληπτοί από τη γερμανική φρουρά πλησιάζουν τον ιστό και κατεβάζουν τη γερμανική σημαία. Σιγά - σιγά η αντίσταση του Ελληνικού λαού άρχισε να απλώνεται και να οργανώνεται.

Στις 11 Σεπτεμβρίου 1941 αναγγέλλεται η ίδρυση του «Εθνικού Δημοκρατικού Ελληνικού Συνδέσμου» (Ε.Δ.Ε.Σ.). Λίγο αργότερα ιδρύεται η «Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση» (Ε.Κ.Κ.Α.) και τέλος, στις 28 Σεπτεμβρίου του 1941 γνωστοποιείται στον ελληνικό λαό με διάγγελμα η ίδρυση του «Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου» (Ε.Α.Μ.). Την ιδρυτική του πράξη υπέγραψαν οι αντιπρόσωποι τεσσάρων κομμάτων, του Κ.Κ.Ε. (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος), του Σ.Κ.Ε. (Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος), της Ε.Λ.Δ. (Ελληνική Λαϊκή Δημοκρατία) και του Α.Κ.Ε. (Αγροτικό Κόμμα Ελλάδος).

Η τελευταία αυτή οργάνωση κατόρθωσε να γίνει η περισσότερο μαζική. Με την ίδρυση του ΕΑΜ ολοκληρώνεται ο κύκλος της αντιστασιακής οργάνωσης του Ελληνικού λαού. Και οι τρεις αντιστασιακές οργανώσεις ξεκινούν από κοινές αφετηρίες, θέτουν έναν άμεσο και έναν απώτερο στόχο. Άμεσος στόχος είναι ο αγώνας κατά των κατακτητών και η απελευθέρωση της Ελλάδας. Απώτερος στόχος είναι η αλλαγή στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή της χώρας και η δημιουργία των προϋποθέσεων για την οικοδόμηση ενός σταθερού δημοκρατικού πολιτεύματος.

... ΠΑΝΩ ΣΕ ΑΥΤΟ ΤΟ ΦΕΡΕΤΡΟ ΑΚΟΥΜΠΑΕΙ Η ΕΛΛΑΔΑ...

Το 1943 πέθανε ο Κωστής Παλαμάς. Ο Άγγελος Σικελιανός έγραψε ένα ποίημα ως επικήδειο και το απήγγειλε πάνω από τη σορό του ποιητή:

« Ήχηστε, οί σάλπιγγες...Καμπάνες βροντερές,
Δονείτε σύγκορμη τή χώρα, πέρα ως πέρα...
Βογγήστε, τύμπανα πολέμου...οί φοβερές σημαίες,
Ξεδιπλωθείτε στόν άέρα!
Σ' αυτό τὸ φέρετρο άκουμπά ή Έλλάδα!»

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ (1884 – 1951)

Γεννήθηκε στη Λευκάδα. Ο *Αλαφροϊσκιωτος*, γραμμένο το 1907, είναι το ποίημα που τον χαρακτηρίζει. Αν και ήταν δημιουργήμα της εφηβικής του ηλικίας φέρει πλούσια τα γνωρίσματα της ποίησής του: ένα διάχυτο λυρισμό, την ευδαιμονική ταύτιση του ποιητή με τη φύση, στιβαρή δημοτική γλώσσα. Ο Σικελιανός αποζητά σε όλη του την ποίηση τη χαμένη ενόπιτα φύσης και ανθρώπου έχοντας ως πηγές της έμπνευσής του την αρχαία έννοια της ολότητας αλλά και το Χριστιανισμό. Όραμά του ήταν να γίνουν οι Δελφοί ένα παγκόσμιο κέντρο συναδέλφωσης των λαών και για το λόγο αυτό οργάνωσε εκεί το 1927 και το 1930 Δελφικές γιορτές στο πλαίσιο της αναβίωσης των πανανθρώπινων ιδανικών της αρχαίας Ελλάδας. Το *Μήτηρ Θεού*, γραμμένο το 1917, χαρακτηρίστηκε ως «το πιο μουσικό ποίημα που γράφτηκε σ' ελληνική γλώσσα μετά το θάνατο του Σολωμού».

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ (1757 – 1798)

Ένας από τους σημαντικότερους εκπαιδευτικούς του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ο Ρήγας Φεραίος, ήταν ένας από τους σημαντικότερους εκφραστές των Ιδεών του Διαφωτισμού στον ελλαδικό χώρο. Στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα το κίνημα του Διαφωτισμού δεν μπορούσε παρά να συνδεθεί με τον αγώνα των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων. Ο Ρήγας μετέφρασε στα ελληνικά κείμενα που έφεραν κοντά στις νέες ιδέες τους Έλληνες, *Σχολείον των ντελικάτων εραστών*, *Φυσικής Απάνθισμα*, *Ηθικός Τρίπους*. Σημαντική δουλειά αποτελεί και η χαρτογραφική του εργασία, καθώς εξέδωσε χάρτες που δεν περιορίζονταν μόνο στη γεωγραφική απεικόνιση, αλλά ήταν εμπλουτισμένοι με ιστορικό και εγκυκλοπαιδικό υλικό (*Χάρτα της Ελλάδος*). Τέλος έγραψε τραγούδια επαναστατικά που καλούν για εξέγερση, *Θούριος*, *Πατριωτικός Ύμνος*, καθώς και έντυπα επαναστατικά, *Επαναστατικό Μανιφέστο*, *Στρατιωτικών Εγκόλπιον*.

32. ΑΡΝΙΕΜΑΙ

ΑΡΝΙΕΜΑΙ

Ἄρνιέμαι, ἄρνιέμαι, ἄρνιέμαι
οἱ ἄλλοι νὰ βαστᾶνε τὰ σκοινιά
ἄρνιέμαι νὰ μὲ κάνουν ὄ,τι θένε
ἄρνιέμαι νὰ πνιγῶ στὴν καταχνιά.

Ἄρνιέμαι, ἄρνιέμαι, ἄρνιέμαι
νὰ εἶσαι σὺ καὶ νὰ μὴν εἶμαι ἐγὼ
ποὺ τὴ δική μου μοῖρα διαφεντεύεις
μὲ τὴ δική μου γῆ καὶ τὸ νερό.

Ἄρνιέμαι, ἄρνιέμαι, ἄρνιέμαι
νὰ βλέπω πιά τὸ δρόμο μου κλειστό
ἄρνιέμαι νὰ ἴχω σκέψη ποὺ σωπαίνει
νὰ περιμένει μάταια τὸν καιρό.

Τραγούδι ἀπὸ τὸ θεατρικὸ ἔργο τοῦ Ἰάκωβου Καμπα-
νέλλη *Εχθρὸς Λαός* (Βραχάτι, 1975)

Στίχοι: Ἰάκωβος Καμπανέλλης

Ερμηνεύει ὁ Βασίλης Παπακωνσταντίνου

ΕΧΘΡΟΣ ΛΑΟΣ: Μουσική γιὰ τὴν ομόνυμη θεατρικὴ πα-
ράσταση ποὺ ἀνέβηκε τὸ 1975 στὸ θέατρο ΑΘΗΝΑΙΟΝ μὲ
τὸ θίασο Καρέζη – Καζάκου σὲ σκηνοθεσία τοῦ Κώστα
Καζάκου.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (1950)

Γενήθηκε στὴν Ἀρκαδία. Τὸ 1974 γνώρισε τὸν Μίκη Θε-
οδωράκη στὸ Παρίσι. Τὸ 1974 πήρε μέρος στὸ album τοῦ
Μάνου Λοῦζου *Τα τραγούδια τοῦ δρόμου*. Τὸ 1975 ηχο-
γράφησε *Τα αγροτικὰ* τοῦ Θωμά Μπακαλάκου. Τὸ 1976
συνεργάστηκε μὲ τὸν Μίκη Θεοδωράκη γιὰ πρώτη φο-
ρὰ στὴν ηχογράφηση τοῦ δίσκου *Της ἐξορίας* καὶ τὸ
1978 ὁ Μ. Θεοδωράκης τὸν συμπεριέλαβε στους τρα-
γουδιστὲς του γιὰ τὴν διεθνὴ περιοδεία στὴν Ἑυρώπη,
Ἀμερική καὶ Αυστραλία. Πίσω στὴν Ελλάδα πήρε μέρος
σὲ κινήματα τῆς νεολαίας καὶ τῶν εργατῶν. Τραγουδῆ-
σε σὲ ἀπεργίες καὶ ἀντιφασιστικὲς συναυλίες. Συνερ-
γάστηκε ἐπίσης μὲ τοὺς συνθέτες Ἀντῶνη Βαρδῆ, Διο-
νύση Σαββόπουλο καὶ Νικόλα Ἄσιμο.

33. ΤΑ ΣΤΗΡΙΓΜΑΤΑ

Ἡ ἐπικοινωνία κι ἀκόμα πιο πολὺ ἡ ταύτιση τῶν θνητῶν
μὲ τὰ πνευματικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ καιροῦ τοὺς τοὺς
προσδίδει τὴ διάσταση τῆς ἀθανασίας, ποὺ εἶναι καὶ τὸ
ἀπώτατο αἶτημα-προσδοκία γιὰ κάθε ἐμπυχο πλάσμα.
Αθάνατοι, ὅπως ὁ τυχερὸς θεατῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Διο-
νύσου στὴν Ἀρχαία Αθήνα, ποὺ μπορούμε ν' ἀκούσουμε
σήμερα τὸ χτύπο τῆς καρδιάς τοῦ μέσα στους
«Πέρσες», στὴν «Ἀντιγόνη» ἢ στὴ «Μήδεια».

Μίκης Θεοδωράκης

ΠΛΑΤΩΝ (428 – 347 π.Χ.)

Ένας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους ἀρχαίους Ἕλληνες φι-
λόσοφους, ἴσως ὁ σημαντικότερος ὅλων τῶν ἐποχῶν.
Γεννήθηκε στὴν Αθήνα καὶ ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ Σωκράτη.
Τὰ ἔργα του, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν *Ἀπολογία*, εἶναι διαλογικὰ.
Οἱ διάλογοί του ἐπιγράφονται μὲ τὸ ὄνομα κάποιου ἀπὸ
τὰ πρόσωπα ποὺ συμμετέχουν στὸ διάλογο, π.χ. *Τίμαιος*,
Πρωταγόρας, *Γοργίας*. Τρεῖς μόνο διάλογοι, *το Συμπό-
σιον*, *ἡ Πολιτεία* καὶ *οι Νόμοι* τιτλοφοροῦνται ἀπὸ τὴν πε-
ριεχόμενό τους. Ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία εἰσάγει τὴ θεω-
ωρία τῶν ἰδεῶν, οἱ ποῖες κατὰ τὸν Πλάτωνα εἶναι οἱ
ουσιές τῶν πραγμάτων καὶ γίνονται ἀντιληπτές μόνο μὲ
τὴ νόηση καὶ ὄχι μὲ τὴν αἴσθηση. Τὰ αἰσθητὰ τὰ θεωρεῖ
εἰδῶλα τῶν ἰδεῶν. Ἐτεῖ ἀναγνωρίζει δύο κόσμους, τὸν
αἰσθητὸ ποὺ βρίσκεται σὲ ἀσταμάτητη ροή καὶ τὸ νοητὸ
κόσμο, τὸν ἀναλλοίωτο, ὄχι τὴν ἰδέες. Αὐτὲς εἶναι τὰ
ἀρχέτυπα τοῦ ορατοῦ κόσμου, τὰ αἰώνια πρότυπα. Ἡ
ἐπίδραση τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν τῶν Πλάτωνα ὑπῆρξε
πᾶρα πολὺ μεγάλη. Σὲ ὅλη τὴν πορεία τῆς ἱστορίας τῆς
φιλοσοφίας ὁ Πλάτωνας εἶναι σημεῖο ἀναφοράς, εἴτε
θετικὸ εἴτε ἀρνητικὸ. Αὐτὸ συμβαίνει ἀκόμα καὶ σήμερα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ (1797 – 1864)

Ἀγωνιστὴς τοῦ 1821 ὁ Μακρυγιάννης ἦταν ἐκεῖνος, ποὺ
ἀν καὶ ἀγράμματος, ἀποτύπησε στὰ *Ἀπομνημονεύματά*
του ὄχι μόνο μιὰ προσωπικὴ μαρτυρία γιὰ τὸν Ἀγῶνα τῆς
Ἀνεξαρτησίας, ἀλλὰ τὴν περιπέτειες, τοὺς ἐνθουσια-
σμούς καὶ τὴν ἀπογοητεύσεις τοῦ ἔθνους μας. Μέσα
ἀπὸ τὴν γραμμὴς τῶν γραπτῶν του ἀναδύεται ἡ θέληση
καὶ ὁ ἠρωισμὸς τῶν Ἑλλήνων, ἡ δυναμικὴ σχέση τοῦ γέ-
νους μὲ τὴ θρησκεία, τὰ ἐθνικὰ καὶ πολιτικὰ μας ὁρά-
ματα ποὺ ἐμείναν ἀνολοκλήρωτα. Ὅπως ἔγραψε τὸ 1911

ο Κωστής Παλαμάς, ο Μακρυγιάννης έφτιαξε ένα έργο «ασύγκριτο στο είδος του, αριστούργημα του αγράμματου, μα γερού και αυτόνομου μυαλού».

34. ΚΑΤΩ ΑΠ' ΤΑ ΡΟΥΧΑ ΜΟΥ

ΚΑΤΩ ΑΠ' ΤΑ ΡΟΥΧΑ ΜΟΥ

Κάτω απ' τὰ ρούχα μου δὲ χτυπᾶ πιὰ
ἡ παιδική μου καρδιά

Λησμόνησα τὴν ἀγάπη ποὺ 'ναι μόνο ἀγάπη

Μερώνυχτα νὰ τριγυρνῶ
χωρὶς νὰ σὲ βρίσκω μπροστά μου
'Ορίζοντα λευκὲ
τῆς ἀστραπῆς καὶ τοῦ ὄνειρου

Ἔνωσα τὸ στήθος μου νὰ σπᾶει στῆ φυγῆ σου
Ψυχὴ τῆς ἀγάπης μου ἀλήτισσα
Λεπίδι τοῦ πόθου μου ἀδυσώπητο
Νικήτρα μονάχη τῆς σκέψης μου
Νικήτρα μονάχη τῆς σκέψης μου.

Τραγουδί ἀπὸ τὸν κύκλο τραγουδιῶν *Μπαλλάντες*
(Παρίσι, Ντουμπρόβνικ καὶ ἄλλες πόλεις 1973-1974)

Στίχοι: Μανόλης Αναγνωστάκης

Ἑρμηνεύει ἡ Μαργαρίτα Ζορμπαλά

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ (1925 - 2005)

Γεννήθηκε στὴ Θεσσαλονίκη. Ποιητὴς καὶ δοκιμογράφος, με πολιτικὴ δράση στὸ χώρο τῆς ανανεωτικῆς ἀριστερᾶς. Σπούδασε στὴν Ἰατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀργότερα μετεκπαιδεύτηκε στὴ Βιέννη. Πήρε μέρος στὴν Ἀντίσταση καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Ἑμφυλίου καταδικάστηκε ἀπὸ τὸ στρατοδικεῖο σὲ θάνατο γιὰ παράνομη πολιτικὴ δράση. Τὴν πρώτη του ποιητικὴ συλλογὴ *Εποχές* (1945) ἀκολουθοῦν τὰ ἔργα : *Εποχές*, 2 καὶ *Εποχές*, 3 καθὼς καὶ *Συνέχεια*, *Τα ποιήματα 1941 - 1956*, (συγκεντρωτικὴ ἐκδόση τῶν ἑως τότε συλλογῶν του), *Ὁ Στόχος*, *Ποιήματα 1941 - 1971*, *Υπὲρ καὶ Κατὰ*, *Αντιδογματικά*, με συλλογές μελετημάτων, ἄρθρων καὶ βιβλιοκριτικῶν του, *Τὸ περιθώριο '68 - '69*, με αυτοβιογραφικὰ σχόλια που σχετίζονται με ἐυρύτερα προβλήματα τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας. Ἐκδότης του διμνησιαῦ περιοδικοῦ *Κριτικὴ* (1959 - 1961) καὶ συνεργάτης τῆς εφημερίδας *Αυγὴ* καὶ πολλῶν περιοδικῶν (*Ἑλληνικὰ Γράμματα*, *Φιλολογικὰ Χρονικά*, *Επιθεώρηση Τέχνης*, *Θούριος*, κ.α.). Τὸ 1986 τιμήθηκε με τὸ Ἀ΄ Κρατικὸ Βραβεῖο Ποίησης.

ΜΠΑΛΑΝΤΑ: Μουσικὴ σύνθεση γιὰ φωνὴ ἢ γιὰ ὄργανο, με ἔκταση καὶ δομὴ που ποικίλουν, ἐμπνευσμένη ἀπὸ ἓνα ποίημα γραμμένο σὲ μορφὴ μπαλάντας. Ἐπίσης μπαλάντα ονομάζεται ἡ σύνθεση γιὰ σόλο φωνή, που συνήθως συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα ὄργανο, με ἀφηγηματικὸ ὕφος καὶ διάθεση νοσταλγική.

35. ΕΜΦΥΛΙΟΣ

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ: Ἡ γοργὴ προέλαση τοῦ σοβιετικοῦ στρατοῦ πρὸς τὰ Βαλκάνια, που ἀπειλοῦσε νὰ ἀποκλείσει τὶς γερμανικὲς δυνάμεις στὸν ἐλλαδικὸ χώρο, υποχρέωσε τοὺς Γερμανοὺς ν' ἀπομακρυνθοῦν τὸ συντομότερο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀναχώρησή τους ἄρχισε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ τὰ νησιά, ἐνῶ στὶς 12 Ὀκτωβρίου 1944 ἀπελευθερώθηκαν ἡ Ἀθήνα καὶ ἡ Πειραιάς, μέσα σ' ἓνα τεράστιο λαϊκὸ παραλήρημα. Πίσω, ὅμως, ἀπὸ τὴν πανηγυρικὴ καὶ συναινετικὴ ἀτμόσφαιρα τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Ἀπελευθέρωσης, κρύβονταν ἐκεῖνα τὰ προβλήματα καὶ οἱ ἀντιθέσεις, που σὲ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα θα ξεσπούσαν γιὰ νὰ κορυφωθοῦν στὴν ἐμφύλια τραγωδία.

ΜΕΓΑΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ: Πρόκειται γιὰ τὶς χώρες, Ἠνωμένες Πολιτεῖες Ἀμερικῆς, Σοβιετικὴ Ἐνωση καὶ Μεγάλὴ Βρετανία. Ἦταν οἱ δυνάμεις που κυριάρχησαν στὸ Β' Παγκόσμιο Πόλεμο καὶ ἐνωμένες ἀντιμετώπισαν τὴ Γερμανία τοῦ Χίτλερ με τὴ βοήθεια φυσικὰ καὶ πολλῶν ἄλλων χωρῶν. Ἡ νίκη ἐπὶ τῆς Γερμανίας τοὺς ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ παίξουν ρόλο καθοριστικὸ στὴν τύχη τῆς μεταπολεμικῆς παγκόσμιας κοινότητας. Τὸν Φλεβάρη του 1945 οἱ τρεῖς ἀρχηγοὶ τῶν παραπάνω κρατῶν, ὁ Ρούσβελτ τῶν ΗΠΑ, ὁ Τσώρτσιλ τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ ὁ Στάλιν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης υπέγραψαν τὴ συμφωνία τῆς Γιάλτας, σύμφωνα με τὴν ὁποία "μοίρασαν τὸν κόσμο" σὲ σφαῖρες ἐπιρροῆς τοὺς.

ΕΜΦΥΛΙΟΣ: Ἐνδοελληνικὴ διαμάχη που προκάλεσε βαθιά τραύματα στὴ χώρα τὸ δεύτερο μισὸ τῆς δεκαετίας τοῦ '40. Συγκλόνισε τὴν Ἑλλάδα ὡς τὸ 1949 καὶ σημάδεψε τὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τῆς χώρας γιὰ πολλὲς δεκαετίες. Στὸ ἀμέσως ἐπόμενο τῆς ἀπελευθέρωσης (18 Ὀκτωβρίου 1944) διάστημα ἡ κυβέρνηση ἐθνικῆς ἐνότητας κλήθηκε νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ εἰς ὄψιν οικονομικὸ πρόβλημα που ἀπειλοῦσε με λιμὸ τὸν πληθυσμὸ καὶ καθιστοῦσε τοὺς

Έλληνες πολίτες θύματα των μαυραγοριτών. Επίσης, το θέμα της παραδειγματικής τιμωρίας των συνεργατών του κατακτητή και τέλος, τη μεθόδευση του αφοπλισμού των αντάρτικων ομάδων. Το σημείο αιχμής που τελικά δίκασε την κυβέρνηση και επέσπευσε τον εμφύλιο πόλεμο ήταν το ζήτημα του αφοπλισμού των ανταρτών, το οποίο γινόταν περισσότερο οξύ εξαιτίας της ανοικτής και συστηματικής παρέμβασης των Βρετανών, που ήταν αποφασισμένοι να επιλύσουν το ζήτημα σύμφωνα με τις πολιτικές τους βλέψεις.

ΑΡΙΣΤΕΡΑ: Με τον όρο «αριστερά» χαρακτηρίζονται στα διάφορα Κοινοβούλια οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι που καταλαμβάνουν τα αριστερά, ως προς τον πρόεδρο έδρανα (την αριστερή πτέρυγα του Κοινοβουλίου). Η «αριστερά» αποτελεί τον συμμετρικό και ανταγωνιστικό όρο της «δεξιάς». Η πρώτη φιλελεύθερη αριστερά που εμφανίστηκε είχε ενστερνιστεί την κληρονομιά της Γαλλικής Επανάστασης και τις αρχές του 1789, έναντι μιας αντι-επαναστατικής δεξιάς.

ΕΞΟΡΙΑ: Ο εκτοπισμός σε συγκεκριμένη και ελεγχόμενη περιοχή μέσα στα όρια της χώρας. Πολλά νησιά χρησιμοποιήθηκαν κατά την περίοδο του εμφύλιου πολέμου και της δικτατορίας ως τόπος εξορίας για τους αντικαθεστωτικούς, όπως η Ικαρία, η Μακρόνησος, η Γυάρος κ.ά.

Εύδηλος, 1948.
Ο Μίκης
Θεοδωράκης
εξόριστος
στην Ικαρία.

36. ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ

Δυο γιούς είχες μανούλα μου,
δυο δέντρα, δυο ποτάμια.
Δυο κάστρα βενετσιάνικα,
δυο δυόσμους, δυο λαχτάρες.

“Ενας γιά τήν Άνατολή
κι ό άλλος γιά τή Δύση
και σύ στή μέση μοναχή,
μιλάς, ρωτάς τόν “Ηλιο.

*“Ήλιε πού βλέπεις τά βουνά,
πού βλέπεις τά ποτάμια,
όπου θωρείς τά πάθη μας
και τίς φτωχές μανούλες.*

*“Αν δείς τόν Παύλο φώναζε
και τόν Άντρεά πές μου.
Μ’ έναν καημό τ’ άνάστησα,
μ’ ένα λυγμό τά έγέγνα.*

Μά έκείνοι άφήνουνε βουνά,
διαβαίνουνε ποτάμια.
“Ενας τόν άλλο ψάχνουνε
γιά ν’άλληλοσφαγούνε.

Και κεί στό πιό ψηλό βουνό,
στήν πιό ψηλή ραχούλα
σιμά κοντά πλαγιάζουμε
και όνειρο ίδιο βλέπουνε.

Στής μάνας τρέχουνε κι οι δυο
τό νεκρικό κρεβάτι,
μαζί τά χέρια δίνουνε,
τής κλείνουνε τά μάτια

και τά μαχαίρια μπήγουνε
βαθιά μέσα στό χώμα
κι άπέκει άνέβλυσε νερό,
νά πιείς, νά ξεδιψάσεις.

Τραγούδι από τον κύκλο τραγουδιών
Το τραγούδι του νεκρού αδελφού (Παρίσι, 1960-61)
Στίχοι: Μίκης Θεοδωράκης
Ερμηνεύει ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ: Μουσική τραγω-
δία σε κείμενα και στίχους Μίκη Θεοδωράκη (μόνο οι
στίχοι του τραγουδιού *Καιμήσου αγγελούδι μου* ανήκουν

στον Κώστα Βίρβο). Η παράσταση ανέβηκε στο θέατρο ΚΑΛΟΥΤΑ το φθινόπωρο του 1962.

Σκηνοθεσία: Πέλος Κατσέλης
Τραγούδι: Γρηγόρης Μπιθικώτσης
Ηθοποιοί: Μάνος Κατράκης, Βέρα Ζαβιταιάνου, Νίκος Ξανθόπουλος, Δέσποινα Μπεμπεδέλη, Μπέττυ Αρβανίτη
Μπουζούκι: Λάκης Καρνέζης, Κώστας Παπαδόπουλος

Η ψυχή μου κάτω απ' το ασήκωτο βάρος του Εμφυλίου, γεμάτη μορφές που ζητούσαν ν' αναστηθούν. Φίλοι χαμένοι στους τόπους του θανάτου γύρευαν να μιλήσουν... Έτσι γλιστρούσα προς το Μύθο της νεότερης Ελλάδας, έως ότου σμιξω και γίνω ένα μ' αυτόν.... Ο εκτελεσμένος στο ΕΝΑ ΔΕΙΛΙΝΟ, ο Παύλος (ηρόκειται για τον Παύλο Παπαμερκουρίου – βλ. Δρόμοι του Αρχάγγελου, τόμος 2ος), με τον οποίο είχαμε ζήσει μαζί στην παρανομία του 1948, βρήκε στη φαντασία μου έναν αδελφό, τον Ανδρέα, που ήταν δεξιός. Ανάμεσά τους στέκει η Μάνα τους, όπως συνέβη σε πολλές οικογένειες και όπως ουσιαστικά έγινε με όλους τους εκθρούς – αδελφούς, όπως ήσαν όλοι οι Έλληνες στον Εμφύλιο...

Στο ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ με επηρέασε η αρχαία τραγωδία. Η αρχαία τραγωδία, εκτός που παραμένει πάντοτε ζωντανή, ταιριάζει ιδιαίτερα στην εποχή μας, όπου βλέπουμε το λαό να γίνεται Χορός, που βλέπουμε εθνη ολόκληρα να γίνονται Χορός. Το τραγούδι είναι το χορικό.

Μίκης Θεοδωράκης

37. Η ΣΤΙΓΜΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Το τραγούδι ενώνει τους ανθρώπους στο γλέντι τους ή στη λύπη τους. Ειδικά για τον Έλληνα, το τραγούδι είναι με τον αέρα, με το νερό, το ψωμί και την ελευθερία, το πιο αναγκαίο. Επιπλέον το τραγούδι είναι στοιχείο ενότητας και ο ελληνικός λαός αισθάνεται πολλές φορές την ανάγκη να δείξει την ενότητά του με το τραγούδι.

Μίκης Θεοδωράκης

38. ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ

Τί ώραία που είν' ή αγάπη μου
μέ τὸ καθημερινό της φόρεμα
κι ἔνα χτενάκι στὰ μαλλιά.
Κανείς δὲν ἤξερε πῶς εἶναι τόσο ώραία.

*Κοπέλες τοῦ Ἄουσβιτς
τοῦ Νταχάου κοπέλες
μὴν εἶδατε τὴν αγάπη μου;*

Τὴν εἶδαμε σὲ μακρινὸ ταξίδι
δὲν εἶχε πιά τὸ φόρεμά της
οὔτε χτενάκι στὰ μαλλιά

Τί ώραία που είν' ή αγάπη μου
ή χαϊδεμένη ἀπὸ τὴ μάνα της
καί τ' ἀδελφοῦ της τὰ φιλιὰ.
Κανείς δὲν ἤξερε πῶς εἶναι τόσο ώραία.

*Κοπέλες τοῦ Μασουτχάουζεν
κοπέλες τοῦ Μπέλεσεν
μὴν εἶδατε τὴν αγάπη μου;*

Τὴν εἶδαμε στὴν παγερὴ πλατεία
μ' ἔνα ἀριθμὸ σὸ ἄσπρο της τὸ χέρι
μὲ κίτρινο ἄστρο στὴν καρδιά.

Τραγούδι ἀπὸ τὸν κύκλο τραγουδιῶν
Η μπαλάντα του Μασουτχάουζεν (Αθήνα, 1965)

Στίχοι: Ιάκωβος Καμπανέλης, Ερμηνεύει η Μαρία Φαραντούρη

Η ΜΠΑΛΑΝΤΑ ΤΟΥ ΜΑΟΥΤΧΑΟΥΖΕΝ: Ο ελεγειακός χαρακτήρας του έργου οδήγησε τον Θεοδωράκη σε αναζήτηση νέων χρωμάτων σε σχέση με κείνα που δεσπόζουν έως τότε στις ηχογραφήσεις του. Έτσι δεν χρησιμοποίησε μπουζούκια, τα οποία αντικατέστησε με ηλεκτρική κιθάρα και πρόσθεσε βιολοντσέλο, φλάουτο και τύμπανα. Αυτό το νέο ενορχηστρωτικό χρώμα ταίριαζε απολύτως με τη χροιά της φωνής της Μαρίας Φαραντούρη, που ουσιαστικά με τον κύκλο αυτόν έκανε την εισόδό της στο τραγούδι.

Περιττό να προσθέσουμε – γιατί είναι πια πασίγνωστο ότι το ΜΑΟΥΤΧΑΟΥΖΕΝ είναι τελικά ένας ύμνος στη ζωή και στον έρωτα. Ο στίχος «Έρωτα μες στο μεσημέρι, σ' όλα τα μέρη του θανάτου, ώσπου ν' αφανιστεί η σκιά του», από το τραγούδι «Άμα τελειώσει ο πόλεμος» τα λέει όλα.

ANDREAS BRANDES, μουσικοκριτικός,

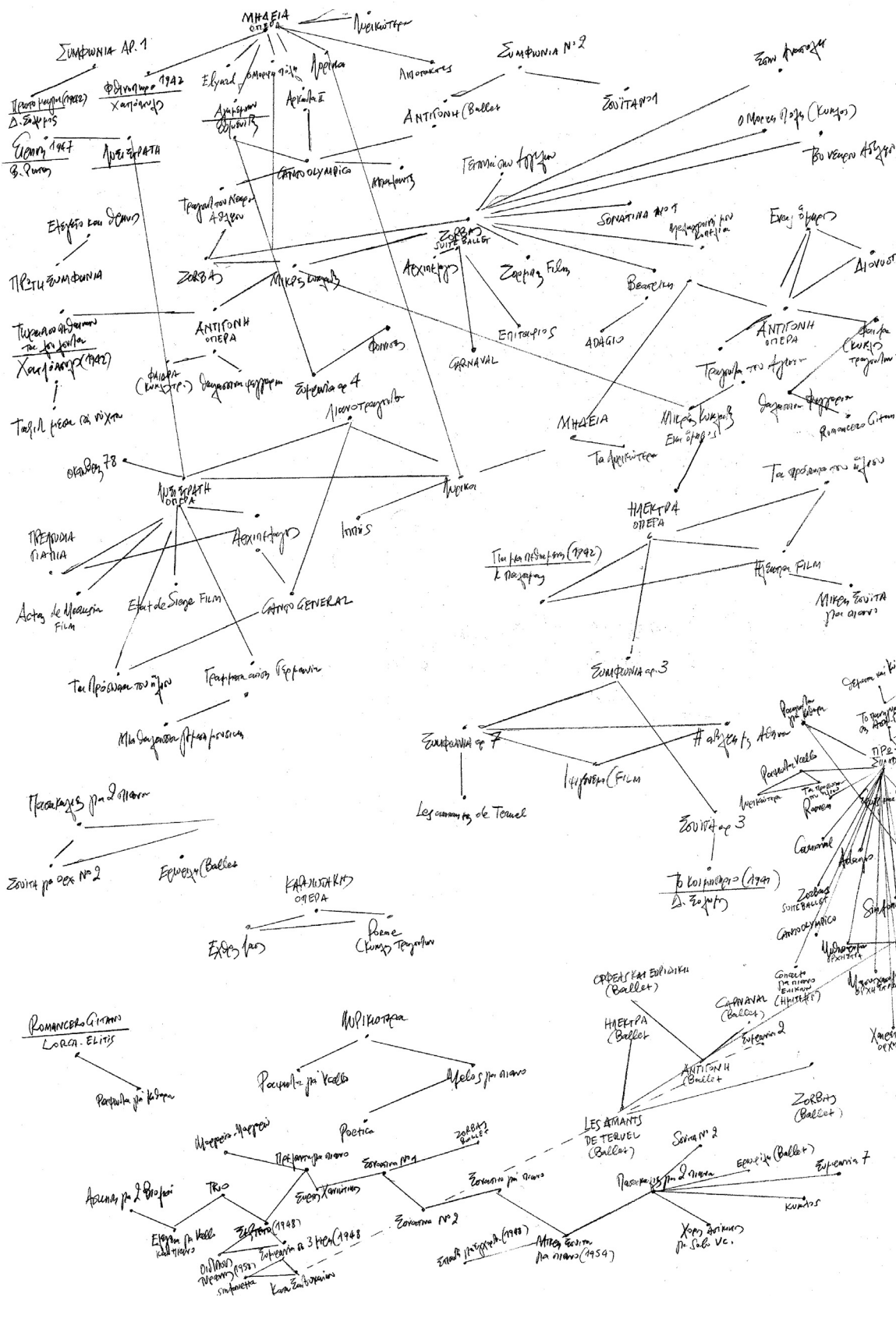

ΓΑΛΑΞΙΑΣ & ΑΣΤΕΡΙΣΜΟΙ

Το «μουσικό σύμπαν» του Μίκη Θεοδωράκη.

Σχεδιασμένο από τον ίδιο σε σελίδες Α4,
βρίσκεται στη Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας
Λίλιαν Βαυδούρη, στην οποία έχει
δωρηθεί το αρχείο του.

ANIS
 PIRAS
 PANIA
 ZEPHOS
 STANTIS
 SALAMANSY
 BRENANSE
 ELVANS
 KAPALANSE
 IREIA
 GUBELINS
 GUNYANANS
 HICOR

15 **MIRAS BANGKAS**
 OSORREY EST-INS
 16 **IRANIANE E**
 HANTRY BANGKAS
 17 **IRANIANE B**
 HANTRY BANGKAS
 18 **IRANIANE C**
 HANTRY BANGKAS
 19 **IRANIANE D**
 HANTRY BANGKAS
 20 **IRANIANE E**
 HANTRY BANGKAS

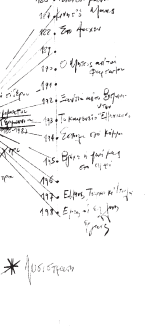
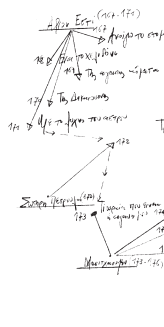
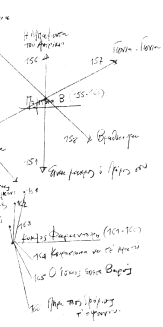
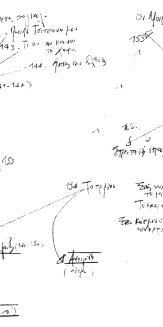
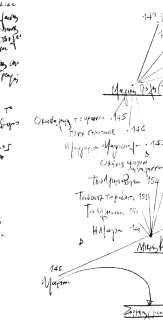
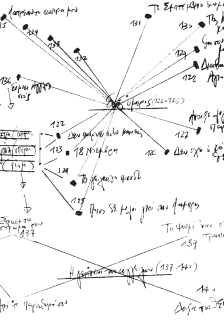
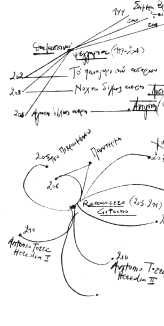
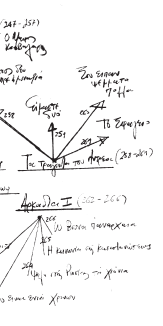
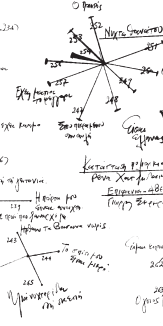
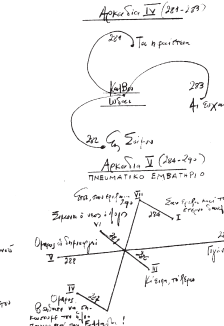
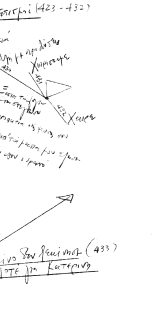
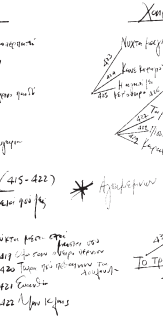
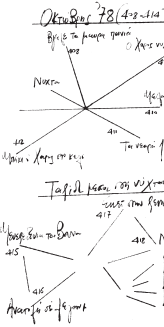
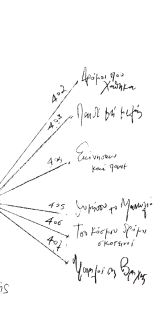
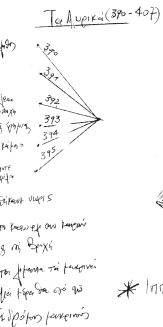
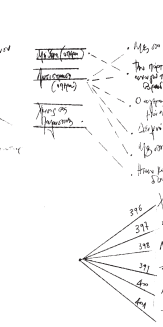
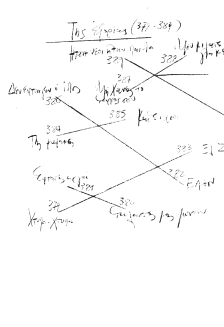
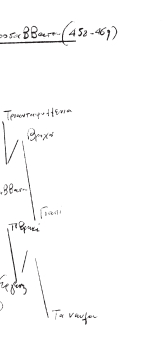
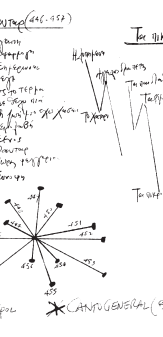
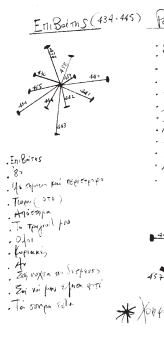
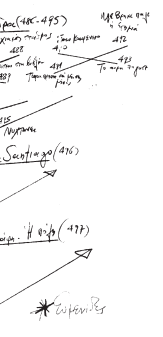
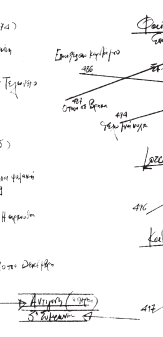
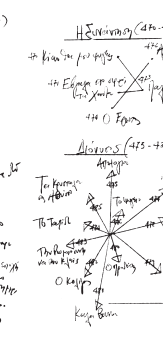
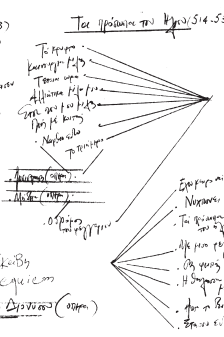
21 **IRANIANE F**
 HANTRY BANGKAS
 22 **IRANIANE G**
 HANTRY BANGKAS
 23 **IRANIANE H**
 HANTRY BANGKAS
 24 **IRANIANE I**
 HANTRY BANGKAS
 25 **IRANIANE J**
 HANTRY BANGKAS

26 **IRANIANE K**
 HANTRY BANGKAS
 27 **IRANIANE L**
 HANTRY BANGKAS
 28 **IRANIANE M**
 HANTRY BANGKAS
 29 **IRANIANE N**
 HANTRY BANGKAS
 30 **IRANIANE O**
 HANTRY BANGKAS

31 **IRANIANE P**
 HANTRY BANGKAS
 32 **IRANIANE Q**
 HANTRY BANGKAS
 33 **IRANIANE R**
 HANTRY BANGKAS
 34 **IRANIANE S**
 HANTRY BANGKAS
 35 **IRANIANE T**
 HANTRY BANGKAS

36 **IRANIANE U**
 HANTRY BANGKAS
 37 **IRANIANE V**
 HANTRY BANGKAS
 38 **IRANIANE W**
 HANTRY BANGKAS
 39 **IRANIANE X**
 HANTRY BANGKAS
 40 **IRANIANE Y**
 HANTRY BANGKAS

41 **IRANIANE Z**
 HANTRY BANGKAS
 42 **IRANIANE AA**
 HANTRY BANGKAS
 43 **IRANIANE AB**
 HANTRY BANGKAS
 44 **IRANIANE AC**
 HANTRY BANGKAS
 45 **IRANIANE AD**
 HANTRY BANGKAS

Είναι δυνατή η ανάγνωση των ονομάτων των "αστεριών" και των "αστερισμών", εφόσον γίνει μεγέθυνση (>300%) ή προβολή με τα κατάλληλα μέσα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΔΙΣΚΟΥ (CDII)

Ε Κ Π Α Ι Δ Ε Υ Τ Ι Κ Ο Σ Δ

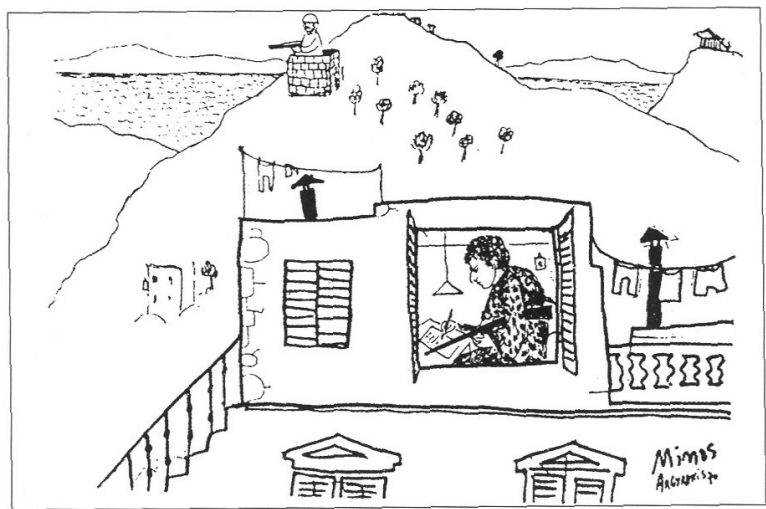
Α/Α	ΤΙΤΛΟΣ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΕΡΜΗΝΕΥΤΗΣ / ΣΤΙΧΟΥΡΓΟΣ	ΤΙΤΛΟΣ CD ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
1	"Η Κρήτη"	1:04	ΠΡΟΖΑ ΑΦΗΓΗΣΗ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ, ΗΘΟΠΟΙΟΣ		
2	ΡΟΥΜΑΘΙΑΝΗ ΣΟΥΣΤΑ (απόσπασμα)	1:37	ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΚΟΥΝΕΛΗΣ - ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΡΤΣΩΝΑΚΗΣ -ΣΤΕΛΙΟΣ ΛΑΪΝΑΚΗΣ	ΠΟΛΥΡΡΗΝΙΑΣ ΑΝΑΚΡΟΥΣΜΑΤΑ Νο 1, Ζωντανή ηχογράφηση στη Φλωρεντία της Ιταλίας το 1997	CRETAPHON Ε.Π.Ε.
3	"Στον Γαλατά"	0:43			
4	ΧΑΘΗΚΑ	2:48	ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ / ΓΙΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ	ΜΙΚΡΕΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ	MINOS - EMI
5	"Η ανορθογραφία"	0:32	ΠΡΟΖΑ		
6	Η ΝΗΣΟΣ ΤΩΝ ΑΖΟΡΩΝ	3:30	ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΙΘΙΚΩΤΣΗΣ / ΜΕΝΤΗΣ ΜΠΟΣΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ (ΜΠΟΣΤ)	ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ - Η ΝΗΣΟΣ ΤΩΝ ΑΖΟΡΩΝ	MINOS - EMI
7	"Τα λαϊκά"	0:41	ΠΡΟΖΑ		
8	ΠΑΡΑΠΟΝΟ	4:10	ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΙΔΗΣ / ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ	ΠΟΛΙΤΕΙΑ Α' - ΠΟΛΙΤΕΙΑ Β'	MINOS - EMI
9	"Υποτροφία"	0:52	ΠΡΟΖΑ		
10	LES AMANTS DE TERUEL	3:21	ΕΔΙΘ ΡΙΑΦ / J. PLANTE	ΣΠΑΝΙΕΣ ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ	MINOS - EMI
11	"ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ"	0:49	ΠΡΟΖΑ		
12	ΜΕΡΑ ΜΑΓΙΟΥ	2:39	ΝΑΝΑ ΜΟΥΣΧΟΥΡΗ / ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ	ΝΑΝΑ 1958-1998	UNIVERSAL
13	ΜΕΡΑ ΜΑΓΙΟΥ	3:20	ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΙΘΙΚΩΤΣΗΣ / ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ	ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ - ΕΠΙΦΑΝΙΑ	MINOS-EMI
14	"Ο Μίκης και ο Μάνος"	0:58	ΠΡΟΖΑ		
15	ΠΑΜΕ ΜΙΑ ΒΟΛΤΑ ΣΤΟ ΦΕΙΤΑΡΙ	2:43	ΜΑΝΟΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ / ΝΟΤΗΣ ΠΕΡΓΙΑΛΗΣ	ΜΕΛΙΝΑ "ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ ... ΚΙ ΑΛΛΟΥ" ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΙΦΩΝΟ	UNIVERSAL
16	"ΡΟΚ"	0:49	ΠΡΟΖΑ		
17	THE HONEYMOON SONG	1:52	BEATLES / WILLIAM SANSON	LIVE AT THE B.B.C.	MINOS-EMI
18	"Θυραματιζομαι..."	1:20	ΠΡΟΖΑ		
19	ΑΝΟΙΓΩ ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΜΟΥ	5:23	ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΙΘΙΚΩΤΣΗΣ / ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ	ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ	MINOS-EMI
20	"Αξιον Εστί"	1:55	ΠΡΟΖΑ		
21	ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΑΙΜΑΤΑ	3:48	ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΙΘΙΚΩΤΣΗΣ / ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ	ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ	MINOS-EMI
22	"Η ανάσα των παιδιών"	0:36	ΠΡΟΖΑ		

ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΙΙ

Α/Α	ΤΙΤΛΟΣ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΕΡΜΗΝΕΥΤΗΣ / ΣΤΙΧΟΥΡΓΟΣ	ΤΙΤΛΟΣ CD ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
23	ΧΑΡΤΑΕΤΟΙ	4:07	ΛΑΪΚΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ	ΦΩΣ-ΡΗΟΣ	MINOS - EMI ΑΘΗΝΑ 2004 /
24	"Δικτατορία"	0:18	ΠΡΟΖΑ		
25	ΔΙΟΤΙ ΔΕΝ ΣΥΝΕΜΟΡΦΩΘΗΝ	2:41	ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ/ ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ	ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΜΟΥ 1959 - 86, Β' ΜΕΡΟΣ	MINOS-EMI
26	"Η αλληλεγγύη"	0:26	ΠΡΟΖΑ		
27	VEGETATIONES	5:21	ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ / ΡΑΒΛΟ ΝΕΡΥΔΑ	ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΜΟΥ 1959 - 86, Α' ΜΕΡΟΣ	MINOS-EMI
28	"Το καμίνι"	0:47	ΠΡΟΖΑ		
29	ΚΡΑΤΗΣΑ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ	2:19	ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΙΘΙΚΩΤΣΗΣ / ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ	ΕΠΙΦΑΝΙΑ	MINOS-EMI
30	"Η διάγνωση"	0:50	ΠΡΟΖΑ		
31	ΚΑΠΟΤΕ ΘΑ ' ΡΘΟΥΝ ΝΑ ΣΟΥ ΠΟΥΝ	3:42	ΠΑΥΛΟΣ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ / ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	Ο ΑΣΥΜΒΙΒΑΣΤΟΣ	LYRA
32	"Φιλοσοφίες"	1:10	ΠΡΟΖΑ		
33	ΠΑΜΕ ΒΟΛΤΑ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ	3:03	ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΙΘΙΚΩΤΣΗΣ / ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ	ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ - Η ΝΗΣΟΣ ΤΩΝ ΑΖΟΡΩΝ	MINOS-EMI
34	"Με τα παραμύθια"	0:59	ΠΡΟΖΑ		
35	ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΧΟΡΟΣ "Επιλογος "	2:47	ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ - ΛΑΚΗΣ ΚΑΡΝΕΖΗΣ ΠΡΟΖΑ	ΟΜΟΡΦΗ ΠΟΛΗ- ΜΑΓΙΚΗ ΠΟΛΗ	MINOS-EMI

Πειραιάς, 1965.
Εκδήλωση ΣΦΕΜ (Σύλλογος
Φίλων Ελληνικής Μουσικής)
και Λαμπράκηδων. Διακρίνονται οι
Μαρία Φαραντούρη, Βέρα Ζαβιτανίου
και Μάνος Λαΐζας.

Σχέδιο του Μ. Αργυράκη (1970).
Ο Μίκης γράφει την έκκλησή
του για αντίσταση (23.4.67)
στο πλυσταριό της Ρηνιώς
Παπανικόλα, όπου κρυβόταν.
Το τουφέκι έχει συμβολικό
χαρακτήρα.

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΔΙΣΚΟΥ(CD II)

Επεξηγήσεις όρων, πληροφοριακά στοιχεία, σχόλια

1. Η ΚΡΗΤΗ

ΛΕΥΚΑ ΟΡΗ ή ΜΑΔΑΡΕΣ: Η επιβλητική σε όγκο, έκταση, διακλαδώσεις, ύψος και φαράγγια οροσειρά του νομού Χανίων. Η υψηλότερη κορυφή της, οι Πάχνες έχουν υψόμετρο 2.450 μέτρα. Τα όρη αυτά της Κρήτης ονομάζονται Λευκά, επειδή τα πετρώματά τους είναι ασβεστολιθικά και εμφανίζονται κατάλευκα στο δυνατό φως του ήλιου και Μαδάρες, επειδή οι βόρειες κυρίως πλαγιές τους είναι γυμνές από βλάστηση. Απ' όλα τα βουνά της Κρήτης έχουν την αγριότερη φύση και εξαιρετικά ενδιαφέρουσα κλωρίδα και πανίδα. Τα Λευκά Όρη συνδέονται αναπόσπαστα με τους αγώνες του Κρητικού λαού για την ανεξαρτησία. Χρησίμευσαν ως κρησφύγετο των επαναστατών κατά τους απελευθερωτικούς αγώνες της Κρήτης και στα οροπέδια τους – Ομαλού και Ασκύφου- έλαβαν χώρα σημαντικά ιστορικά γεγονότα.

2. ΡΟΥΜΑΘΙΑΝΗ ΣΟΥΣΤΑ

Ρουμαθιανή σούστα: οργανικό

Από τις ιστορικές ηχογραφήσεις του Μουσικού Συλλόγου Χανίων «Ο Χάρχαλης».

Συλλογή: *Πολυρρήνιας Ανακρούσματα Νο 1.*

Ζωντανή ηχογράφιση στη Φλωρεντία της Ιταλίας το 1997.

Παίζουν: Μιχάλης Κουνέλης, βιολί

Μανώλης Καρτσωνάκης, λαγούτο

Στέλιος Σ. Λαϊνάκης, λαγούτο

ΠΑΛΙΑ ΡΟΥΜΑΤΑ: Χωριό της επαρχίας Κισσάμου του νομού Χανίων, με έντονη κοινωνική παρουσία, πλούσια μουσικοχορευτική παράδοση και ιδιαίτερο τοπικό χορευτικό ιδίωμα.

ΡΟΥΜΑΘΙΑΝΗ ΣΟΥΣΤΑ (ή γιτσικιά σούστα): Προέρχεται από τον αρχαίο πυρρίσιο, ο οποίος αποτελεί το υπόβαθρο και πολλών άλλων χορών, όπως ο Μαλεβυζιώτικος χορός, ο Ανωγειανός ηπιδηκτός, ο Σπειαικός ηπιδηκτός και ο Ιεραπετρίτικος ηπιδηκτός.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΟΥΝΕΛΗΣ (1929 – 1999)

Γεννήθηκε στην Πολυρρήνια της Επαρχίας Κισσάμου του νομού Χανίων. Ήταν ένας από τους γνησιότερους εκφραστές της παραδοσιακής κισσαμίτικης μουσικής. Κυριαρχούσε στα γλένια ως γνήσιος λαϊκός οργανοπαίκτης με

το παίξιμό του, τα παροιμιώδη ανέκδοτά του και το μοναδικό τρόπο που επόπτευε χορευτές και ακροατές.

ΜΑΝΟΛΗΣ ΚΑΡΤΣΩΝΑΚΗΣ (1929)

Γεννήθηκε στην Πολυρρήνια Κισσάμου. Από μαθητής του Δημοτικού έπαιζε μαντολίνο. Αργότερα ασχολήθηκε με το λαγούτο. Το παίξιμό του διακρίνεται για την τεχνική, τη σταθερότητα και τη ζωηρότητά του.

ΣΤΕΛΙΟΣ Σ. ΛΑΪΝΑΚΗΣ (1951)

Γεννήθηκε στις Καλάθενες Κισσάμου. Παίζει λαγούτο με το δικό του ξεχωριστό τρόπο που είναι εμπνευσμένος από τους μεγάλους δημιουργούς της Δυτικής Κρήτης. Ασχολείται επίσης με τη συλλογή, καταγραφή και μελέτη της Κρητικής παραδοσιακής μουσικής μαζί με διακεκριμένους Έλληνες και ξένους μουσικολόγους.

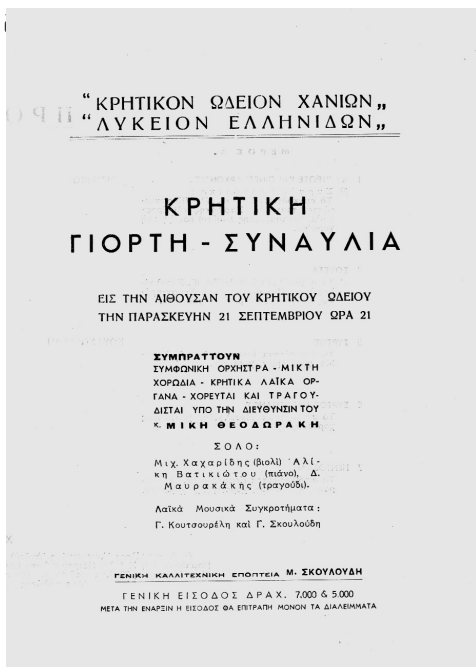
3. ΣΤΟΝ ΓΑΛΑΤΑ

ΓΑΛΑΤΑΣ: Είναι η γενέτειρα του Γιώργη Θεοδωράκη, πατέρα του Μίκη. Βρίσκεται 5 χλμ. δυτικά των Χανίων και ανήκει στον Δήμο Νέας Κυθωνίας. Η περιοχή του Γαλατά έγινε το θέατρο πολλών συγκρούσεων κατά την εισβολή των Γερμανών αλεξιπτωτιστών τον Μάιο του 1941 στην Κρήτη και για το λόγο αυτό έχει επιλεγεί για να φιλοξενήσει το Μνημειακό συγκρότημα που θα ανεγερθεί για τη Μάχη της Κρήτης.

Στον Γαλατά, σωζεται το πατρικό σπίτι του Μίκη Θεοδωράκη.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ: Μουσικό κομμάτι προορισμένο να τραγουδηθεί από μία φωνή ή πολλές φωνές (χορωδία), με ή χωρίς τη συνοδεία μουσικών οργάνων.

ΩΔΕΙΟ ΧΑΝΙΩΝ: Το Βενιζέλειο Ωδείο Χανίων άρχισε να λειτουργεί το 1924 και διοικείται από τον «Σύνδεσμο υπέρ της Διαδόσεως των Καλών Τεχνών εν Κρήτη». Από το 1930 το Ωδείο Χανίων απέκτησε τη δική του στέγη, με δαπάνη της Έλενας Βενιζέλου. Η αίθουσα συναυλιών είναι ονομαστή για τη θαυμάσια ακουστική της. Κατασκευαστής ήταν ο Κων/νος Λυγιδάκης. Από τη θέση του καλλιτεχνικού διευθυντή πέρασαν σημαντικές προσωπικότητες της μουσικής, όπως ο Μανώλης Σκουλούδης, ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Δημήτρης Καψωμένος και άλλοι. Ο Μίκης Θεοδωράκης υπήρξε Διευθυντής και της Χορω-

Το εξώφυλλο του προγράμματος της πρώτης συναυλίας του Μίκη Θεοδωράκη (Χανιά, Σεπτέμβριος 1951).

Η ΠΡΟΧΕΤΣΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΣΠΕΡΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΩΔΕΙΟΝ

Από τα μουσικά γεγονότα της πόλεώς μας την πιο αξιόλογη θέση πήρε η Συναυλία της περασμένης εβδομάδος, που δόθηκε στην αίθουσα Συναυλιών του Ωδείου μας, με τις εορτές για τους Απόδημους Έλληνες. ...Ο κ. Μίκης Θεοδωράκης, συμπολίτης μας, ήτανε μια σωστή αποκάλυψη. Απόφοιτος του Ωδείου Αθηνών, μαθητής του Φιλοκτίτη Οικονομίδη, από τους ελάχιστους νέους και αριστοί μουσικοσυνθέτες και διευθυντές ορχήστρας που μπορεί να επιδείξει η χώρα μας, ο κ. Μίκης Θεοδωράκης, θα συνεχίσει τις ανώτερες σπουδές του στο εξωτερικό, πιστεύουμε δε κι εμείς ότι τ' όνομά του θα ξεπεράσει ακόμα και τα όρια της Ελλάδος μελλοντικά.

Συγκεντρώνει όλες τις προϋποθέσεις ώστε με πίστη και υπερηφάνεια τα Χανιά να προσδοκούνε μαζί ότι ο νέος αυτός καλλιτέχνης θα κατορθώσει μια μέρα, όπως ήδη άρχισε, να συμμαζέψει πλούσιο και ανεκτίμητο αξίας μουσικό υλικό του τόπου μας που κινδυνεύει να

εξαφανιστεί, για να το διαφυλάξει σαν ιερά παρακαταθήκη όπως και είναι. Αρτία από πάσης πλευράς η εμφάνιση της Ορχήστρας και Χορωδίας. Εκτέλεση άψογη και πειθαρχημένη με διευθυντή πάντοτε τον κ. Μίκη Θεοδωράκη.

Δεν νομίζομε υπερβολή αν προσθέσομε ότι το μουσικό συγκρότημα που μας παρουσίασε πολύ καλά μπορεί να σταθεί ακόμα και στην πρωτεύουσα και όχι μόνον στο Ηράκλειο όπου του επικυλλάσεται θερμή υποδοχή την εβδομάδα αυτή....

Εφημ. «ΚΗΡΥΞ» (20/9/51)

4. ΧΑΘΗΚΑ

ΧΑΘΗΚΑ

Χάθηκα
μέσα στους δρόμους
πού μ' έδεσαν γιά πάντα
μαζί με τὰ σκακία
μαζί με τὰ λιμάνια.

Χάθηκα
γιατί δὲν εἶχα τὰ φτερά
καί εἶχα σένα Κατινιώ
γιατί εἶχα ὄνειρα πολλὰ
καί τὸ λιμάνι εἶναι μικρὸ
γιατί ἤμουν πάντα μόνος
καί θὰ 'μαί πάντα μόνος.

Τραγούδι από τη συλλογή *Λιπατάκιες* (Χανιά - Αθήνα - Παρίσι, 1952 - 1954)
Στίχοι: Γιάννης Θεοδωράκης
Ερμηνεύει ο Μίκης Θεοδωράκης

5. Η ΑΝΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

ΜΕΝΤΗΣ ΜΠΟΣΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ / ΜΠΟΣΤ (1918 - 1995)

Γεννήθηκε και έζησε ως τα εφτά του χρόνια στην Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια στη Ρουμανία. Ήρθε στην Ελλάδα το 1925 και άρχισε να εργάζεται ως εικονογράφος βιβλίων (κυρίως παιδικών) και περιοδικών. Αργότερα συνεργάστηκε σαν πολιτικός γελοιογράφος και χρονογράφος με πολλές εφημερίδες. Παράλληλα ασχολήθηκε με το θέατρο και τη ζωγραφική. Έγραψε 12

θεατρικά έργα, ανάμεσα στα οποία τα δημοφιλή και ανεβασμένα σε πολλές θεατρικές σκηνές: *Φαύστα, Μήδεια, Ρωμύος και Ιουλιέτα*. Εξέδωσε αρκετά βιβλία και έκανε πολλές ατομικές εκθέσεις ζωγραφικής σ' όλη την Ελλάδα. Το 1966 άνοιξε κατάστημα με την επωνυμία «Λαϊκά Εικόναι» διακοσμώντας πάνω από 20.000 αντικείμενα δώρων. Χαρακτηριστικό της γραφής του ήταν ο ηθελημένος πλατεϊασμός, οι αφελείς επεξηγήσεις και η καθόλου τυχαία ανορθογραφία.

6. Η ΝΗΣΟΣ ΤΩΝ ΑΖΟΡΩΝ

Η ΝΗΣΟΣ ΤΩΝ ΑΖΟΡΩΝ

Ένα πλοϊόν ταξιδεύον με ύπεροχον καιρόν
αϊφνιδίως εξέσκειλει άνοιχτά τών Άζορών.

Κι ένας νέος με μιάν νεάν, ώραιότατα παιδιά
φθάνουν κολυμβών γενναίως εις πλησίον άμμουδιάν.

Ζωντας βίον πρωτογόνων και ό νέος με την κόρη
κοίταζαν και κάπου κάπου εάν έρχεται βαπόρι.
Αλλά φθάσαντος χειμώνος και μη φθάνοντος βαπόρι
άπεβίωσεν ό νέος και άπέθανεν ή κόρη.

Αργότερα άργότερα πλησίασαν δυό κότερα
ήρθε κι ένα βαπόρι ματαίως ψάχνον για να βρεί
τόν νέον και την κόρη.

Κατηραμένη νήσος, νήσος τών Άζορών
πού καταστρέφεις νέους και θάπεις τών κορών.

Νά πέσει τιμωρία από τόν ούρανόν
να λείψεις άπ' τούς χάρτας και τών ώκεαών

Τραγούδι από την συλλογή *Η Νήσος των Αζορών*
(Λονδίνο, 1960).

Στίχοι: Μποστ

Ερμηνεύει ο Γρηγόρης Μπιθικιώτης

Σόλο μπουζούκι: Μανώλης Χιώτης

ΑΖΟΡΕΣ: Στον Ατλαντικό, 1300 χιλιόμετρα δυτικά της Πορτογαλίας βρίσκονται τα εννέα νησιά των Αζορών, γνωστά για το εντυπωσιακό ηφαιστειογενές τοπίό τους, την άφθονη κλωρίδα και τον ήσυχο τρόπο ζωής. Κάποτε ήταν απομονωμένα, σήμερα όμως είναι δημοφιλής τουριστικός προορισμός.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΧΙΩΤΗΣ (1920 – 1970)

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Συνθέτης, μουσικός, δημιουργός του τετράχορδου μπουζουκιού, τραγουδιστής. Το πρώτο του τραγούδι με μουσική και στίχους δικά του, ήταν η *Κιθάρα* με ευρηματική, πρωτότυπη μουσική και στίχους κακότεχνους μεν, αλλά προφητικούς για την πορεία του στο λαϊκό στερέωμα. Το 1937 –1938 φωνογράφησε το πρώτο του τραγούδι *Γιατί δεν λες το ναι* (*Το χρήμα δεν το λογαριάζω*) με τον ανεπανάληπτο Στράτο Παγιουμτζή, το οποίο αποτελεί κορυφαίο κλασικό ρεμπέτικο. Υπήρξε ο επινοητής του τετράχορδου μπουζουκιού και δημιουργός των νέων δυνατοτήτων του στη ρεμπέτικη μουσική. Πρώτος αυτός αξιοποίησε και τα πέντε δάχτυλα στο παίξιμο και έδωσε πρωτόγνωρη ταχύτητα στην κίνηση του χεριού. Το 1946 συνθέτει με το τετράχορδο μπουζούκι τη μεγαλύτερη απ' όλες τις επιτυχίες του, τον *Πασατέμπο* σε στίχους του Χρ. Γιαννακόπουλου. Με το τραγούδι αυτό καθιερώνεται στην Ελλάδα ως μεγάλος συνθέτης λαϊκής μουσικής. Με δικά του συγκροτήματα γύρισε όλο τον κόσμο και έκανε αγαπητό το λαϊκό μας τραγούδι παντού.

7. ΤΑ ΛΑΪΚΑ

ΛΑΪΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ: Γενική ονομασία του τραγουδιού και της μουσικής που αναπτύχθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας έχοντας τις ρίζες του στην παραδοσιακή μουσική και στο ρεμπέτικο, χρησιμοποιώντας όμως συχνότατα ποικίλα μουσικά στοιχεία τόσο από την Δύση όσο και από την παράδοση της Ανατολής. Αποτελεί ξεχωριστό είδος τόσο από τη δημοτική μουσική και τα τραγούδια (μουσική / τραγούδια των αγροτικών πληθυσμών της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας) όσο και από την έντεχνη λαϊκή μουσική και τα τραγούδια (συνθέσεις από δημιουργούς με μουσική παιδεία που βασίζονται σε λαϊκές φόρμες).

ΕΝΤΕΧΝΟ ΛΑΪΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ: Το τραγούδι που γράφει σπουδαγμένος μουσικός, ακολουθώντας τους κανόνες που έχουν εκ των προτέρων διαμορφωθεί από λαϊκούς μουσικούς, αλλάζοντας και «εξευγενίζοντας» βασικά στοιχεία του ύφους ή της αισθητικής του λαϊκού δημιουργού.

Όταν λέμε λαϊκό τραγούδι, εννοούμε, βασικά, μελωδία. Και αφήνουμε απ' έξω σχεδόν ολόκληρη την υπόλοιπη τεχνική της μουσικής σύνθεσης.....

Το νεοελληνικό τραγούδι κερδίζει την ιδιαίτερη μουσική φυσιογνωμία του κυρίως χάρη στη μελωδική του γραμμή. Η μελωδία είναι αποκλειστικά τονική (μειζων – ελάσσων) σε αντίθεση με το δημοτικό μας τραγούδι που είναι βασικά τροπική (μοντάλ). Ο ρυθμός στηρίζεται σε δύο-τρεις κύριους λαϊκούς χορούς, όπως ο χασάπικος, ο ζειμπέικος και ο χασαποσέρβικος. Δεν έχει μεγάλη ποικιλία. Φτωχότερη ακόμα – από την άποψη των εναλλαγών – είναι η αρμονία που προκύπτει από τη λαϊκή μελωδία. ... Όποτε αν εξαιρέσει κανείς τα ιδιότυπα ερμηνευτικά μέσα, δηλαδή τη λαϊκή ορχήστρα με βάση το μπουζούκι και τον λαϊκό τραγουδιστή, που τελικά μας δίνουν μια νέα, ιδιαίτερη και ιδιότυπη ποιότητα ήχου, εκείνο που δίνει τον χαρακτήρα και τη δύναμη στο λαϊκό μας τραγούδι είναι κυρίως η μελωδική του γραμμή. Ο ρυθμός και η αρμονία απλώς την στηρίζουν και την παρακολουθούν, άχρωμα και απρόσωπα, θα 'λεγε κανείς.

Μίκης Θεοδωράκης

Ο ΖΕΠΟΣ: Σύνθεση του Γιάννη Παπαϊωάννου (1913 – 1972) για ένα υπαρκτό πρόσωπο. Λαϊκό τραγούδι της Πειραιώτικης μουσικής σχολής που χρησιμοποιεί το μπουζούκι και τον μπαγλαμά, αντί για το βιολί και το σαβούρι της Σμυρναϊκής μουσικής σχολής.

8. ΠΑΡΑΠΟΝΟ

ΠΑΡΑΠΟΝΟ

Τί θέλεις απ' τὰ νιάτα μου πού είναι πικραμένα;
Δέν ξέρεις τί θὰ πεί καμῶς, τί θέλεις από μένα;

Ἐγὼ περπάτησα γυμνός, ἐγὼ βαδίζω μόνος,
Μοῦ ἴγνε ρούχο ὁ σπαραγμός και σπίπι μου ὁ πόνος.

Δέν ξέρεις τί ἴναι παγωνιά, καρδιά πού κλαίει τῆ νύχτα
ὅσα τραγούδια σου ἴγραψα στήν κρύα νύχτα ρίχτα.

Τραγούδι από την συλλογή *Πολιτεία Α'*
(Παρίσι, Αθήνα 1960-1961)

Στίχοι: Δημήτρης Χριστοδούλου

Ερμηνεύει ο Στέλιος Καζαντζίδης.

Το τραγούδι αυτό παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στο κοινό, στην πρώτη λαϊκή συναυλία που έγινε το 1961 στο θέατρο ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ (1927 – 1991)

Ποιητής και σικουργός, γεννήθηκε στην Αθήνα και πέρασε τα εφηβικά του χρόνια μέσα στην Κατοχή. Πήρε ενεργό μέρος στην Αντίσταση και εξορίστηκε στην Ελ Τάμπα. Με τους *Νυκτοφύλακες* (1954) μπήκε δυναμικά στη χορεία των μεταπολεμικών ποιητών. Συνεργάστηκε με τον Μίκη Θεοδωράκη και δημιούργησαν μαζί το πολιτιστικό κίνημα του νέου ελληνικού τραγουδιού: *Βράχο βράχο, Καημός, Παράπονα*, είναι ορισμένα από τα τραγούδια που διέδωσαν την ποίηση και τη μουσική σε όλη την Ελλάδα και έξω από αυτήν. Συνεργάστηκε ακόμα και με άλλους συνθέτες της εποχής δημιουργώντας τραγούδια – σταθμούς όπως: *Δεν έχει δρόμο να διαβώ* (Ζαμπέτας), *Καλημέρα Ήλιε* (Λοΐζος), ενώ την ίδια εποχή έγραφε θέατρο και μιλούσε στις συναυλίες για την ποίηση και την ποιότητα της ζωής έως το 1967. Στη δικτατορία αυτοεξορίστηκε στο Παρίσι και συνέχισε να γράφει και να μιλάει για την ποίηση, την Ελλάδα και τη δημοκρατία σε διαλέξεις, συνεντεύξεις και αλλού. Το 1976 τυπώθηκε το πρώτο, σχεδόν αυτοβιογραφικό, μυθιστόρημά του *Το Γούπατο*.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΙΔΗΣ (1931 – 2001)

Τον χαρακτήρισαν «παιδί του λαού», γνωστός και ως «Στελάρας» θεωρήθηκε ως ένας από τους λαοφιλέστερους ερμηνευτές. Γεννήθηκε το 1931 στην Αθήνα και άφησε την τελευταία του πνοή το 2001. Πρωτοεμφανίστηκε στη δισκογραφία το 1953 και ερμήνευσε Μίκη Θεοδωράκη, Μάνο Χατζιδάκι, Βασίλη Τσιτσάνη, Μανώλη Χιώτη και Σταύρο Ξαρχάκο. Έχει χαρακτηριστεί ως «η φωνή του αιώνα μας». Ο Μάνος Χατζιδάκις είχε δηλώσει το 1965: «Φωνές σαν του Στέλιου Καζαντζίδη εμφανίζονται κάθε δύο αιώνες».

ΣΥΝΑΥΛΙΑ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ

Καθώς τελείωνε η δεκαετία του 1950, Διευθυντής της Ραδιοφωνίας (ΕΙΡ λεγόταν τότε) ήταν ο Πύρρος Σπυρομήλιος. Ήταν ο πρώτος που εισήγαγε το άκουσμα του ρεμπέτικου από το ραδιόφωνο (είδοςαπαγορευμένο), εκείνος που οργάνωσε τα 3 πρώτα Φεστιβάλ Ελληνικού Τραγουδιού το 1959, 1960 και 1961, κι ένας απ'τους ανθρώπους που πίστευαν στο ταλέντο του Μάνου Χατζιδάκι, του Μίκη Θεοδωράκη και στην

καινούρια εποχή του ελληνικού τραγουδιού που άρχιζε τότε. Σε δύο απ'αυτές τις συναυλίες που έγιναν με πρωτοβουλία του Συμπρομηλίου στο θέατρο «ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ» της πλατείας Κολοκοτρώνη στις 20 και 22 Μαρτίου 1961. Διευθυντής ορχήστρας ήταν ο Μίκης Θεοδωράκης και συμμετείχε φιλικά σε δύο κομμάτια ο Μάνος Χατζιδάκις παίζοντας πιάνο. Σολίστ στο μπουζούκι ήταν ο Μανώλης Χιώτης και τραγουδιστές ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης, ο Στέλιος Καζαντζίδης με την Μαρινέλλα και η Μαίρη Λίντα. Επίσης, σε πρώτη εμφάνιση ο Τέρης Χρυσός. Ήταν η πρώτη φορά που οι Αθηναίοι θα έβλεπαν τον Θεοδωράκη και τον Χατζιδάκι μαζί στη σκηνή, και η πρώτη φορά που αυτοί οι λαϊκοί τραγουδιστές θα αντιμετώπιζαν ένα διαφορετικό κοινό σ' έναν τέτοιο χώρο! Ήταν τόσο μεγάλο το τρακ του Μπιθικώτση εκείνο το βράδυ, που αναγκάστηκε, διακόπτοντας το τραγούδι, να εγκαταλείψει τη σκηνή και για να συνεχιστεί η συναυλία, ο Μίκης Θεοδωράκης αναγκάστηκε να πάρει το μικρόφωνο και να τραγουδήσει εκείνος... Ήταν βραδιές μαγικές, απ'αυτές που δεν ξαναγίνονται! Τα ντοκουμέντα αυτά διασώθηκαν χάρη στο ενδιαφέρον φίλων που ηχογράφησαν τις συναυλίες αυτές με δικά τους ερασιτεχνικά μέσα, γιατί κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας ό,τι ταινίες υπήρχαν στο αρχείο της ραδιοφωνίας (από τέτοιες συναυλίες) καταστράφηκαν.

(Από το σημείωμα του Δημήτρη Ράνιου στο εξώφυλλο του δίσκου.)

9. ΥΠΟΤΡΟΦΙΑ

ΚΑΘΑΡΟΤΑΤΟΝ ΗΛΙΟ ΕΠΡΟΜΗΝΟΥΣΕ...

Ο Λάμπρος είναι άλλο ένα έργο του Σολωμού που έμεινε σε αποσπάσματα. Δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Το είχε πει και ο ίδιος: «*Ο Λάμπρος* θα μείνει απόσπασμα». Αυτό που έχουμε μόνο είναι τρία – τέσσερα ολοκληρωμένα επεισόδια. Σ' αυτό το έργο συγκροτείται στο μυαλό του ποιητή η σύλληψη της υπόθεσης του έργου (περιεχόμενο) που είναι «σκοτεινή» με την έκφρασή του (μορφή) που είναι διάφανη και λαμπρή. Το μοναδικό αισιόδοξο και ως προς το περιεχόμενο απόσπασμα που ταιριάζει με τη μορφή είναι αυτό το κομμάτι για το Πάσα: «Καθαρότατον ήλιο εηρομηνούσε, της αυγής το δροσάτο ύστερο αστέρι...»

I.K.Y.: Το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, το γνωστό στην Ελλάδα και το Εξωτερικό ως I.K.Y., ιδρύθηκε το Μάιο του

1951. Εμπνευστής και ιδρυτής του ήταν ο Γεώργιος Παπανδρέου ο οποίος είχε δηλώσει ότι το Ίδρυμα απέβλεπε στο να δοθούν ευκαιρίες σε όσους νέους επιστήμονες έχουν “τη σφραγίδα της δωρεάς” να κάνουν μεταπτυχιακές σπουδές, αρχικά στο εξωτερικό, και αργότερα, όταν δημιουργηθούν οι σχετικές προϋποθέσεις, και στη χώρα μας και έτσι να διευρύνουν τους ορίζοντές τους, να αξιοποιήσουν τις ικανότητες τους και να προσφέρουν καλύτερες υπηρεσίες στο κοινωνικό σύνολο της πατρίδας μας. Στο έργο του σχεδιασμού, της ίδρυσης και της λειτουργίας του I.K.Y. συνεισέφεραν επιφανείς πνευματικοί άνθρωποι της εποχής, όπως ο Γ. Βεντήρης, ο Κ. Θ. Δημαράς, ο Άλκης Αγγέλου, ο Αλ. Δελμούζος, ο Ξ. Ζολώτας. Σήμερα οι αρμοδιότητες και ευθύνες του I.K.Y. έχουν αυξηθεί κατά πολύ. Διευρύνθηκαν οι υποτροφίες των μεταπτυχιακών σπουδών με την προσθήκη των σπουδών εσωτερικού. Προστέθηκαν τα Κοινωνικά Προγράμματα Erasmus, Lingua, Σωκράτης και από 1-1-2000 το Σωκράτης II, το οποίο διαχειρίζεται το I.K.Y. ως Εθνική Αρχή. Επίσης, με ανάθεση επιμελείται την προκήρυξη και διαχείριση διαφόρων άλλων υποτροφιών, οικονομικών ενισχύσεων και προγραμμάτων για αλλοδαπούς (αλλογενείς και ομογενείς). Τα γραφεία του Ίδρυματος στεγάζονται στο νεοκλασικό κτίριο επί της οδού Λυσικράτους 14, Μακρυγιάννη Τ.Κ. 10558 Αθήνα.

ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ: Το μάθημα που αφορά τη δημιουργία μελωδικών γραμμών που εκτελούνται από όργανα ή φωνές. Η σύνθεση προϋποθέτει τη γνώση και την τεχνική του συνδυασμού της μελωδίας, της μορφολογίας, της αρμονίας, της αντίστιξης και της ενορχήστρωσης ο οποίος τελικά οδηγεί σε μία καλλιτεχνικά ολοκληρωμένη μορφή μουσικής δημιουργίας. Η ίδια η διαδικασία της σύνθεσης είναι εξαιρετικά περίπλοκη, και αυτό γιατί - σε αντίθεση με την κοινή πεποίθηση - δεν αρκεί μόνον η έμπνευση για την επίτευξη πειστικών αποτελεσμάτων. Φυσικά, κατ' αναλογία, ούτε η τεχνική αρκεί χωρίς την (έστω και διακριτική) παρουσία της έμπνευσης.

Στην τρίχρονη επαφή μου με τους σπουδαστές πανεπιστημίων κατάλαβα ότι η μεγαλύτερη δυσκολία για τους σπουδαστές είναι να βρουν πώς θα μπορούσαν να συνθέσουν χωρίς να έχουν έμπνευση. Η απάντηση είναι: αυτό είναι αδύνατο. Αλλά μια και είναι υποχρεωμένοι να το κάνουν, πρέπει να τους δοθούν συμβουλές

Άρνολντ Σάινμπεργκ, συνθέτης

ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΡΜΟΝΙΑΣ: Το μάθημα που ασχολείται με το συνδυασμό μουσικών οργάνων και ανθρώπινων φωνών σύμφωνα με ορισμένους μουσικούς κανόνες. Η οργάνωση ενός μουσικού μέρους με βάση την αρμονία προϋποθέτει γενικά την ύπαρξη μιας και μόνο μελωδικής γραμμής (που παίζεται συνήθως από την ψηλότερη οργανική ή ανθρώπινη φωνή του συνόλου) την οποία στηρίζουν τα υποκείμενα αρμονικά στρώματα ώστε να επιτύχουμε ευχάριστες για το αυτί ταυτόχρονες συνηχήσεις.

10. LES AMANTS DE TERUEL

(Οι εραστές του Τερουέλ)

LES AMANTS DE TERUEL

Les amants de Teruel

L'un près de l'autre,
Se tiennent, les amants
Qui se sont retrouvés
Pour cheminer côte à côte.
Retrouvés dans la mort
Puisque la vie n'a pas su les comprendre,
Retrouvés dans l'amour
La haine n'ayant pas pu les atteindre.
Les feuilles, les feuilles tombent
Sur leur lit de noces.
Que la terre soit douce,
Soit douce aux amants de Teruel
Enfin réunis dans l'ombre...

L'un près de l'autre,
Ils dorment maintenant.
Ils dorment, délivrés
De l'appréhension de l'aube.
Se tenant par la main,
Dans l'immobilité de la prière,
Renouant leur serment
Dans la tranquille éternité des pierres,
La nuit leur ouvre ses portes.
Tout rendre dans l'ordre.
Leur étreinte demeure,
Demeure à jamais suspendue
Ainsi qu'une note d'orgue...

Τραγούδι από την κινηματογραφική ταινία *Les amants de Teruel*, διασκευή στα Γαλλικά της *Όμορφης Πόλης* από τη συλλογή *Λιποτάκτες* (Παρίσι, 1961-62)
Στίχοι: J. Plante
Ερμηνεύει η Edith Piaf

LES AMANTS DE TERUEL: Έγχρωμη ταινία, μιούζικαλ, διάρκειας 90' του 1962. Παραγωγή: Γαλλία.

Σκηνοθεσία: Raymond Rouleau,

Σενάριο: Rene-Louis Lafforgue, Raymond Rouleau

Ερμηνευτές: Ludmilla Tcherina, Rene-Louis Lafforgue, Milko Sparemblek

Ταινία μιμικής και χορού, γύρω από την πρωταγωνίστρια ενός περιπλανώμενου θιάσου, η οποία ονειρεύεται μια παλιά ερωτική ιστορία, βάζοντας τον εαυτό της στη θέση της ηρωίδας, συγχέοντας την πραγματικότητα με το όνειρο. Έξοχη μπαλαρίνα η Λουντίλα Τσερίνα.

ΕΝΤΙΘ ΠΙΑΦ / EDITH PIAF (1915 – 1963)

Η Εντίθ Ζιοβανά Γκασιόν, που πήρε το επίθετο Πιάφ – σπουργιτάκι, στα γαλλικά- γεννήθηκε στο Παρίσι. Στα εφηβικά της χρόνια, κοντά στον πατέρα της, ακροβάτη σε τσίρκο, τραγουδά ως συμπλήρωμα στο βούμερξ του. Όταν ξέσπασε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν πλέον διάσημη. Μια φωνή που παρηγορούσε τους Γάλλους στα δύσκολα χρόνια της εθνικής ταπείνωσης. Έφυγε από τη ζωή στις 11 Οκτωβρίου του 1963. Θεωρείται η μεγαλύτερη φωνή της Γαλλίας και μια από τις πιο συγκλονιστικές του κόσμου.

ΟΜΟΡΦΗ ΠΟΛΗ

Όμορφη πόλη, φωνές μουσικές
άπέραντοι δρόμοι, κλεμμένες ματιές.
Ό ήλιος χρυσίζει, χέρια σπαρμένα,
βουνά και γιατιά, πελάγη άπλωμένα.

Θά γίνεις δικιά μου πριν έρθει η νύχτα,
τά χλωμά τα φώτα πριν ρίξουν δίχτυα.
Θά γίνεις δικιά μου.

Ή νύχτα έφτασε, τὰ παράθυρα κλείσαν,
ή νύχτα έπεσε, οί δρόμοι χαθήκαν

Τραγούδι από τη συλλογή *Λιποτάκτες*
(Χανιά-Αθήνα-Παρίσι, 1952-1954).

Στίχοι Γιάννης Θεοδωράκης

Πρώτη εκτέλεση Μίκης Θεοδωράκης;

11. ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 1958: Μετά το 1952 στη μετεμφυλιακή Ελλάδα αρχίζει η περίοδος κυριαρχίας της ανασυγκροτημένης συντηρητικής παράταξης όπως αυτή διαμορφώθηκε αρχικά από τα κόμματα του Ελληνικού Συνα-

γερμού και στη συνέχεια της Ε.Ρ.Ε. Στις εκλογές του 1958 η Ε.Ρ.Ε. παρά τη σημαντική μείωση της δύναμής της, εξασφάλισε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία ενώ η αριστερή παράταξη της Ε.Δ.Α κατέλαβε για πρώτη φορά τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

Η ΑΓΟΡΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΙΚΙΑΣ ΤΩΝ ΑΛ ΣΤΟ ΠΑΡΙΣΙ / LA MARCHÉ DES HALLES DE PARIS:

Η συνοικία *Le Hal* στέγαζε την πρώτη αγορά του Παρισιού, η οποία δημιουργήθηκε το 1137 από τον Λουδοβίκο VI στη θέση *Champreaux*, έξω από τα τείχη της πόλης. Η αγορά ενσωματώθηκε στην πόλη, δίπλα στο λεγόμενο Νεκροταφείο των Αθών, το 1183, καθώς επεκτάθηκε έτσι ώστε να στεγάσει τους εμπόρους που έρχονταν από παντού για να πουλήσουν τα προϊόντα τους. Από τότε δεν έπαυσε να αναπτύσσεται και να αποτελεί την «Κουιλιά του Παρισιού» (όπως την χαρακτηρίζει ο Εμίλ Ζολά σε ομώνυμο έργο του). Το 1971 κατεδαφίστηκε, παρά τις αντιδράσεις, για να κατασκευαστεί στη θέση της ένα εμπορικό συγκρότημα και ο σταθμός του RER (προαστιακός σιδηρόδρομος).

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ: Στις 9 Μαΐου του 1936 στη Θεσσαλονίκη, οι καπνεργάτες κατέβηκαν σε απεργία και οργάνωσαν πορεία διαμαρτυρίας στους δρόμους της πόλης. Η διαδήλωση διαλύθηκε βίαια από την αστυνομία. Τριάντα άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους, πολλοί τραυματίστηκαν. Ο Γιάννης Ρίτσος είδε την άλλη μέρα στις εφημερίδες τη φωτογραφία της τραγικής φιγούρας μιας γυναίκας που μοιρολογούσε γερμένη πάνω από το νεκρό γιο της. Η εικόνα τον συγκλόνισε. Απομονώθηκε για δέκα ολόκληρες μέρες και έγραψε τον «Επιτάφιο». Ο Ρίτσος συσχετίζει στο ποίημα αυτό το χριστιανικό μοτίβο του θρήνου της Παναγίας για τον Εσταυρωμένο με το μοιρολόι της μάνας πάνω από τον νεκρό διαδηλωτή του συμβάντος του 1936. Δύο χρόνια αργότερα, εντεταλμένος της δικτατορίας του Μεταξά έκαψαν αντίτυπα του βιβλίου κάτω από τους Στύλους του Ολυμπίου Διός. Ο «Επιτάφιος» όμως δεν έσβησε από τη μνήμη του ελληνικού λαού. Είκοσι χρόνια αργότερα, ο Γιάννης Ρίτσος έστειλε αντίτυπο του βιβλίου του στον Μίκη Θεοδωράκη. Ο συνθέτης, συγκινημένος, μελοποίησε μερικά κομμάτια του έργου την ίδια εκείνη μέρα. Ο μελοποιημένος «Επιτάφιος» κυκλοφόρησε πρώτη φορά σε δίσκο το 1960 σε δύο εκτελέσεις.

12-13. Μέρα Μαγιού

ΜΕΡΑ ΜΑΓΙΟΥ

Μέρα Μαγιού μού μίσηψες, μέρα Μαγιού σέ χάνω,
άνοιξη, γιέ, που αγάπαγες κι ανέβαινες άπάνω

Στό λιακωτό και κοίταζες και δίχως νά χορταίνεις
άρμεγες με τ'ά μάτια σου το φώς τής οικουμένης

Και μου ιστορούσες με φωνή γλυκειά, ζεστή κι άντρίκια
τόσα όσα μήτε του γιγαλού δε φτάνουν τ'ά χαλίκια.

Και μούλεες, γιέ, πώς όλ' αυτά τ'ά ώραία θ'άνα δικά μας
και τώρα έσβήστης κι έσβησε τό φέγγος κι ή φωτιά μας.

Τραγούδι από την μελοποιημένη ποιητική συλλογή
Επιτάφιος (Παρίσι, 1958).

Στίχοι: Γιάννης Ρίτσος

Ερμηνεύει η Νάνα Μουσχουρη σε ενορχήστρωση

Μάνου Χατζιδάκι (12)

Ερμηνεύει ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης σε ενορχήστρωση
Μίκην Θεοδωράκη (13)

ΝΑΝΑ ΜΟΥΣΧΟΥΡΗ (1936)

Γεννήθηκε στα Χανιά της Κρήτης και ξεκίνησε την καριέρα της το 1959 πρωταγωνιστώντας στα τρία πρώτα Φεστιβάλ Ελληνικού Τραγουδιού. Πνευματικό παιδί του Μάνου Χατζιδάκι είναι η μόνη Ελληνίδα τραγουδίστρια που γνώρισε τόσο μεγάλη επιτυχία στην Ευρώπη και ειδικότερα στη Γαλλία. Έχει ηχογραφήσει δίσκους τραγουδώντας στα ελληνικά, γαλλικά, αγγλικά, ισπανικά, γερμανικά, ιταλικά, ιαπωνικά, πορτογαλικά και εβραϊκά. Έχει στο ενεργητικό της πάνω από 300 δίσκους χρυσούς και πλατινένιους.

14. Ο ΜΙΚΗΣ ΚΑΙ Ο ΜΑΝΟΣ

ΜΑΝΟΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ (1925-1994)

Γεννήθηκε στην Ξάνθη και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα το 1932. Άρχισε να γράφει μουσική το 1946. Άλλαξε την πορεία του ελληνικού τραγουδιού προσδίδοντάς του την αύρα της ευαισθησίας του, αποενοχοποίησε το ρεμπέτικο τραγούδι στη συνείδηση του Έλληνα αστού της μεταπολεμικής Αθήνας, δημιούργησε ένα πρότυπο πολιτιστικό κρατικό οργανισμό, το Γ' Πρόγραμμα στη ραδιοφωνία, καθώς και τον Σείριο στη δισκογραφία. Εξέθρεψε μια ολό-

κληρη γενιά καλλιτεχνών και κληροδότησε αφειδώς πλήθος «πολύτιμων λίθων» δημιουργίας στον ελληνικό πολιτισμό του αιώνα μας. Ο Μάνος Χατζιδάκις αποτελεί αναμφισβήτητα ένα κεφάλαιο του πολιτισμού μας.

ΜΠΟΥΖΟΥΚΙ: Έγχορδο λαϊκό μουσικό όργανο που προέρχεται από τους λαούς της Ανατολής. Δημοφιλέστατο στην Ελλάδα ιδιαίτερα την εποχή της ακμής του ρεμπέτικου τραγουδιού. Ανήκει στην οικογένεια των λαούτων με μακρύ βραχίονα και έχει τέσσερις, έξι ή οκτώ μεταλλικές χορδές διατεταγμένες σε ζευγάρια.

ΕΝΟΡΧΗΣΤΡΩΣΗ: Η τέχνη του καταμερισμού των διαφόρων τμημάτων μιας σύνθεσης στα όργανα της ορχήστρας.

ΑΡΜΟΝΙΟ: Πληκτροφόρο μουσικό όργανο που λειτουργεί παράγοντας ηλεκτρικό σήμα το οποίο μεταφέρεται μέσω ενός καλωδίου στον ενισχυτή και στο μεγάφωνο. Αποτελέσει πρόδρομο του *συνθεσάιζερ* (ηλεκτρονικό μουσικό όργανο).

15. ΠΑΜΕ ΜΙΑ ΒΟΛΤΑ ΣΤΟ ΦΕΓΓΑΡΙ

ΠΑΜΕ ΜΙΑ ΒΟΛΤΑ ΣΤΟ ΦΕΓΓΑΡΙ

Τρεις μέρες χώρισα από σένα
τρεις νύχτες μένω μοναχή
σάν τὰ βουνά
πού στέκουν τώρα δακρυσμένα
όταν τὰ βρέχουν οι ούρανοι.

Διώξε τή λύπη παλικάρι
πάμε μία βόλτα στο φεγγάρι.

Πώς νά βγώ και νά περπατήσω
τὰ λόγια του νά θυμηθώ
μέ τὸ φεγγάρι
πως ἄχ πῶς νά τραγουδήσω
μέ τὸ φεγγάρι
πῶς νά παρηγορηθῶ

Τραγούδι για την κινηματογραφική ταινία του Γκρεγκ Τάλλας *Αγούπα, το κορίτσι του Κάμπου*.

Σύνθεση : Μάνος Χατζιδάκις, 1957

Στίχοι και σενάριο: Νότης Περγιάλης

Πρώτη εκτέλεση: Άννα Χρυσάφη

Πρώτη εγγραφή: Νάνα Μούσουρη

Ερμηνεύει η Μελίνα Μερκούρη (ηχογράφηση 1960)

ΝΟΤΗΣ ΠΕΡΓΙΑΛΗΣ (1920)

Γεννήθηκε στα Ανάγεια Λακωνίας. Θεατρικός συγγραφέας και ηθοποιός, σπούδασε θέατρο στο εργαστήριο του Βασίλη Ρώτα και το 1948 το έργο του *Ο πάνας γεννάει θεούς* βραβεύτηκε στον καλοκαιρινό διαγωνισμό. Ακολουθεί το *Νυφιάτικο Τραγούδι, Η Ηλιογέννητη, Το κορίτσι με το κορδελάκι, Τραγούδι στο Μεσολόγγι, Το χρυσό χάπι* (έργο που μεταφράστηκε και στα ρώσικα), *Μάσκες για Αγγέλους, Η Αντιγόνη της Κατοχής, Το τρελό φεγγάρι*. Έχει γράψει επίσης σενάρια για τον κινηματογράφο και το ραδιόφωνο. Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας ανέβασε το έργο *Αυτό το δέντρο δεν το λέγανε υπομονή* με τον θίασο Χατζίσκου – Νικηφοράκη και μουσική Μίκη Θεοδωράκη στο θέατρο Κάβα και στη συνέχεια στο Εθνικό θέατρο το σπονδυλωτό έργο του *Στη γειτονιά του Τσέχοφ*. Δημοσίευσε επίσης τα μυθιστορήματα *Όταν σπώθηκαν τα δέντρα, Η καπετάνισσα, Τα παληκάρια*.

16. ΡΟΚ

ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '60: Ο 20ος αιώνας είναι ένας από τους πιο σημαντικούς αιώνες στην ιστορία της ανθρωπότητας και η δεκαετία του '60 (1960-1969) κατέχει μια ιδιαίτερη θέση σ' αυτόν. Κορυφαίο γεγονός στον τομέα των επιστημονικών και τεχνολογικών επιτευγμάτων είναι η κατάκτηση του διαστήματος. Μόλις το 1961 ταξίδεψε για πρώτη φορά άνθρωπος στο διάστημα: ο Γιούρι Γκαγκάριν από τη Σοβιετική Ένωση και στις 20.7.1969 πάτησαν στη σελήνη οι τρεις Αμερικανοί αστροναύτες Neil Armstrong (Άρμστρονγκ), Edwin Aldrin (Ώλντριν) και Michael Collins (Κόλινς).

Στον κοινωνικό τομέα, η νεολαία εξελίσσεται σε «κοινωνική τάξη» με την δική της αισθητική και τον δικό της τρόπο ζωής. Εκφράζεται μέσα από ειρηνικά ή βίαια κινήματα αμφισβήτησης, στα οποία η συμμετοχή είναι μαζική. Στο κίνημα των χίπς π.χ. μετέχουν νέοι που αρνούνται να συγχωνευθούν στην καταναλωτική κοινωνία, γιατί, κατά τη γνώμη τους, η κοινωνία αυτή αφαιρεί κάθε ομορφιά από τη ζωή. Ως αποκορύφωμα του κινήματος αμφισβήτησης μπορεί να θεωρηθεί ο λεγόμενος «Γαλλικός Μάης» ή «Μάης του '68» στη Γαλλία, μια φοιτητική εξέγερση η οποία σπρίχθηκε και από άλλα κοινωνικά στρώματα, κατά την οποία αμφισβητήθηκαν όλες οι παραδοσιακές δομές στην πολιτική, στην εκπαίδευση, στην τέχνη, στην καθημερινή ζωή. Τότε, τέθηκαν οι βάσεις για την ανάπτυξη του οικολογικού και του γυναικείου κινήματος, του κινήματος κατά των φυλετικών διακρίσεων κ.α.

Η Ελλάδα παίρνει το πρώτο της Νόμπελ Λογοτεχνίας με τον Γ. Σεφέρη το 1963 και γνωρίζει πρωτοφανή άνθιση των τεχνών (θέατρο, μουσική, ζωγραφική) η οποία ανακόπτεται απότομα από το στρατιωτικό πραξικόπημα το 1967.

ΜΠΗΤΛΣ / THE BEATLES (Τα Σκαθάρια) (1962-1971):

Αγγλικό συγκρότημα ροκ μουσικής, που γνώρισε παγκόσμια φήμη. Τα τέσσερα μέλη του συγκροτήματος ο Τζων Λένον, ο Πωλ Μακάρτυν, ο Τζωρτζ Χάρισον και ο Ρίνγκο Σταρ, ήταν όλοι από το Λίβερπουλ και προέρχονταν από την εργατική τάξη. Το 1962 αναδείχθηκαν ως το πιο δημοφιλέστερο συγκρότημα στην Αγγλία, ενώ το 1964, μετά την πρώτη τους εμφάνιση στην Αμερικανική τηλεόραση, κατέλαβε τις ΗΠΑ αυτό που θα ονομαζόταν "Μπιτλομανία". Τα μακριά τους μαλλιά και το ντύσιμό τους επηρέασαν χιλιάδες νέους σε όλο τον κόσμο. Οι πειραματισμοί τους στη μουσική έδωσαν μεγάλη ποικιλία τραγουδιών με τους απλούς αλλά αφροπλιστικούς στίχους του Λένον και του Μακάρτυν άνοιξαν νέους δρόμους στη μουσική έκφραση, τους οποίους άλλοι μουσικοί δεν άργησαν να ακολουθήσουν. Το συγκρότημα διαλύθηκε το 1971. Τα μέλη του έκτοτε ακολούθησαν προσωπική πορεία.

ΡΟΚ / ROCK: Μουσικό κίνημα που δημιουργήθηκε στις ΗΠΑ τη δεκαετία του 1950 και έχει τις ρίζες του στη λαϊκή αμερικανική μουσική των λευκών και μαύρων (την κάντρι, το ρυθμ εντ μπλουζ και τη τζαζ μουσική). Τυπικό χαρακτηριστικό της πορείας του είναι η εναλλαγή ανάμεσα σε πρωτοποριακά στυλ - που εμφανίζονται ως αντίδραση σε ένα μουσικό, κοινωνικό και πολιτικό κατεστημένο - και περιόδους άμβλυσης του ριζοσπαστικού χαρακτήρα του, που οφείλεται συνήθως στην αυξανόμενη οικειοποίηση και εκμετάλλευση του από τη μουσική βιομηχανία. Αρχικά ως ροκ περιγράφεται η λικνιστική κίνηση μουσικών και τραγουδιστών κατά την εκτέλεση και ερμηνεία μουσικών κομματιών. Η σημαντικότερη περίοδός του ήταν η δεκαετία του 1960, οπότε καθιερώνεται και η βασική οργανική σύνθεση του ροκ συγκροτήματος: δύο κιθάρες (ηλεκτρική και ακουστική), μπάσο και κρουστά. Από το 1970 και μετά το ροκ ενσωμάτωσε πολλά, συχνά ετερόκλητα στοιχεία από άλλα μουσικά είδη. Από τα δεκάδες επιμέρους στυλ αναφέρουμε ενδεικτικά το σκληρό (χαρντ) ροκ, το κλασικό ροκ και το πανκ.

ΠΟΠ / POP: Η λέξη pop αποτελεί σύντμηση της αγγλικής λέξης popular που σημαίνει δημοφιλής και χρησιμοποιείται από τη δεκαετία του 1960 για να περιγράψει τη σύγχρονη ελαφριά

μουσική - και άλλες (εικαστικές) τέχνες, από τη δεκαετία του '50 - σε όλες τις μορφές της. Η pop κυριαρχεί στο μεγαλύτερο μέρος της μουσικής αγοράς και έχει επηρεαστεί από την αγγλοαμερικανική λαϊκή μουσική παράδοση, το μιούζικαλ, τη τζαζ αλλά και διάφορα είδη του ροκ προκειμένου να προσεγγίσει ένα όσο το δυνατόν ευρύτερο κοινό.

ΚΥΚΛΟΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ: Σειρά τραγουδιών που περιέχονται σε ένα δίσκο και παρουσιάζουν μια θεματική, μουσική και στιχουργική συνάφεια.

ΒΙΕΤΝΑΜ: Ο πόλεμος στο Βιετνάμ, μια από τις πιο αιματηρές συγκρούσεις στην αμερικανική ιστορία. Κατά τη διάρκειά του, από το 1965 έως το 1974, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στο εσωτερικό των Ηνωμένων Πολιτειών και τη δημιουργία ενός μεγάλου φιλειρηνικού κινήματος και διεθνώς. Η ήττα των Αμερικανών επέφερε ισχυρό πλήγμα στο ηγετικό γόπητρο των Η.Π.Α.

17. THE HONEYMOON SONG

(Τραγούδι του μήνα του μέλιτος)

THE HONEYMOON SONG

I never knew that a day like today lay before us
I've got the sun in my heart and my heart's in the sun
The skies are as bright as your eyes the horizon is open
Love is the ceiling feeling are reeling free as the air

Forever on and forever
Forever on side by side

Whoever knew that we too could be free as we fancied
Fancy is free but are we who are bound to
each other by love
To each other by love

Whoever knew that we too could be free aw we fancied
Fancy is free but we are who are bound to each
other by love
To each other by love
To each other by love
To each other by love

Τραγούδι για την κινηματογραφική ταινία *Honeymoon* (*Νύχτα Γάμου*) (Παρίσι, 1959)

Στιχοι: William Sansom
Ερμηνεύουν οι BEATLES σε ζωντανή ηχογράφιση στο BBC (1963) (Live at the BBC)

HONEYMOON (ΝΥΧΤΑ ΓΑΜΟΥ): Έγχρωμη, μουσική, δραματική ταινία, διάρκειας 109'. Παραγωγή: Αγγλία / Ισπανία, 1959.

Σκηνοθεσία: Michael Powell

Σενάριο: Michael Powell, Luis Escobar

Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης, Manuel de Falla

Ερμηνευτές: Anthony Steel, Ludmilla Tcherina, Antonio, Leonid Massine

Η ταινία πραγματεύεται το ταξίδι στην Ευρώπη του αυστραλού αγρότη Κιτ Κέλλυ και της νέας συζύγου του Άν και τη βοήθεια που προσφέρουν σε έναν περιπλανώμενο οδηγό. Στην ταινία ακούγεται το τραγούδι «The honeymoon song», που έγινε παγκόσμια επιτυχία και τραγουδήθηκε σε διαφορετικές εκτελέσεις, σε πολλές γλώσσες.

Ο Νίκος Γκάτσος προσάρμοσε στη μουσική τους ελληνικούς στίχους με τον τίτλο *Αν θυμηθείς τ' όνειρο μου* τους οποίους είχε μάλιστα υπογράψει με το ψευδώνυμο Βασίλης Καρδής.

ΑΝ ΘΥΜΗΘΕΙΣ Τ' ΟΝΕΙΡΟ ΜΟΥ

Στήν άγκαλιά μου κι άπόψε σαν άστρο κοιμήσου
δέν άπομένει στον κόσμο έλπίδα καμιά.

Τώρα που ή νύχτα κεντά μέ φιλιά τὸ κορμί σου
μέτρα τὸν πόνο κι άσε με μόνο στήν έρημιά.

Άν θυμηθείς τ' όνειρό μου, σέ περιμένω νά 'ρθείς
μ' ένα τραγούδι του δρόμου νά 'ρθείς όνειρό μου
τὸ καλοκαίρι που λάμπει τ' άστέρι μέ φῶς νά ντυθείς.

Στίχοι: Νίκος Γκάτσος

Το τραγούδι αποτέλεσε δομικό στοιχείο της μουσικής παράστασης *Αρχιπέλαγος* (1958 – 1961). Πρώτη παρουσίαση το 1961.

ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΤΣΟΣ (1911 – 1992)

Γεννήθηκε στα Χάνια Φραγκόβρυσης της Αρκαδίας. Πρωτοδημοσίευσε ποιήματά του, μικρά σε έκταση και με κλασικό ύφος, στα περιοδικά "Νέα Εστία" το 1931 και "Ρυθμός" το 1933. Το 1943 εξέδωσε από τις εκδόσεις "Αετός" (σε 308 αντίτυπα) την ποιητική συλλογή του "Άμωγός" που έμελλε να σημαδέψει τη σύγχρονη ελληνική ποίηση. Αυτό ήταν και το μοναδικό βιβλίο του. Το έργο, που αποτελείται από 20 μόνον σελίδες, εκφράζει τις τάσεις της νεοτερικής ποίησης και θεωρείται ως κορυφαίο ποιητικό έργο του ελληνικού υπερρεαλισμού. Έγραψε επίσης πολλές μελέτες και σχόλια πάνω στην

ποίηση. Με το τέλος του πολέμου ο Ν. Γκάτσος άρχισε να γράφει στίχους πάνω στη μουσική του Μάνου Χατζιδάκι, εγκαινιάζοντας έτσι μια λαμπρή θητεία στο σύγχρονο ελληνικό τραγούδι. Αργότερα θα συνεργαστεί και με άλλους αξιόλογους συνθέτες, όπως με τον Θεοδωράκη και τον Ξαρχάκο. Ασχολήθηκε διεξοδικά με τη μετάφραση έργων, κυρίως για λογαριασμό του Εθνικού θεάτρου, του θεάτρου Τέχνης και του Λαϊκού θεάτρου. Πολλές μεταφράσεις του θα παραμείνουν έκτοτε κλασικές με πρώτη αυτή του "Ματωμένου Γάμου" του Λόρκα. Θα μείνει για πάντα ως ο κατ' εξοχήν εκφραστής του ελληνικού ποιητικού υπερρεαλισμού και ως μια εξέχουσα μορφή του ελληνικού ποιητικού τραγουδιού.

18. ΟΥΡΑΜΑΤΙΖΟΥΜΑΙ...

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ (1918–1963)

Γιατρός και βουλευτής της Ε.Δ.Α. από το 1961.

Διακρίθηκε ως πρωταθλητής της Ελλάδας, επί 23 χρόνια, στο άλμα εις μήκος και 10 φορές ως βαλκανιονίκης. Υψηλότης στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και συγγραφέας του βιβλίου «Κλινική Ενδοκρινολογία» ήταν ταγμένος στην υπηρεσία του ανθρώπου και της ειρήνης. Στο ιατρείο του δεχόταν τους άπορους δωρεάν, ενώ το 1963 οργάνωσε τη Μαραθώνα Πορεία Ειρήνης. Στις 22 Μαΐου, του ίδιου έτους, δολοφονήθηκε από παρακρατικούς, στη Θεσσαλονίκη. Η δολοφονία του προκάλεσε την αγανάκτηση όλων των δημοκρατικών δυνάμεων καθώς αποτέλεσε το κορυφαίο σύμπτωμα ύπαρξης μηχανισμών που δρούσαν ανεξάρτητα από την επίσημη κυβέρνηση. Μετά το θάνατό του δημιουργήθηκε η οργάνωση νέων «Γρηγόρης Λαμπράκης» για την προώθηση της ειρήνης.

Z

Η ζωή και ο θάνατος του Λαμπράκη ενέπνευσε τον συγγραφέα Βασίλη Βασιλικό στη συγγραφή του πολιτικού μυθιστορήματος Z. Το 1969, ο σκηνοθέτης Κώστας Γαββράς βασίζει στο βιβλίο την ομότιτλη ταινία του Z, σε σενάριο του ίδιου και του Ισπανού Χόρχε Σεμπρούν. Η κινηματογραφική ταινία είχε μεγάλη απήχηση και βραβεύτηκε στο φεστιβάλ των Κανών την ίδια χρονιά.

Έγχρωμη, δραματική ταινία, διάρκειας 127'

Παραγωγή: Αλγερία / Γαλλία, 1969

Σκηνοθεσία: Κώστας Γαββράς

Σενάριο: Κώστας Γαββράς, Jorge Semprun

Ερμηνευτές: Yves Montand, Jean-Louis Trintignant, Ειρήνη Παπά

Η ταινία πραγματεύεται τις προσπάθειες ενός ντετέκτιβ ν' αποκαλύψει την αλήθεια για τη δολοφονία ενός αριστερού βουλευτή, ενώ οι ανώτεροι κυβερνητικοί υπάλληλοι προσπαθούν να συγκαλύψουν το ρόλο τους και συνεπώς κι εκείνον της Κυβέρνησης.

Μετά από ένα χρόνο το σήμα Z, σαν γράμμα – σύμβολο επανάστασης, το είδα στις πιο απίθανες γωνίες, στους δρόμους του Μπουένος Άιρες, στο Περού, στη Λίμα, στο Λος Άντζελες, στο Μόντρεαλ, όπου πήγαινα. Το δε τραγούδι, τον «Αντώνη», που μπήκε στο Z, το πήραν και το έκαναν ύμνο. Το είχαν στο Ιράν, στην επανάσταση του Ιράν, οι Τούρκοι συνδικαλιστές για την Πρωτομαγιά, οι Τουπαμάρος και μια περιέργη απελευθερωτική οργάνωση στο Μόντρεαλ.

Μίκης Θεοδωράκης

ΚΩΣΤΑΣ ΓΑΒΡΑΣ (1933)

Η ταινία Ζήταν η πρώτη ταινία του διεθνώς γνωστού Έλληνα σκηνοθέτη Κώστα Γαβρά (που γυρίστηκε το 1969). Η απήχηση της του εξασφαλίζει τη διεθνή αναγνώριση και τον ωθεί στην δημιουργία και άλλων ταινιών πολιτικού περιεχομένου με ανάλογη επιτυχία.

Σύμφωνα μ' έναν κριτικό του κινηματογράφου, ο Γαβράς συμπυκνώνει επάνω του το ταμπεραμέντο της Μεσογείου, τον κινηματογράφο της Αμερικής και την κουλτούρα της Γαλλίας, χαρακτηριστικά που του προσδίδουν μια πληρότητα. Οι γνωστότερες ταινίες εκτός από το Z είναι: *Κατάσταση Πολιορκίας*, *Ο Αγνωστόμενος*, με θέμα την πολιτική κρίση (βλ. σελ. 89) στη Χιλή επί δικτατορίας Πινοσέτ, το *Μουσικό Καυτί*, που ασχολείται με την ενσωμάτωση πρώην Ναζι στην αμερικανική κοινωνία, το *Στίγμα της προδοσίας* με θέμα τον ρατσισμό, η *Αποκάλυψη* με θέμα τη ζωή των μεταναστών από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, *Το τσεκούρι* με θέμα τις ανεξέλεγκτες συνέπειες του αδυσώπητου ανταγωνισμού που προκαλεί ο φόβος της ανεργίας, κ.α.

19. ΑΝΟΙΓΩ ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΜΟΥ

ΑΝΟΙΓΩ ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΜΟΥ

Άνοιγω τὸ στόμα μου κι ἀναγαλλιᾶζοι τὸ πέλαγος
Καὶ παίρνει τὰ λόγια μου στὶς σκοτεινὲς του τὶς σπηλιῶν
Καὶ στὶς φώκιες τὶς μικρὲς τὰ ψιθυρίζει
Τὶς νύχτες ποὺ κλαῖν τῶν ἀνθρώπων τὰ βάσανα.

Χαράζω τὶς φλέβες μου καὶ κοκκινίζουν τὰ ὄνειρα
Καὶ τσέρκουλα γίνονται στὶς γειτονιὲς τῶν παιδιῶν
Καὶ σεντόνια στὶς κοπέλες ποὺ ἀγρυπνοῦνε
Κρυφὰ γιὰ ν' ἀκούν τῶν ἐρώτων τὰ θαύματα.

Τραγούδι από το μελοποιημένο ποιητικό έργο *Αξίον Εστί* (Παρίσι, 1960-61)

Στίχοι: Οδυσσεάς Ελύτης

Ερμηνεύει ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ (1911 – 1996)

Ο ποιητής που έφερε το δεύτερο Νόμπελ Λογοτεχνίας στη χώρα μας (1979), γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης, αλλά η καταγωγή του ήταν από τη Μυτιλήνη. Η επαφή του με τον γαλλικό υπερρεαλισμό, ήδη από τα 18 του χρόνια, «σημάδεψε» τα δικά του βήματα στην ποίηση. Τα δημιουργήματά του είναι πράγματι «υπερπραγματικά» με τους καινοτόμους συνδυασμούς των λέξεων, τις εικόνες που προβάλλονται άμεσα, ελευθερωμένες και μοναδικές, δεμένες μεταξύ τους σε μια καινούργια ενότητα. Όμως ο υπερρεαλισμός του Ελύτη δεν είναι ακριβώς ο ευρωπαϊκός υπερρεαλισμός. Μπορεί να διακρίνεται κανείς εύκολα μέσα στους στίχους του τη θέληση του ποιητή να δώσει μορφή και να δαμάσει το χείμαρρο των εικόνων. Δεν υπάρχουν βέβαια στα ποιήματά του οι στίχοι και οι στροφές της παραδοσιακής ποίησης, όμως κάτι που τα θυμίζει: κάποια τάξη και κάποιο πνεύμα. Το κορυφαίο έργο του Ελύτη είναι το *Αξίον Εστί*. Θαυμάσια θα μπορούσε να του αποδοθεί ο τίτλος του «εθνικού ποιητή» γι' αυτό το έργο. Μια μοναδική σύνθεση της ατομικής εμπειρίας του ποιητή με την ιστορική και εθνική εμπειρία. Άλλα έργα του είναι το *Άσμα Ηρωικό και Πένθιμο για τον Χαμένο Ανθυπολοχαγό της Αλβανίας*, *Έξι και μία Τύψεις για τον Ουρανό*, *Το Μονόγραμμα*, *Τα Ρω του Έρωτα*, *Μαρία Νεφέλη*. Γενικά, η ποίηση του Ελύτη είναι μια ποίηση γεμάτη από φως, αισιοδοξία και νεότητα, γεμάτη από τη «δροσιά και το φωτεινό μυστήριο του ελληνικού αρχιπελάγους», του Αιγαίου.

20. ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ

ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ: Λαϊκό Ορατόριο σε τρία μέρη για Λαϊκό Τραγουδιστή, Ψάλτη (Βαρύτονο), Αναγνώστη (Ηθοποιό), Λαϊκά όργανα.

Συμφωνική Ορχήστρα και Μικτή Χορωδία
(Παρίσι – Αθήνα, 1961-63)

Ποίηση: Οδυσσέας Ελύτης

Ερμηνευτές: Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Θεόδωρος Δημήτριεφ
Αφηνητής: Μάνος Κατράκης

ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ

ΜΕΡΟΣ Α΄: Η ΓΕΝΕΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΟΤΕ ΕΙΠΕ (Υμνος)

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΤΑ ΠΑΘΗ

ΙΔΟΥ ΕΓΩ ΛΟΙΠΟΝ (Υμνος)

Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ (Ανάγνωσμα)

ΕΝΑ ΤΟ ΧΕΛΙΔΟΝΙ (Χορικό)

ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΜΟΥ ΣΤΑ ΒΟΥΝΑ (Υμνος)

ΜΕ ΤΟ ΛΥΧΝΟ ΤΟΥ ΑΣΤΡΟΥ (Χορικό)

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΞΟΔΟΣ (Ανάγνωσμα)

ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΗΛΙΕ ΝΟΗΤΕ (Χορικό)

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΑΙΜΑΤΑ (Χορικό)

ΝΑΟΙ ΣΤΟ ΣΧΗΜΑ Τ'ΟΥΡΑΝΟΥ (Υμνος)

ΠΡΟΦΗΤΙΚΟΝ (Ανάγνωσμα)

ΑΝΟΙΓΩ ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΜΟΥ (Χορικό)

ΣΕ ΧΩΡΑ ΜΑΚΡΙΝΗ (Υμνος)

ΜΕΡΟΣ Γ΄: ΤΟ ΔΟΞΑΣΤΙΚΟΝ

ΤΟ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ

ΚΑΦΕ ΛΟΥΜΙΔΗ: Είναι ένα στέκι που εγκαινίασαν το 1938 ο Οδυσσέας Ελύτης μαζί με τον Νίκο Γκάτσο, ως σημείο συνάντησης σπουδαίων πνευματικών ανθρώπων της εποχής όπως ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Μάνος Χατζιδάκις και άλλοι.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ: Εκκλησιαστική μουσική που συνοδεύει τη θεία λειτουργία στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Συνήθως περιλαμβάνει πέντε μέρη, που είναι γραμμένα για χορωδία ή για χορωδία και σολίστ: Kyrie, Gloria in excelsis Deo, Credo, Sanctus, Agnus Dei. Στο Sanctus περιλαμβάνεται και το Benedictus, το οποίο συχνά θεωρείται ιδιαίτερο μέρος. Από τη μεγάλη συνθετική παραγω-

γή (πάνω από 100 συνθέτες έχουν γράψει μουσική για λειτουργία) ξεχωρίζουν οι λειτουργίες του τέλους του 16ου αιώνα (Παλεστρίνα, Μπερντ κ.α.) καθώς και η λειτουργία του Μπαχ όπως και του Μπετόβεν που είναι έργα εκτεταμένης διάρκειας και πλησιάζουν τη μορφή του ορατορίου.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ: Το σύνολο των ανώνυμων και πρωτογενών ποιητικών και μουσικών δημιουργημάτων ενός λαού. Το ελληνικό δημοτικό τραγούδι εμφανίζεται στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες και εξελίσσεται παράλληλα με την ιστορική πορεία του Ελληνισμού κατά τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και την Τουρκοκρατία. Διακρίνουμε το *ακριτικό* που αναπτύσσεται τον 9ο και τον 10ο αιώνα και αναφέρεται στη ζωή και τους αγώνες των ακριτών, και το *κλέφτικο* που εμφανίζεται την ύστερη βυζαντινή περίοδο και περιλαμβάνει τραγούδια της αγάπης, του γάμου, της ξενιτιάς, μοιρολόγια κ.λ.π.. Τα δημοτικά τραγούδια περιέχουν είτε μελωδίες ελεύθερου ρυθμού, είτε μελωδίες περιοδικού ρυθμού, στις οποίες ένα συγκεκριμένο ρυθμικό σχήμα επαναλαμβάνεται περιοδικά. Το δημοτικό τραγούδι αναπτύχθηκε μονοφωνικά, ενώ η μελωδία εμπεριέχει και διαστήματα μικρότερα του ημιτονίου. Στη δημοτική μουσική χρησιμοποιείται ένα ευρύ φάσμα οργάνων, όπως ταμπουράς, λαούτο, ούτι, κανονάκι, σαντούρι, φλογέρα, ζουρνάς, γκάιντα, κλαρίνο, ζίλα, κουδούνι, τρίγωνο, νταούλι, ντέφι, τουμπελέκι κ.α.

ΦΙΝΑΛΕ: Το τελευταίο μέρος μιας σύνθεσης ή μιας πράξης στην όπερα.

ΔΟΞΑΣΤΙΚΟ: Το τελευταίο και μεγαλύτερης διάρκειας τροπάριο, που ψάλλεται μετά τη μικρή δοξολογία.

ΛΟΓΙΟΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΗΣ: Ο τραγουδιστής που δεν χρησιμοποιεί στην ερμηνεία του στερεότυπα και κώδικες της λαϊκής ή παραδοσιακής μουσικής. Πολύ συχνά ο λεγόμενος λόγιος τραγουδιστής, έχει και θεωρητική μουσική μόρφωση.

ΨΑΛΤΗΣ: Πρόσωπο που τραγουδάει ύμνους με θρησκευτικό περιεχόμενο.

ΟΡΑΤΟΡΙΟ: Μελοποιημένο θρησκευτικό κείμενο για χο-

ρωδία, σολίστ και ορχήστρα, χωρίς σκηνική δράση. Το παλαιότερο σωζόμενο ορατόριο είναι το «*Representazione di anima et di corpo*» («*Η παράσταση της ψυχής και του σώματος*») του Ε. ντελ Καβαλιέρι (1600).

ΜΑΝΟΣ ΚΑΤΡΑΚΗΣ (1908–1984)

Μεγάλος ηθοποιός της ελληνικής θεατρικής σκηνής. Γεννήθηκε στο Καστέλι Κισσάμου του Νομού Χανίων. Πρωτοεμφανίστηκε το 1928 στο θίασο των Νέων. Μέλος του ΕΑΜ Εθνικού Θεάτρου κατά την κατοχή διώχτηκε και εξορίστηκε (1947–1952) κατά τον εμφύλιο πόλεμο και την μετεμφυλιακή περίοδο. Το 1952 επανήλθε στη σκηνή. Το 1955 ίδρυσε το “Ελληνικό Λαϊκό Θέατρο” στον υπαίθριο χώρο του Πεδίου του Άρεως. Σ’ αυτό το θέατρο, με μεγάλη συμμετοχή κοινού και καλλιτεχνική επιτυχία, ανέβασε ως το 1967 έργα κυρίως ελληνικά, αγωνιστικής πνοής. Συμμετείχε σε εκατοντάδες εκδηλώσεις, όπου με την ανεπανάληπτη φωνή του αναδείκνυε τον νεοελληνικό ποιητικό λόγο. Οι αναγνώσεις του σε κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας παραμένουν κλασικές. Ο Κατράκης έπαιξε και σε πολλές ταινίες. Συνταρακτική είναι η παρουσία του στο *Ταξίδι στα Κύθηρα* του Θόδωρου Αγγελόπουλου που προβλήθηκε στην Ελλάδα μετά τον θάνατό του.

Το ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ του Ελύτη αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, ένα μνημείο της σύγχρονης ελληνικής τέχνης. Το έργο διατρέχει ολόκληρη την ιστορική περίοδο του ελληνικού έθνους. Από την γένεση «αυτού του κόσμου του μικρού, του μέγα», έως την προφητική ενόραση των δεινών που επισάρωσε επάνω μας η σημερινή δικτατορία. Τρία είναι τα βασικά του μέρη: Η Γένεση, τα Πάθη και το Αξιον Εστί. Αυτά ως προς την επιφανειακή του διάσταση. Ως προς την εσωτερική του διάρθρωση, υπάρχουν επίσης τρία διαφορετικά στοιχεία: η αφήγηση, ο «ύμνος» και το χορικό. Για το πρώτο, ο ποιητής χρησιμοποιεί τον πεζό λόγο. Για το δεύτερο, τον ελεύθερο και για το τρίτο, τον μετρικό στίχο. Έτσι, στη δική μου δουλειά χρησιμοποίησα αντίστοιχα: τον Αφηγητή, που διαβάζει το κείμενο, τον Ψάλτη για τους «ύμνους» και τον Λαϊκό Τραγουδιστή για τα χορικά. Υπάρχει έτσι πλήρης και απόλυτη ταύτιση ανάμεσα στο ποιητικό περιεχόμενο και το λαο-δημιουργό αυτού του περιεχομένου. Το ποιητικό κείμενο κυκλοφορεί στις φλέβες αυτού του λαού γιατί είναι βγαλμένο μέσα απ’

αυτές τις ίδιες φλέβες. Το ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ είναι ακόμα ο καθρέφτης που ο λαός μας βλέπει μέσα του το ιστορικό του πρόσωπο, κι αυτό αποτελεί το πρώτο βασικό γνώρισμα για κάθε ζωντανή και επομένως αληθινή και μεγάλη τέχνη.

Μίκης Θεοδωράκης

21. ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΑΙΜΑΤΑ

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΑΙΜΑΤΑ

Τῆς Ἀγάπης αἵματα μὲ πορφύρωσαν
Καὶ χαρὲς ἀνείδωτες μὲ σκιάσανε
Ὅξειδῶθηκα μὲς τῆ νοτιᾶ τῶν ἀνθρώπων
Μακρινῆ Μητέρα Ρόδο μου Ἀμάραντο.

Στ’ ἀνοιχτὰ τοῦ πέλαγου μὲ καρτέρεσαν
Μὲ μπομπάρδες τρικάρταρες καὶ μοῦ ρίζανε
Ἄμαρτία μου νὰ ἔχα κι ἐγὼ μίαν ἀγάπη
Μακρινῆ Μητέρα Ρόδο μου Ἀμάραντο.

Τὸν Ἰούλιο κάποτε μισανοίξανε
Τὰ μεγάλα μάτια τῆς μὲς τὰ σπλάχνα μου
Τὴν παρθένα ζωὴ μία στιγμή νὰ φωτίσουν
Μακρινῆ Μητέρα Ρόδο μου Ἀμάραντο.

Τραγούδι από το Λαϊκό Ορατόριο *Αξιον Εστί* (Παρίσι, 1960–61)

Στίχοι : Οδυσσεάς Ελύτης

Ερμνεύει ο Γρηγόρης Μπιθικιώτης

22. Η ΑΝΑΣΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΤΟ ΣΤΟΥΝΤΙΟ ΤΗΣ ΚΟΛΟΥΜΠΙΑ (COLUMBIA): Βρισκόταν κοντά στα Πατήσια. Μπορεί να το δει κανείς ακόμη, σχεδόν ερειπωμένο, περνώντας με τον Ηλεκτρικό. Το μέγεθός του ήταν πολύ μικρό, ίσα-ίσα για να πχογραφούν τα τραγούδια της εποχής με μια πολύ μικρή ορχήστρα. Για την ιστορία θα πρέπει να αναφερθεί ότι εκεί γράφονταν και οι δίσκοι για τις αραβικές χώρες της Μέσης Ανατολής, απ’ όπου και η “διείσδυση” των αιγυπτιακών, λιβανέζικων, ινδικών κ.λπ. ιδιωμάτων στο λαϊκό τραγούδι (αυτό που ανέτρεψε ο Μίκης με την τέχνη του)

23. ΧΑΡΤΑΕΤΟΙ

Ορχηστρικό κομμάτι από το θεατρικό έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη *Η Γειτονιά των Αγγέλων* (1963). Μπουζούκι: Γιώργος Ζαμπέτας (πρώτη εκτέλεση)

ΛΑΪΚΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ «ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ»: Η Λαϊκή Ορχήστρα «Μίκης Θεοδωράκης» δημιουργήθηκε τον Μάιο του 1997 από μουσικούς – συνεργάτες του Μίκης Θεοδωράκη, γνώστες του έργου του. Η πρώτη εμφάνιση της Ορχήστρας έγινε στο θέατρο Αιζωνή της Γλυφάδας τον Ιούνιο του 1997.

Έκτοτε η Ορχήστρα δίνει πολλές λαϊκές συναυλίες στην Αθήνα και στην υπόλοιπη Ελλάδα συμπράττοντας με καταξιωμένους αλλά και νεότερους ερμηνευτές.

Στόχος της Ορχήστρας είναι η ανάδειξη του έργου του Μίκης Θεοδωράκη με ποικίλους τρόπους (συναυλίες, παραστάσεις, τηλεοπτικές παρουσιάσεις, δισκογραφία κ.α). Την ευθύνη της Ορχήστρας όπως και του εκδοτικού σίκου ΡΩΜΑΝΟΣ, ο οποίος εκδίδει τα μουσικά έργα του Μίκης Θεοδωράκη, έχει η κόρη του, Μαργαρίτα.

24. ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ

ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ 1967: Το 1967 το κοινοβουλευτικό πολιτεύμα στη χώρα μας βρισκόταν σε κρίση. Εκμεταλλευόμενοι την αστάθεια του πολιτεύματος, συνωμότες αξιωματικοί του Ελληνικού Στρατού με αρχηγό τον συνταγματάρχη Γ. Παπαδόπουλο πήραν στα χέρια τους την εξουσία, καταλύοντας το πολιτεύμα. Η Ελλάδα από την 21η Απριλίου 1967 μέχρι και την 24η Ιουλίου 1974 βρισκόταν υπό την διακυβέρνηση στρατιωτικής χούντας. Κατά τη διάρκεια της επτάχρονης δικτατορίας διώχθηκε το σύνολο σχεδόν των πολιτικών προσωπικοτήτων της χώρας μας αλλά και κάθε Έλληνας πολίτης που αποπειράθηκε να αμφισβητήσει το καθεστώς. Η αντίστροφη μέτρηση για το “Απριλιανό καθεστώς” άρχισε με τα γεγονότα του Πολυτεχνείου (Νοέμβριος 1973). Η αποκατάσταση της Δημοκρατίας στη χώρα μας τον Ιούλιο του 1974, έφερε στο πολιτικό προσκήνιο και πάλι τον Κωνσταντίνο Καραμανλή που, με την ομόφωνη γνώμη του πολιτικού κόμμου, επιλέχθηκε να αναλάβει τη θέση του πρωθυπουργού της Ελλάδας με στόχο την επανένταξη της χώρας στην ομαλή πολιτική ζωή.

25. ΔΙΟΤΙ ΔΕΝ ΣΥΝΕΜΟΡΦΩΘΗΝ...

ΔΙΟΤΙ ΔΕΝ ΣΥΝΕΜΟΡΦΩΘΗΝ...

Πέρα άπ' τὸ γαλάζιο κύμα, τὸ γαλάζιο οὐρανὸ
μιὰ μανούλα περιμένει χρόνια τώρα νὰ τῆ δῶ.
Διότι δὲν συνεμορφώθην πρὸς τὰς ὑποδείξεις.

Χρόνος μπαίνει, χρόνος βγαίνει μὲς τὸ σύρμα περπατῶ
θὰ περάσουν μαύρες μέρες δίχως νὰ σέ ξαναδῶ.
Διότι δὲν συνεμορφώθην πρὸς τὰς ὑποδείξεις.

Ἀλικαρνασσός, Παρθένι, Ὠρωπός, Κορυδαλλός,
ὁ λεβέντης περιμένει τῆς ἐλευθερίας τὸ φῶς.
Διότι δὲν συνεμορφώθην πρὸς τὰς ὑποδείξεις.

Τραγούδι από τη συλλογή τα *Τραγούδια του Αγώνα*

Στίχοι: Μίκης Θεοδωράκης

(Στρατόπεδο Ὠρωπού και Λονδίνο. '69 - '70)

Ερμηνεύει ο Μίκης Θεοδωράκης

26. Η ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ: Παρά τα σκληρά μέτρα που πήρε η χούντα για να εμποδίσει οποιαδήποτε ενέργεια αμφισβήτησής της, η αντίσταση στο εσωτερικό της χώρας υπήρξε σημαντική. Σημαντική αγωνιστική δράση εναντίον των απριλιανών καταβόλταν όμως και στο εξωτερικό. Εξόριστοι Έλληνες, κυρίως στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις ώστε να δημιουργηθεί διεθνές ρεύμα αντίδρασης στη χούντα που κορυφώθηκε με την αποπομπή της από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1969.

...ΓΙΑ ΑΥΤΟ ΜΕ ΒΛΕΠΕΙΣ ΚΙ ΕΜΕΝΑ ΝΑ ΒΓΑΙΝΩ ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ...

Ο Μίκης Θεοδωράκης αναφέρεται στα παρακάτω γεγονότα:

Στη στρατιωτική επίθεση του ΝΑΤΟ στη Γιουγκοσλαβία το 1999 με αφορμή το γεγονός ότι ο Μιλόσεβιτς, πρόεδρος της χώρας, καταπίεζε τις μειονότητες στο Κοσσυφοπέδιο. Η Γιουγκοσλαβία «ισπεδώθηκε» καθώς το ΝΑΤΟ δεν χτύπησε μόνο στόχους στρατιωτικούς.

Στην εισβολή των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν το 2001, με δικαιολογία τη σύλληψη του Μπιν Λάντεν, που ήταν ο ηθικός αυτουργός της επίθεσης στους Δίδυμους Πύργους

της Νέας Υόρκης.

Στο παλαιστινιακό ζήτημα που συνδέεται με τη κατοχή παλαιστινιακών εδαφών από το Ισραήλ και έχει εξελιχθεί σε χρόνιο πρόβλημα Οι δύο λαοί αλληλοσφάζονται δεκαετίες με την ανοχή της παγκόσμιας κοινότητας η οποία εξαιτίας των συμφερόντων της αποφεύγει να δώσει λύση σε μια απάνθρωπη κατάσταση.

27. VEGETACIONES

(Βλαστήσις)

VEGETACIONES

A las tierras sin nombres y sin números
bajaba el viento desde otros dominios,
traía la lluvia hilos celestes,
y el dios de los altares impregnados
devolvía las flores y las vidas.

En la fertilidad crecía el tiempo.

El jacarandá elevaba espuma
hecha de resplandores transmarinos,
la araucaria de lanzas erizadas
era la magnitud contra la nieve,
el primordial árbol caoba
desde su copa destilaba sangre,
y al Sur de los alerces,

el árbol trueno, el árbol rojo,
el árbol de la espina, el árbol madre,
el ceibo bermellón, el árbol caucho,
eran volumen terrenal, sonido,
eran territoriales existencias.

Un nuevo aroma propagado
llenaba, por los intersticios
de la tierra, las respiraciones
convertidas en humo y fragancia:
el tabaco silvestre alzaba
su rosal de aire imaginario.

Como una lanza terminada en fuego
apareció el maíz, y su estatura
se desgranó y nació de nuevo,
diseminó su harina, tuvo
muertos bajo sus raíces,
y, luego, en su cuna, miró
crecer los dioses vegetales.
Arruga y extensión diseminaba
la semilla del viento

sobre las plumas de la cordillera,
espesa luz de germen y pezones,
aurora ciega amamantada
por los ungüentos terrenales
de la implacable latitud lluviosa,
de las cerradas noches manantiales,
de las cisternas matutinas.

Y aún en las llanuras
como láminas de planeta,
bajo un fresco pueblo de estrellas,
rey de la hierba, el ombú detenía
el aire libre, el vuelo rumoroso
y montaba la pampa sujetándola
con su ramal de riendas y raíces.

América arboleda,
zarza salvaje entre los mares,
de polo a polo balanceabas,
tesoro verde, tu espesura.
Germinaba la noche
en ciudades de cáscaras sagradas,
en sonoras maderas,
extensas hojas que cubrían
la piedra germinal, los nacimientos.
Utero verde, americana
sabana seminal, bodega espesa,
una rama nació como una isla,
una hoja fue forma de la espada,
una flor fue relámpago y medusa,
un racimo redondeó su resumen,
una raíz descendió a las tinieblas.

ΒΛΑΣΤΗΣΕΙΣ

Στὰ χώματα, πού δὲν εἶχαν ὄνομα κι οὔτε
ἀριθμὸ

κατέβαινε ὁ ἄνεμος ἀπὸ κυριαρχίες
ἄλλες.

Ἔφερνε ἢ βροχὴ κλωστής οὐράνιες
καὶ τῶν κυσφορούντων βωμῶν ὁ ὑγρὸς
θεὸς

ξανάδινε τὰ λούλουδα καὶ τὶς ζωές.
Μέσα στὴ γονιμότητα αὐγάτινε ὁ καιρὸς.

Τὸ χαρακαντὰ ἔσκαγε ἀφρὸ ἀπὸ
φωτοβολήματα γαλάζια,
ἢ ἀραουκάρια μὲ τὶς ἐχθρικές της λόγχες
ἦτανε ἡ μεγαλοπρέπεια ἀντίκρου στὸ χιόνι,
τὸ ἀρχέγονο δέντρο καόβα
διύλιζε στὴν κορφή του αἷμα,

κι εκεί στο Νότο τών άλέρσε
τò δέντρο –κεραυνός, τò κόκκινο δέντρο,
τò δέντρο- άγκάθι και τò δέντρο-μάνα,
τò πορφυρό σείβο, τò δέντρο κάουτσο,
ήτανε χθόνιοι όγκοι, ήταν ήχος,
ύπάρξεις ήταν του χώρου τούτου.
Ένα διάχυτο καινούριο άρωμα
πλημμύριζε, άπ' τής ρωγμές τής γής,
άνάσες που άλλαζαν σε μύρο και καπνό:
ò χλωρός άγριος ταμπάκος ύψωνε
τους άέριους φανταστικούς ροδώνες του.
Βέλος που κορυφώνεται σε φλόγα
πρόβαλε τ' άραποσίτι, κι ή κορμωστασιά του
ξεκουκίστηκε, και πάλι άναγεννήθηκε,
σκόρπισε τ' άλεύρι του, γέμισε
νεκρούς κατ' άπ' τής ρίζες του,
και λίγο λίγο, μέσα στο λίκνο του είδε
νά ξεπετιούνται οι θεοί τών βλασταριών.
Πλατωσιές και φαράγγια μοιράζονταν
τò σπόρο του άνέμου
σής κορδιγιέρας τά φτερά, φώς πυκνό
άπό σπειριά και βλασταράκια,
τυφλή αύγή βυζαγμένη
άπ' τούς ύπόγειους πηχτούς χυμούς
τής άδυσώπητης ζώνης τών βροχών,
τών κλειστών νυχτιάτικων πηγών,
τών πρωινών δεξαμενών.
Κι άκόμα, στά λιβάδια,
σάν ελάσματα του πλανήτη,
κάτω άπό ένα όροσερό λαό άστεριών,
τò όμπού, βασιλιάς τής βλάστησης,
σταματούσε
τò λεύτερο άγέρα, τò βουερό πέταγμα
και καθαλίκευε τήν πάμπα κρατώντας τήν
μέ χιλιόκλαδα γκέμια και ρίζες.

Δρυμέ Άμερικάνε,
άγριε βάτε μέσα στά πέλαγα
άπό πόλο σε πόλο έλίκνιζες
σάν πράσινο θησαυρό τήν πήχτρα της
χλωρίδας σου.
Βλάσταινε ή νύχτα
σε πολιτείες άπό σπόρους ιερούς,
σε ξύλο θροϊκό,
σε πελώρια φύλλα που σκεπάζαν
τò βλαστερό λιθάρι, τής γένεας.
Πράσινη μήτρα, σπερματικό σεντόνι
άμερικάνικο,
πηχτή άποθήκη,
ένα κλαδί φούντωσε σά νησί,
ένα λουλούδι έγινε άστραπή και μέδουσα,
ένα σαμπι στρογγύλεψε τήν περίληψή του,
μιά ρίζα κατέβηκε ως τά έρέβη.

Απόσπασμα από τò επικό έργο

CANTO GENERAL (Γενικό Άσμα) (Παρίσι, 1972)

Στίχοι : Pablo Neruda (μετάφραση Δανάη Στρατηγοπούλου)

Ερμηνεύει η Μαρία Φαραντούρη

ΠΑΜΠΛΟ ΝΕΡΟΥΝΤΑ / PABLO NERUDA (1904 – 1973)

Χιλιανός ποιητής, από τις σημαντικότερες μορφές της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στο Παρράλ της Χιλής. Από παιδί έγγραφε ποιήματα σε εφημερίδες ενώ για χάρη της ποίησης εγκατέλειψε τις σπουδές του στη γαλλική φιλολογία. *Το βιβλίο της Δύσης* και *Τα είκοσι ερωτικά ποιήματα και ένα απελπισμένο τραγούδι* είναι τα έργα της νιότης του που τον έκαναν ευρύτερα γνωστό.

Επόμενο ποιήμα του *Η Ισπανία στην Καρδιά*, με διαφορετικό εντελώς θέμα, καθώς ο Νερούντα δεν μπορούσε να σταθεί αδιάφορος στα γεγονότα του Ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου και στην εκτέλεση του φίλου του Λόρκα. Το 1953 του απενεμήθη το Βραβείο Λένιν. Το 1971, περίοδος που ο Νερούντα ήταν πρεσβευτής στη Γαλλία, του απονέμεται το Νόμπελ Λογοτεχνίας. Άλλα έργα του ποιητή είναι: η *Τρίτη κατοικία*, *Κάντο Χενεράλ* (έργο που μελοποιήθηκε από τον Μίκη Θεοδωράκη), *Το αλλοπρόσαλλο βιβλίο*, *Εκατό ερωτικά σονέτα*, *Γίννη κατοικία* κ.α.

Πέθανε το 1973 σε ηλικία 69 ετών και η κηδεία του αποτέλεσε αφορμή για τò πρώτο ξέσπασμα της οργής των Χιλιανών εναντίον της δικτατορίας.

ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΣΤΗ ΧΙΛΗ: Στις 11 Σεπτεμβρίου του 1973 δολοφονήθηκε ο δημοκρατικά εκλεγμένος Πρόεδρος της Χιλής Σαλβαντόρ Αλιέντε από τον πραξικοπηματία Αουγκούστο Πινοσέτ, που ανέλαβε τη διακυβέρνηση της Χιλής μέχρι και το 1990. Μέσα σε 10 χρόνια δολοφονήθηκαν 10.000 Χιλιανοί, βασανίστηκαν περίπου 25.000 άνδρες, γυναίκες και παιδιά, ενώ έχασαν τη δουλειά τους πάνω από 400.000 Χιλιανοί σε διάρκειά 17 χρόνων, με την κατηγορία ότι ήταν μαρξιστές και σπρέφονταν ενάντια στη πατρίδα. Επίσης, εξορίστηκαν 600.000 Χιλιανοί, σε διάφορα μέρη του κόσμου.

KANTO XENERAA / CANTO GENERAL (Γενικό Άσμα):

Ορατόριο σε ποίηση Pablo Neruda και μετάφραση Δανής Στρατηγοπούλου (Παρίσι, 1972)

Εγγραφή δεύτερη: Solist: Μαρία Φαραντούρη, Πέτρος Πανδής

Απαγγέλλει ο Μάνος Κατράκης
Διευθύνει ο Μίκης Θεοδωράκης

CANTO GENERAL

ALGUNAS BESTIAS (Μερικά ζωντανά)
VOY A VIVIR (1949) (Εγώ θα ζήσω)
A MI PARTIDO (Στο Κόμμα μου)
LOS LIBERTADORES (Οι ελευθερωτές)
LAUTARO (1550) (Ο Λαουτάρο)
SANTINO (1926) (Ο Σαντίνο)
VIENEN LOS PAJAROS (Ερχονται τα πουλιά)
LA UNITED FRUIT Co (Η United Fruit Co)
AMERICA INSURRECTA 1800 (Ξεσηκωμένη Αμερική)
VEGETACIONES (Βλαστίσεις)
AMOR AMERICA (1400) (Αμόρ Αμέρικα)
A EMILIANO ZAPATA (Στον Εμιλιάνο Ζαπάτα)

NERUDA REQUIEM ETERNAM (Ρέκβιεμ για τον Νερούντα σε στίχους Μίκης Θεοδωράκης)

Όπως το ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ είναι η Βίβλος του Ελληνικού λαού, έτσι το CANTO GENERAL είναι η Βίβλος της Αμερικάνικης ηπείρου. Σε αυτό το «opus magnum» των 342 ποιημάτων, ο Νερούντα, «ο μηχανικός της ψυχής» (Δανάη Στρατηγοπούλου), αναπαριστά με εντυπωσιακές εικόνες τη γένεση της ηπείρου και την ιστορία των λαών που την κατοίκησαν, που την κατοικούν ακόμη, που υποφέρουν και αγωνίζονται ενάντια στους καταπιεστές που κατέφθασαν με τη δύναμη των όπλων να απομυζήσουν τους ανθρώπους και τα πλούτη μιας οργαστικής φύσης. Αυτό άλλωστε προσδίδει στο έργο παγκόσμιο χαρακτήρα.

Guy WAGNER

28. ΤΟ... KAMINI

ΛΑΪΚΟ ΚΙΝΗΜΑ (Μέτωπο): Συμμαχία αριστερών κομμάτων που δραστηριοποιούνται για την επίτευξη κοινού σκοπού. Η δράση και το σύνολο των αγώνων και των διεκδικήσεών τους.

29. ΚΡΑΤΗΣΑ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ

ΚΡΑΤΗΣΑ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ

Κράτησα τη ζωή μου
κράτησα τη ζωή μου ταξιδεύοντας
ανάμεσα στα κίτρινα δέντρα
κατά το πλάγιασμα της βροχής
σε σιωπηλές πλαγιές φορτωμένες
μέ τα φύλλα τής όξινης,
καμιά φωτιά στην κορυφή τους,
βραδιάζει.

Τραγούδι από τη μελοποιημένη ποιητική συλλογή *Επιφάνια* (Παρίσι, 1960)

Στίχοι: Γιώργος Σεφέρης
Ερμηνεύει ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης

30. Η ΔΙΑΓΝΩΣΗ

ΥΠΟΚΟΥΛΤΟΥΡΑ: η χαμηλής αισθητικής ποιότητας πολιτιστική παραγωγή

31. ΚΑΠΟΤΕ ΘΑ 'ΡΘΟΥΝ ΝΑ ΣΟΥ ΠΟΥΝ

ΚΑΠΟΤΕ ΘΑ 'ΡΘΟΥΝ ΝΑ ΣΟΥ ΠΟΥΝ

Κάποτε θα 'ρθουν να σου πουν
πώς σε πιστεύουν, σ' αγαπούν
και πώς σε θένε.
"Έχε το νοῦ σου στο παιδί
κλείσε την πόρτα με κλειδί,
ψέματα λένε.

Κάποτε θα 'ρθουν γνωστικοί
λογάδες και γραμματικοί
για να σε πείσουν.
"Έχε το νοῦ σου στο παιδί
κλείσε την πόρτα με κλειδί,
θα σε πουλήσουν.

Και όταν θα 'ρθουν οι καιροί
πού θα 'χει σβήσει το κερι
στην καταιγίδα
υπερασπίσου το παιδί
γιατί αν γλιτώσει το παιδί
υπάρχει έλπίδα.

Τραγούδι για την ομώνυμη κινηματογραφική ταινία του Ανδρέα Θωμόπουλου, στην οποία τη μουσική (εκτός από το συγκεκριμένο τραγούδι) έχει γράψει ο Γιώργος Θεοδωράκης, γιος του Μίκη.

Στίχοι : Λευτέρης Παπαδόπουλος
Ερμηνεύει ο Παύλος Σιδηρόπουλος

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (1935)

Δημοσιογράφος και λογοτέχνης. Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, αλλά δεν πήρε πτυχίο γιατί τον απορρόφησε η δημοσιογραφία. Εργάζεται στα ΝΕΑ από το 1959. Υπήρξε επί πενταετία αρχισυντάκτης και από το 1977 διατηρεί τη στήλη του χρονογραφημάτων. Έχει γράψει γύρω στα χίλια τραγούδια κι έχει συνεργαστεί με τους πιο σημαντικούς Έλληνες συνθέτες και τραγουδιστές (Ξαρχάκο, Θεοδωράκη, Λοΐζο, Μαρκόπουλο, Σπανό, Μούση, Μπιθικώτση, Καζαντζίδη, Νταλάρα, Αλεξίου, κ.α.). Έχει εκδώσει τα βιβλία: *Οι Επαρχίες της Αθήνας, Η Τουρκία χωρίς φερετζέ, Μάνος Λοΐζος, Ματιές, Το βρώμικο '89, Τα Τραγούδια μου* (τρεις τόμοι), *Άσμα Ασμάτων, Οι παλιοί συμμαθητές*. Επίσης έγραψε τα θεατρικά έργα: *Εν βρασμύ ψυχής, Ο Δρόμος, Ο Γολγοθάς μιας... ορφανής ανύπαντρης μητέρας*. Είναι για πολλά χρόνια πρόεδρος της Ένωσης Μουσικοσυνθετών – Στιχουργών Ελλάδας και έχει βραβευτεί με το δημοσιογραφικό βραβείο του Ιδρύματος Μπότση.

ΠΑΥΛΟΣ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ (1948 – 1990)

Υπήρξε ο σημαντικότερος εκπρόσωπος της ελληνικής ροκ. Ξεκίνησε την καριέρα του το 1970 από τη Θεσσαλονίκη. Το σημαντικότερο εγχείρημά του ήταν η προσπάθεια να εκφράσει μέσα από τη ροκ μουσική τις μουσικές μνήμες της θράκης, της Ηπείρου και της Σμύρνης. Δούλεψε με διάφορα μουσικά σχήματα. Με το γκρουπ «Σπυριδούλα» δημιούργησε το σημαντικότερο ίσως δίσκο στην ιστορία της ελληνικής ροκ μουσικής, το *Φλου*. Ο δίσκος αυτός αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τη νεολαία της εποχής του.

Ο ΑΣΥΜΒΙΒΑΣΤΟΣ: Έγχρωμη ταινία, ψυχογραφία, διάρκειας 105'. Παραγωγή: Ελλάδα, 1978.

Σκηνοθεσία: Ανδρέας Θωμόπουλος

Σενάριο: Ανδρέας Θωμόπουλος

Μουσική: Γιώργος Θεοδωράκης, Ανδρέας Θωμόπουλος (Μίκης Θεοδωράκης «Κάποτε θα 'ρθουν να σου πουν»)

Ερμηνευτές: Παύλος Σιδηρόπουλος, Βέρα Κρούσκα,

Μπέτυ Λιβανού

Η ταινία πραγματεύεται την άρνηση ενός νεαρού γιατρού να συμβιβαστεί με τα κυκλώματα εμπορίας των ασθενών.

32. ΦΙΛΟΣΟΦΙΕΣ

Όστε η πρόκληση της ζωής είναι ν' απαντάς κόνοντας ζωή; Φυσικά... Κι απ' όλα τα είδη της ζωής, ποιό είναι αυτό που αντέχει περισσότερο στο χρόνο; Η πνευματική. Το πνευματικό δημιουργημά. Αυτό αντέχει και η αντοχή του και η διάρκειά του δεν είναι παρά μια μορφή ανανασίας. Μια νίκη στο θάνατο, τον τελικό μας νικητή. Εκτός κι αν με το πνευματικό μας έργο υψωθούμε εκεί που δεν μπορεί να μας φτάσει το αρπακτικό του χέρι. Έτσι είναι, θα έλεγα, συλλογική κι όχι αποκλειστικά προσωπική η νίκη πάνω στο θάνατο, όταν η κοινωνία μιας εποχής μπορεί να εκφραστεί και να αναγνωριστεί μέσα στην πνευματική δημιουργία...

Μίκης Θεοδωράκης

33. ΠΑΜΕ ΒΟΛΤΑ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ

ΠΑΜΕ ΒΟΛΤΑ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ

Τό Σαββάτο τὸ βράδυ φτάνει
δῶσ' μου μάνη καινούρια ἀλλαξιά..
Τὰ παιδιὰ μὲ προσμένουν στὸ λιμάνι
στὸ μπαλκόνι καθισμένη ἢ κοπελιά.

Μοσχοβολοῦν οἱ γλάστρες
μοσχοβολαίει ὁ σγουρὸς βασιλικὸς
μοσχοβολαίει κι ἡ ἀγάπη
κύμα μὲ κύμα μεγαλώνει ὁ ὠκεανός.

Πάμε βόλτα στὰ Χανιά, στὴν κάτω γειτονιά
νὰ πάρουμε μία βάρκα μὲ πανιά.
Πάμε βόλτα στὰ Χανιά, στὴν κάτω γειτονιά
στὴ θάλασσα νὰ βγοῦμε στ' ἀνοιχτά.

Τό Σαββάτο τὸ βράδυ, φῶς μου
εἶμαι πρίγκιπας, εἶμαι ὑπουργός
ἔχω ὅλα τὰ πλοῦτή τοῦ κόσμου
δικιά μου ἢ θάλασσα κι ὁ οὐρανὸς δικός.

Τὸ μπαλκονάκι σου δικό μου
δικές μου οἱ γλάστρες κι ὁ σγουρὸς βασιλικὸς
κι ἂν μὲ κοιτάξεις μὲς τὰ μάτια
σκλάβος σου γίνομαι κι ὑπήκοος πιστός.

Τραγούδι από την συλλογή *Αρχιπέλαγος*
Στίχοι: Μίκης Θεοδωράκης (Παρίσι-Αθήνα-Λονδίνο,
1957-1961)
Ερμηνεύει ο Γρηγόρης Μπιθικιώτης

34. ΜΕ ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Λέει ο Ελύτης:
...όπου και να σας βρίσκει το κακό, αδελφοί
όπου και να θολώνει ο νου σας
μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμό
και μνημονεύετε Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη...
θα πρόσθετα:
όπου και να σας βρίσκει το κακό αδελφοί
- όπου και να θολώνει ο νου σας - τραγουδάτε Μίκη
Θεοδωράκη.
Γιατί το τραγούδι του Θεοδωράκη είναι σημείο αναφοράς.
Είναι ένας κορμός δέντρου, για να πιστεΐς και να
παλέψεις με τα κύματα, στη φουρτούνα. Είναι ένας
ύμνος στη ζωή, στον αγώνα, στην αγάπη, σε πράγματα
αιώνια και ακατάλυτα. Είναι μια παρηγοριά και μια ελπίδα.

Λευτέρης Παπαδόπουλος

35. ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΧΟΡΟΣ

ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΧΟΡΟΣ
Οργανική Σύμβαση από τη Μουσική Επιθεώρηση *Όμορφη Πόλη* (Αθήνα-Παρίσι, 1961-62)
Μπουζούκι: Κώστας Παπαδόπουλος, Λάκης Καρνέζης

...Οι λαϊκοί οργανοπαίχτες τραγουδούν και παίζουν
συγχρόνως. Ο ένας λύρα. Ο άλλος μαντόλα. Ανέβηκαν
στο τραπέζι το Σάββατο το απόγευμα και κατέβηκαν τη
Δευτέρα το πρωί. Όλες αυτές τις ώρες, το τραγούδι και
ο χορός δεν σταμάτησαν ούτε για μια στιγμή. Και ο ρυθμός
σπάνια άλλαξε: Συρτός Χανιώτικος.
Κατέβηκα δυο τρεις φορές στο υπόγειο του καφενείου
κι άκουσα από πάνω μου το ρυθμό απ' τα πόδια των
χορευτών. Το ξύλινο πάτωμα, σαν ένα πελώριο τύμπανο,
επαναλάμβανε ασταμάτητα τον ίδιο ρυθμό. Ο όγκος του

ήχου ήταν τόσος, που σε λίγο είχα την αίσθηση πως
χορεύει η Κρήτη. Ή, μάλλον, πως προχωρεί μέσα στο
χρόνο, σκαρφαλώνοντας, σαν τον οδοντωτό σιδηρόδρο-
μο στα σιδερένια δόντια του ρυθμού...

Μίκης Θεοδωράκης

ΟΜΟΡΦΗ ΠΟΛΗ: Θεατρική παράσταση που ανέβηκε στο
θέατρο ΠΑΡΚ, το καλοκαίρι του 1962.
Σκηνοθεσία : Μιχάλης Κακογιάννης
Κείμενα : Μπόστ και Μίκης Θεοδωράκης
Τραγουδιστές: Γρηγόρης Μπιθικιώτης, Ντόρα Γιαννα-
κοπούλου και Γιάννης Βογιατζής
Έκτακτη συμμετοχή: Στέλιος Καζαντζίδης, Μαρινέλλα,
Μανώλης Χιώτης, Μαίρη Λίντα, Γιοβάννα.
Την 20μελή χορωδία του Συλλόγου Φίλων Ελληνικής
Μουσικής (ΣΦΕΜ), διύπηνε ο Μάνος Λοΐζος.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κάπου εδώ, νομίζω ότι πρέπει να σταμα-
τήσετε με τις δικές μου ιστορίες και να
αρχίσετε τις δικές σας.

Θέλω να ευχηθώ στον καθένα χωριστά
αλλά και σε όλους μαζί, να ανακαλύψετε
τον δικό σας μύθο, να δημιουργήσετε
σπουδαία έργα και να δώσετε αξία και
νόημα στη ζωή σας. Να πείτε στο τέλος:
«άξιζε αυτή η περιπέτεια που τη λένε
ζωή».

Μίκης Θεοδωράκης

Παιδικές ζωγραφιές για τον
Μίκη Θεοδωράκη από μαθητές
του Εικαστικού Εργαστηρίου
του Δήμου Χανίων.

Χανιά, 2005.
Τελετή αναγόρευσης
του Μίκη Θεοδωράκη
σε επίτιμο Διδάκτορα του
Πανεπιστημίου Κρήτης.

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

- Οι δρόμοι τον Αρχάγγελου. Αυτοβιογραφία, ΤΟΜΟΙ 1-5, Κέδρος, Αθήνα, 1986-95
- Μελοποιημένη Ποίηση, ΤΟΜΟΣ Α', Β', Γ', Ύψιλον, Αθήνα, 1997, 1999, 2001
- Να μαγευτώ και να μεθύσω, Ποιήματα, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2000
- Πού να βρω την ψυχή μου, ΤΟΜΟΣ Α', Β', Γ', εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2001-3
- Τραγούδια του νεκρού αδελφού, ΠΛΕΙΑΣ, 1974
- Το Χρέος, τόμος α' και β', Τετράδια της Δημοκρατίας, Αθήνα, 1970-1
- Μουσική για τις μάζες, Αθήνα, 1972
- Στοιχεία για μια νέα πολιτική, Αθήνα
- Δημοκρατική και συγκεντρωτική αριστερά, Αθήνα, 1976 & ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ
- Οι μνηστέρες της Πηνελόπης, ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΜΕ ΤΟΝ ΝΤΕΝΙ ΜΠΟΥΡΖΟΥΑ, Παπαζήσης, Αθήνα, 1976
- Περί Τέχνης, Αθήνα, 1976 & ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ
- Η αλλαγή. Προβλήματα ενότητας της Αριστεράς, Αθήνα, 1978
- Μακάμενη Κουλτούρα, Αθήνα, 1982
- Ανατομία της Μουσικής, Αθήνα, 1983 & ΓΝΩΣΕΙΣ & ΑΛΦΕΙΟΣ, 1990
- Star System, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1984
- Ζητείται Αριστερά, εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, 1989
- Αντιμνηστέρες, εκδόσεις Γνώσεις, Αθήνα, 1989 & ΑΛΦΕΙΟΣ
- Πού πάμε, εκδόσεις Γνώσεις, Αθήνα, 1989 & ΑΛΦΕΙΟΣ Καστανιώτης, 1986, Γνώσεις, Ιανός, 2004.
- Ποιο είμαστε τι θέλουμε γιατί μας πολεμούν, Ελληνικά Γράμματα, 2003
- ΣΙΑΟ, Τρίπολη 1941 (η πρώτη ποιητική συλλογή του Μίκη με το ψευδώνυμο *Ντίνος Μάνης*)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΥΝΑΓΛΙΩΝ

- Μουσική και τραγούδια από το θέατρο και τον κινηματογράφο, Ορχήστρα "Μίκης Θεοδωράκης", 2005
- Μουσική Διαμπίου, Γνωστά και άγνωστα έργα για μικρά σύνολα, Μέγαρο Μουσικής, 2005

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

- Μίκης Θεοδωράκης - μια ζωή για την Ελλάδα, Βάγκνερ Γκυ, μετάφραση Γραμματικοπούλου Ευγενία Χριστίνα, Τυπωθήτω, 2002
- Αξιος εστί - ο Μίκης Θεοδωράκης αφηγείται τη ζωή του, τόμος Ι, ΙΙ, Μαλούκος Γεώργιος, Λιβάνης, 2003-4
- Μίκης Θεοδωράκης - θρησκεία μου είναι η Ελλάδα, Λογοθέτης Γιώργος, Αγκυρα, 2004
- Μίκης Θεοδωράκης ο Οικουμενικός, Σερέζης Κώστας, Καστανιώτης, 2001
- Ο Μουσικός Θεοδωράκης, Κούτουλας Αστέρης, Νέα Σύνορα-Λιβάνη, 1996
- Οδοιπορικό με τον Μίκη Θεοδωράκη, Αιγόκερως, 1994
- Μίκης Θεοδωράκης - Κρυμμένες αλήθειες, Μακρής Πέτρος, Επικαιρότητα
- Musicand Theater, μετάφραση Γιάνναρης Γιώργος, Ευσταθιάδης
- Μίκης Θεοδωράκης, Το χρονικό μιας επανάστασης 1960-1967, Η ιστορία της γενιάς του 1-1-4 και των Λαμπράκηδων, Λάδης Φώνας, Εξάντας, 2001
- Μίκης Θεοδωράκης, Φλέσσας Γιάννης, Αιγόκερως, 1994
- Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Μίκης Θεοδωράκης ο άνθρωπος, ο δημιουργός, ο μουσικός ο πολιτικός, ο Κρητικός και ο Οικουμενικός, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων, 2005.

ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

- Ιστορία των Τεχνών - Έργα και Δημιουργοί Β' τάξη του 1ου Κύκλου, Τεχνικά - Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ) (Τομέας Εφαρμοσμένων Τεχνών -Σχεδιασμός Εσωτερικών χώρων, Γραφικές Τέχνες, Συντήρηση Έργων Τέχνης- Αποκατάσταση). Κεφάλαιο 26, ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ: ΤΟ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ
- Νέα Ελληνικά, Γ' Τάξη του 2ου Κύκλου Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ),

Άρθρο του Μίκη Θεοδωράκη με τίτλο *Μια σκέψη για τον 21ο αιώνα* ως ένα παράλληλο κείμενο με το δοκίμιο «Μέσα στη νύχτα του αιώνα» του Εντγκάρ Μορέν.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

www.mikis-theodorakis.net

Διεθνές Ίδρυμα Μίκη Θεοδωράκη «ΟΙ ΦΙΛΙΚΟΙ» με έδρα το Λουξεμβούργο και υπεύθυνο τον Guy Wagner :

www.orchestra.mikistheodorakis.gr

Λαϊκή Ορχήστρα «Μίκης Θεοδωράκης»

www.mmb.org.gr

Αρχείο Μίκη Θεοδωράκη στη Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας *Λίλιαν Βουδούρη*

<http://romanos.mikistheodorakis.gr>

Εκδόσεις «ΡΩΜΑΝΟΣ»

www.mikis-crete.gr

Παγκρήτιος Σύλλογος Φίλων Μίκη Θεοδωράκη

www.europolis.gr

europolis: Site του Ηρακλή Γαλανάκη

www.theodorakisstory.gr

Site του Γιώργου Λογοθέτη

www.classical-composers.org

Classical Composers Database - Mikis Theodorakis

www.imbd.com

Internet Movie Database - Mikis Theodorakis Filmography, Awards, Biography, Agent, Discussions, Photos

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ – ΑΞΙΟΣ ΕΣΤΙ: Κασετίνα με 59 cds και 1 dvd με τιν βιογραφική συνέντευξη του Μίκη Θεοδωράκη στον δημοσιογράφο Γ. Π. Μαλούχα, του ραδιοφωνικού σταθμού SKY. Εταιρεία παραγωγής MINOS – EMI, 2005.

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ: ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ντοκουμέντα της ζωής και του έργου του. Παραγωγή: Αρχείο Κρήτης / Γιώργος και Ηρώ Σγουράκη, 2005.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΗΓΕΣ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασίου Γ., Ρήγος Αλ., Σεφεριάδης Σ. (επιμ.), *Η Δικτατορία 1967-1974, Πολιτικές Πρακτικές, Ιδεολογικός λόγος*, Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Καστανιώτης, Αθήνα 1999

- Αλιβιζάτος Νίκος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας 1922-1974*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1983

- Αξιώτη Μέλω, *Άπαντα*, Γ' τόμος, Χρονικά, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1980

- Αξιώτη Μέλω, *Εικοστός Αιώνας*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1982

- Baerentzen L., Ιατρίδης Ι., Smith O. (επιμ.), *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949*, Ολκός, Αθήνα 1999

- Βερέμης Θ. *Ο στρατός στην ελληνική πολιτική. Από την ανεξαρτησία έως τη δημοκρατία*, Κούριερ Εκδοτική, Αθήνα 2000

- Βουρνάς Τ., *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας*, Πόλεμος 1940-1941, Κατοχή – Αντίσταση – Απελευθέρωση, Δεκέμβριος 1944, Βάρκιζα, Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1980

- Γιαννουλόπουλος Γ., *Ο μεταπολεμικός κόσμος: ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία (1945-1963)*, Παπαζήσης, Αθήνα 1992

- Ελεφάντης Α., *Η επαγγελματία της αδύνατης επανάστασης, ΚΚΕ και ασπισμός στο μεσοπόλεμο*, Θεμέλιο, Αθήνα 1976Τ

- Λιάκος Α., *Εργασία και πολιτική στη Ελλάδα του μεσοπολέμου*, Ι.Ε.Π.Ε.Τ.Ε., Αθήνα 1993

- Λυριντζής Χ. - Νικολακόπουλος Η. - Σωτηρόπουλος Δ. (επιμ.), *Κοινωνία και πολιτική. Όψεις της Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-1994*, Θεμέλιο, Αθήνα 1996

- Μαζούερ Μ., *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, μτφρ. Σπ. Μαρκέτος, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2002

- Μαζούερ Μ., *Στην Ελλάδα του Χίτλερ*, μτφρ. Κ. Κουρεμένος, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994

- Μαργαρίτης Γ., *Ιστορία του ελληνικού Εμφυλίου πολέμου*, Βιβλιόγραμμα, Αθήνα 2000-2001

- Μαυρογορδάτος Γ., *Εθνικός δικασμός και μαζική οργάνωση*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1996

- Meynaud J., *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα 1946 – 1965*, μτφρ. Π. Μερλόπουλος, Σαββάλας, Αθήνα 2002

- Meynaud J., *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα- βασιλική εκτροπή και στρατιωτική δικτατορία*, μτφρ. Π. Μερλόπουλος,

Σαββάλας, Αθήνα 2002

- Μπουσάτεν Βαν Ρ., *Περάσαμε πολλές μπόρες κορίτσι μου*, Πλέθρον, Αθήνα 1999
- Παναγιωτόπουλος Β. (επιμ.), *Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770 - 2000*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, τ. 7-10
- Πανσελίνος Ασημάκης, *Φύλλα Ημερολογίου (1941-1943)*, Κέδρος, Αθήνα 1993
- Πανσελίνος Ασημάκης, *Τότε που ζούσαμε*, Κέδρος, Αθήνα 1984
- Πολίτης Λίνος, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985
- Τερζάκης Άγγελος, «Ελληνική Εποποιία 1940-1941» στο: Χατζηπατέρα-Φαφαλιού, *Μαρτυρίες 1940-1941*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1982, (σελ. 20)
- Φιλίσσερ Χ., Σβορώνος Ν. (επιμ.), *Ελλάδα 1936-1944: δικτατορία, κατοχή, αντίσταση: πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας*, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, Αθήνα 1989
- Φιλίσσερ Χ., *Στέμμα και Σβάστικα*, τ. Α' & Β', Παπαζήσης, Αθήνα 1995
- Φραγκουδάκη Α., *Η γλώσσα και το έθνος 1880-1980: εκατό χρόνια αγώνες για την αυθεντική ελληνική γλώσσα*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2001
- Χάρης Πέτρος, *Ημέρες Οργής (Δεκέμβρης 1944)*, Εστία, Αθήνα 1992
- Χατζηπατέρα-Φαφαλιού, *Μαρτυρίες 1940-1944*, Κέδρος, Αθήνα 1982
- Χατζηρωσάκη Χρ. (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999-2002, τ. Α1 - Α2 - Β1 - Β2
- Χριστόπουλος Γ., Μπισατιάς Ι. (εκδ.), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000
- Ψαθάς Δημήτρης, *Χειμώνας του '41*, Μαρής, Αθήνα 1979
- Εγκυκλοπαίδεια, **ΠΑΠΥΡΟΣ, ΛΑΡΟΥΣ, ΜΠΡΙΤΑΝΙΚΑ**
- *Η ελληνική κοινωνία την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα 1994
- *Ιστορία νεώτερη και σύγχρονη*, τεύχος Β', Γ' Ενιαίου Λυκείου, Β. Σκουλάτου-Ν. Δημακοπούλου-Σ. Κόνδη. Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
- *Ιστορία Νεώτερη και σύγχρονη, Γ' Ενιαίου Λυκείου Γενικής Παιδείας*, (σχολικό βοήθημα) Χαρίκλειας Μυτιά - Κακαϊδή, εκδ. ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, 1978

- & 2000, τ. ΙΕ', ΙΣ
- Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΥΠΕΠΘ - ΥΠΠΟ - ΓΓΛΕ: *Τοπικές ιστορίες στα Χανιά, Η αξιοποίηση των ιστορικών πηγών*, Ρεπούση Μ., Αναγνώστου Γ., Ανδρεάδου Χ. Πουταχίδης Αρ., Σταύρου Ι., Τσιβιάς Αρμ., Θεσσαλονίκη, 2002.
- *Ντοκουμέντα της Αντίστασης*, εφημ. Το ποντίκι, Αθήνα 1994
- **ΟΔΗΓΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ: Πορτογαλία, Μαδέρα και Αζόρες**, Martin Symington, εκδόσεις Καθημερινή (σειρά)

ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΠΗΓΕΣ- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- *Λεξικό μουσικών όρων*, Βάσω Κιούση, Επικαιρότητα, Αθήνα 1995
- *Λεξικό μουσικής*, Γιώργος Καμπάνας, «Γαϊτάνου» Κοκονέστη, Αθήνα 1996
- *Λεξικό των συνθετών*, Roland de Cande, Gutenberg, Αθήνα 1987
- *Συνοπτική ιστορία της μουσικής*, Γιάννης και Ανθούλα Παπαδοπούλου, Μουσικός Οίκος Φίλιππος Νάκας, Αθήνα 1992
- *Μέθοδος υποκριτικού τραγουδιού και φωνητικής*, Μάρω Θεοδωράκη, Διάπλαση, Αθήνα 2004
- *Μουσικό Λεξικό της Οξφόρδης* (τομ. 1, 2, 3),
- *Ο κόσμος της όπερας*, Φέλιξ Μεντελσον, Στοχαστής, Αθήνα 1993
- *Ιστορία της μουσικής* (τομ. 1, 2), Εμίλ Βυλερμόζ, Υποδομή, Αθήνα 1980
- *Τα Χορωδιακά μας χρόνια*, Χορωδία Χανίων 1928-1998, Δεκέμβριος 1998
- *Δελτίον Πεπραγμένων 2002-2004*, Βενιζέλιον Ωδείου Χανίων, Σύνδεσμος για τη διάδοση των Καλών Τεχνών στην Κρήτη
- Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ-Εκπαίδευση και Πολιτισμός, ΥΠΕΠΘ - ΥΠΠΟ - ΓΓΛΕ:
Ο ήχος της Μουσικής, Βιβλίο για το Δάσκαλο, Αθήνα 2001, έκδοση Γ'
Εκπαιδευτικό υλικό για τη γεωγραφία, Ταξίδι στο χώρο, τα εργαστήρια τέχνης προτείνουν συμπληρωματικές δραστηριότητες, Αθήνα 2001
- *Το θέατρο για παιδιά στην Ελλάδα*, Κουρετζής Λάκης, Αισθητική Αγωγή του Παιδιού, Καστανιώτης, Αθήνα 1990

ΠΗΓΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

- Αρχείο Μίκη Θεοδωράκη
- Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος
Λίλιαν Βουδούρη
- Αρχείο Γιώργου Λογοθέτη

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

www.culture.gr

Υπουργείο Πολιτισμού

www.cultureguide.gr

Cultureguide - Πολιτιστικός οδηγός

www.ekpaideutika.culture.gr

Παιχνίδια πολιτισμού, Εκπαιδευτικές Δράσεις του
Υπουργείου Πολιτισμού

www.prmelina.gr

Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ-Εκπαίδευση και Πολιτισμός

www.ime.gr

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού

www.hfc.gr

Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού

www.mrmb.org.gr

Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας Λίλιαν Βουδούρη

www.megaron.gr

Μέγαρο Μουσικής Αθηνών

www.nationalopera.gr

Εθνική Λυρική Σκηνή

www.koem.gr

Κρατική Ορχήστρα Ελληνικής Μουσικής

www.orchestraofcolours.gr

Ορχήστρα των Χρωμάτων

www.hadjidakis.gr

Ιστοσελίδα για τον Μάνο Χατζηδάκη

www.petraterzi.org

Κρητική Συμφωνική Ορχήστρα

www.dipeh.gr

Sinfonietta - Ορχήστρα Δωματίου Δήμου Χανίων

www.n-t.gr

Εθνικό Θέατρο

www.dipethekritis.gr

Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Κρήτης

www.gfc.gr

Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου

www.kalamatadancefestival.gr

Διεθνές Κέντρο Χορού Καλαμάτας

www.kam-arsenali.gr

Κέντρο Αρχιτεκτονικής Μεσογείου

www.ekebi.gr

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου

www.heraklion-city.gr/vikelea

Βικελαία Βιβλιοθήκη Ηρακλείου

www.kazantzakis-museum.gr

Μουσείο Νίκου Καζαντζάκη

www.nationalgallery.gr

Εθνική Πινακοθήκη

www.benaki.gr

Μουσείο Μπενάκη

www.emst.gr

Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

www.rca.gr

Κέντρο Σύγχρονης Εικαστικής Δημιουργίας Ρεθύμνου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παραγωγή του παρόντος εκπαιδευτικού υλικού έγινε δυνατή χάρη στην ευγενική χορηγία των παρακάτω δισκογραφικών εταιρειών και εκδοτικών οίκων που επέτρεψαν τη χρήση ηχογραφημάτων και κειμένων από δίσκους και εκδόσεις των οποίων κατέχουν τα δικαιώματα:

MINOS - EMI:

ΣΤΡΩΣΕ ΤΟ ΣΤΡΩΜΑ ΣΟΥ (απόσπασμα) / Γιώργος Ζαμπέτας, Στίχοι: Ιάκωβος Καμπανέλλης (Η Γειτονιά των αγέλων), ΘΑ ΣΟΥ ΔΩΣΩ ΕΝΑ ΤΟΠΙ ΧΡΥΣΟ / Μαρία Φαραντούρη, Στίχοι: Brendan Behan (Μετάφραση: Βασίλης Ρώτας) (Ενας Όμηρος), ΒΡΕΧΕΙ ΣΤΗ ΦΤΩΧΟΓΕΙΤΟΝΙΑ / Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Στίχοι: Τάσος Λειβαδίτης (Πολιτεία Α' - Πολιτεία Β'), ΑΡΝΗΣΗ / Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Στίχοι: Γιώργος Σεφέρης (Επιτάφιος - Επιφάνια), ΘΑ ΣΗΜΑΝΟΥΝ ΟΙ ΚΑΜΠΑΝΕΣ / Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Στίχοι: Γιάννης Ρίτσος (Ρωμιούσιν), ΤΟ ΓΕΛΑΣΤΟ ΠΑΙΔΙ / Μίκης Θεοδωράκης, Στίχοι: Brendan Behan (Μετάφραση: Βασίλης Ρώτας) (Τα τραγούδια μου '59-'86, Β' Μέρος), Ο ΑΝΤΩΝΗΣ (απόσπασμα) / Μαρία Φαραντούρη, Στίχοι: Ιάκωβος Καμπανέλλης (Τα τραγούδια μου '59-'86, Α' Μέρος), ΠΟΙΟΣ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ / Χάρης & Πάνος Κατσιμίχας, Στίχοι: Μάνος Ελευθερίου (Φως - Phos / ΑΘΗΝΑ 2004), ΑΡΝΙΕΜΑΙ / Χορωδία - Βασίλης Παπακωνσταντίνου, Στίχοι: Ιάκωβος Καμπανέλλης (Ο εκθρόνος λαός), ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΑ ΡΟΥΧΑ ΜΟΥ / Μαργαρίτα Ζορμπαλά, Στίχοι: Μανόλης Αναγνωστάκης (Μπαλλάντες), ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ / Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Στίχοι: Μίκης Θεοδωράκης (Το τραγούδι του νεκρού αδερφού), ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ / Μαρία Φαραντούρη, Στίχοι: Ιάκωβος Καμπανέλλης (Τα τραγούδια μου '59-'86, Α' Μέρος), ΧΑΘΗΚΑ / Μίκης Θεοδωράκης, Στίχοι: Γιάννης Θεοδωράκης (Μικρές Κυκλάδες), Η ΝΗΣΟΣ ΤΩΝ ΑΖΟΡΩΝ / Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Στίχοι: Μέντης Μπισσαντζόγλου (Μπόσι) (Αρχιπέλαγος - Η νήσος των Αζορών), ΠΑΡΑΠΟΝΟ / Στέλιος Καζαντζίδης, Στίχοι: Δημήτρης Χριστοδούλου (Πολιτεία Α' - Πολιτεία Β'), LES AMANTS DE TERUEL / Edith Piaf, Στίχοι: J. Plante (Σπάνιες Εκτελέσεις), ΜΕΡΑ ΜΑΓΙΟΥ / Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Στίχοι: Γιάννης Ρίτσος (Επιτάφιος - Επιφάνια), THE HONEYMOON SONG / Beatles, Στίχοι: William Samson (Live at the B.B.C.), ΑΝΟΙΓΩ ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΜΟΥ / Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Στίχοι: Οδυσσέας Ελύτης (Άξιον Εστί), ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΑΙΜΑΤΑ / Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Στίχοι: Οδυσσέας Ελύτης (Άξιον Εστί), ΧΑΡΤΑΕΤΟΙ / Λαϊκή Ορχήστρα "Μίκης Θεοδωράκης" (Φως - Phos / ΑΘΗΝΑ 2004), ΔΙΟΤΙ ΔΕΝ ΣΥΝΕΜΟΡΦΩΘΗΝ / Μίκης Θεοδωράκης, Στίχοι: Μίκης Θεοδωράκης (Τα τραγούδια μου 1959 -1986, Β'), VEGETATIONES / Μαρία Φαραντούρη, Στίχοι: Pablo Neruda (Τα τραγούδια μου 1959 -1986, Α'), ΚΡΑΤΗΣΑ ΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ / Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Στίχοι: Γιώργος Σεφέρης (Επιφάνια), ΠΑΜΕ ΒΟΛΤΑ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ / Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Στίχοι: Μίκης Θεοδωράκης (Αρχιπέλαγος - Η νήσος των Αζορών), ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΧΟΡΟΣ / Κώστας Παπαδόπουλος, Λάκης Καρνέζης (Ομορφη πόλη - Μαγική πόλη)

UNIVERSAL:

ΤΙ ΘΕΛΩ / Παιδική Χορωδία Λάρισας - Δημήτρης Καρβούνης, Στίχοι: Γεώργιος Δροσίνης (40 Τραγούδια για παιδάκια & παιδιά), ΜΕΡΑ ΜΑΓΙΟΥ / Νάνα Μούσχουρη, Στίχοι: Γιάννης Ρίτσος (Νάνα 1958 - 1998), ΠΑΜΕ ΜΙΑ ΒΟΛΤΑ ΣΤΟ ΦΕΓΓΑΡΙ / Μελίνα Μερκούρη, Σύνθεση: Μάνος Χατζιδάκις, Στίχοι: Νότης Περγιάλης (Μελίνα, Στον Πειραιά... κι αλλού), Συλλογή Δίφωνο,

FM RECORDS:

ΜΕΛΟΣ 1 (απόσπασμα) / Τατιάνα Παπαγεωργίου (Απαντα Μουσικής Δωματίου II), ΣΟΝΑΤΙΝΑ ΑΡ. 1 ΓΙΑ ΒΙΟΛΙ & ΠΙΑΝΟ (απόσπασμα) / Χάρης Χατζηγεωργίου, Βίκυ Στυλιανου (Απαντα Μουσικής Δωματίου II), ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ / Μελίνα Μερκούρη, Στίχοι: Γιάννης Θεοδωράκης (Phaedra Original Soundtrack)

ΕΤΑΙΡΙΑ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Α.Ε. – ΛΥΡΑ:

ΝΥΧΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΜΑΤΙΑ ΣΟΥ / Μαργαρίτα Ζορμπαλά, Στίχοι: Γιάννης Θεοδωράκης (Ταξίδι μέσα στη νύχτα), ΚΑΠΟΤΕ ΘΑ ΄ΡΘΟΥΝ / Παύλος Σιδηρόπουλος, Στίχοι: Λευτέρης Παπαδόπουλος (Ασυμβίβαστος)

DEUTSCHE GRAMMOPHON:

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ / Berliner Philharmoniker, Χορωδία, Herbert Von Karajan, Σύνθεση: Ludwig Van Beethoven Symphonie Nr.9

SONY MUSIC ENTERTAINMENT (Greece A.E.)

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ / Βασίλης Λέκκας - Χορωδία, Στίχοι: Μιχάλης Γκανάς (Ασίκικο Πουλάκη)

DECCA:

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΖΟΡΜΠΑ (ΣΚΗΝΗ 11) / Chœur Et Orchestre Symphonique De Montréal - Charles Dutoit, Στίχοι: Ιάκωβος Καμπανέλλης (Zorbas Ballet, Adagio Carnaval)

CRETAPHON Ε.Π.Ε.:

ΡΟΥΜΑΘΙΑΝΗ ΣΟΥΣΤΑ (απόσπασμα) / Μιχάλης Κουνέλης - Μανώλης Καρτσωνάκης - Στέλιος Λαϊνάκης (Πολυρρηνίας Ανακρούσματα Νο1, ζωντανή ηχογράφηση στη Φλωρεντία της Ιταλίας το 1997)

PROTASIS (AMICA)

Ο ΑΝΤΩΝΗΣ (απόσπασμα) / Gisela May (Gisela May & Thanassis Moraitis Sing Mikis Theodorakis)

PLÄNE:

Ο ΑΝΤΩΝΗΣ (απόσπασμα)/ Elinoar Moav-Veniadis (Mauthausen Trilogy)

ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΣΚΑΪ – ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΚΑΪ – ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "Α.Α.. ΛΙΒΑΝΗ":

"ΑΞΙΟΣ ΕΣΤΙ" Τόμοι Ι και ΙΙ: Βιογραφική συνέντευξη στον δημοσιογράφο του ΣκαΪ 100.3, Γιώργο Π. Μαλούχο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

"ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ", Τόμοι 1, 2, 3, 4, 5. Αυτοβιογραφία του Μίκη Θεοδωράκη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΥΠΩΘΗΤΩ- ΠΑΡΑΦΕΡΝΑΛΙΑ

"ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ - Μια ζωή για την Ελλάδα", βιογραφία του Guy Wagner.

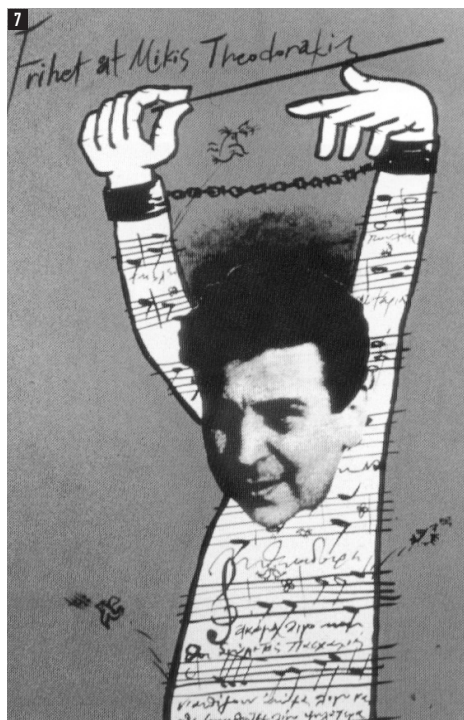
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

1. Μυτιλήνη, 1927. Ο Μίκης Θεοδωράκης με τον πατέρα του, Γιώργη.
2. Γαλατάς, 1954. Με την οικογένειά του στον κήπο του πατρικού σπιτιού.
3. Χανιά, 1951. Με την Χωρωδία Χανίων.
4. Νέα Σμύρνη, 1963. Με την Μυρτώ και τα παιδιά τους, Μαργαρίτα και Γιώργο.
5. 1963–1964: Στο χτίσιμο λέσχης της Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμνράκη, στην επαρχία.

6. Αθήνα, 1965. Στην κηδεία του Σωτήρη Πέτρουλα.
7. Αφίσα από την περίοδο της Δικτατορίας της Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη Στακκόλμης.
8. Lincoln Center, 2000. Συναυλία της Ορχήστρας του Μόντρεαλ με έργα Θεοδωράκη.
9. Λονδίνο, 1973. Συναυλία στο Albert Hall με τα *18 Λιανστράγουδα της Πικρής Πατρίδας*.
10. Κύπρος, 1979. Ο Μίκης Θεοδωράκης σε πορεία Ειρήνης.

1. Πειραιάς, 1964. Με τον Μάνο Χατζιδάκι.
2. Σκόπια, 1997. Στον τάφο του Ζορμπά στα Σκόπια.
3. Αθήνα, Δεκαετία του '60. Με τους Μ. Κατράκη, Γ. Ρίτσο, Οδ. Ελύτη.
4. Παρίσι, 1970. Με τους γβ Μοντάν και Χάρχε Σεμπρούιν.
5. Παρίσι, 1972. Με το ζεύγος Νερούιντα.
6. Βερόνα, 1988. Μετά την παράσταση του Μπαλέτου Ζορμπάς στην Arena di Verona, με τους Vlad. Vassiliev, Dona Wood, Lorca Massine.
7. Αθήνα, 1976. Με τον Γρ. Μπιθικώτση και τον Β. Τσιτσάνη.
8. Αθήνα, 1974. Συναυλία στο στάδιο Καραϊσκάκη, με τους Γ. Ρίτσο, Μ. Φαραντούρη, Μ. Μπισιά, Γ. Νταλάρα.

EYPETHPIA

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Αλεξανδράκης Αλέκος (σελ. 41)
Ανδρεαδάκη Βαγγελιώ (σελ. 38)
Αναγνωστάκης Μανώλης (σελ. 59)
Βάγκνερ Γκυ (Guy Wagner) (σελ. 38)
Βάγκνερ Ρίχαρντ (Richard Wagner) (σελ. 53)
Βαλαωρίτης Αριστοτέλης (σελ. 45)
Γαβράς Κώστας (σελ. 84)
Γκανάς Μιχάλης (σελ. 47)
Γκάτσος Νίκος (σελ. 83)
Δροσίνης Γεώργιος (σελ. 46)
Ελευθερίου Μάνος (σελ. 52)
Ελύτης Οδυσσέας (σελ. 84)
Ζαμπέτας Γιώργος (σελ. 39)
Ζορμπάλα Μαργαρίτα (σελ. 44)
Θεοδωράκης Γιάννης (σελ. 44)
Θεοδωράκης Μίκης (σελ. 28)
Καζαντζάκης Νίκος (σελ. 55)
Καζαντζίδης Στέλιος (σελ. 77)
Κακογιάννης Μιχάλης (σελ. 55)
Καμπανέλλης Ιάκωβος (σελ. 39)
Κάραγιαν Φον Χέρμπερτ (Karajan Von Herbert) (σελ. 42)
Καρβούνης Δημήτρης (σελ. 46)
Καρνέζης Λάκης (σελ. 54)
Καρτσωνάκης Μανώλης (σελ. 74)
Κατράκης Μάνος (σελ. 86)
Κατσιμίκας Χάρης και Πάνος (σελ. 52)
Κουμέλης Μιχάλης (σελ. 74)
Λαϊνάκης Στέλιος (σελ. 74)
Λαμπράκης Γρηγόρης (σελ. 83)
Λειβαδίτης Τάσος (σελ. 41)
Λέκκας Βασίλης (σελ. 47)
Λογοθέτης Αλέξανδρος (σελ. 36)
Μακρυγιάννης Γιάννης (σελ. 58)
Μαλούχος Γιώργος (σελ. 38)
Μασίν Λόρκα (Lorca Massine) (σελ. 54)
Μάι Γκιζέλα (May Gisela) (σελ. 51)
Μερκούρη Μελίνα (σελ. 56, 81)
Μοσβ Βενιάδη Ελινόαρ (Elinor Moan Veniadis) (σελ. 51)
Μούσουρη Νάνα (σελ. 80)
Μπετόβεν Βαν Λούντβιχ (Bethoven van Ludwig) (σελ. 43)
Μπρίαν Μπρένταν (Behan Brendan) (σελ. 40)
Μπιθικιώτης Γρηγόρης (σελ. 41)

Μποσταντζόγλου Μέντης (Μπόστ) (σελ. 75)
Νερούντα Πάμπλο (Neruda Pablo) (σελ. 89)
Ντασέν Ζύλ (Jules Dassin) (σελ. 56)
Παλαμάς Κωστής (σελ. 45)
Παπαγεωργίου Τατιάνα (σελ. 36)
Παπαδόπουλος Κώστας (σελ. 54)
Παπαδόπουλος Λευτέρης (σελ. 91)
Παπακωνσταντίνου Βασίλης (σελ. 58)
Περγιάλης Νότης (σελ. 81)
Πιαφ Εντίθ (Piaf Edith) (σελ. 79)
Πλάτων (σελ. 58)
Πολέμης Ιωάννης (σελ. 45)
Ρίτσος Γιάννης (σελ. 48)
Ρώτας Βασίλης (σελ. 50)
Σιδηρόπουλος Παύλος (σελ. 91)
Σεφέρης Γιώργος (σελ. 43)
Σικελιάδης Άγγελος (σελ. 57)
Σίλβερ Φρίντριχ (Friedrich Schiller) (σελ. 42)
Σολωμός Διονύσιος (σελ. 45)
Στυλιανού Βίκυ (σελ. 38)
Φαραντούρη Μαρία (σελ. 40)
Φεραίος Ρήγας (σελ. 57)
Χατζηγεωργίου Χάρης (σελ. 38)
Χατζιδάκης Μάνος (σελ. 80)
Χιώτης Μανώλης (σελ. 76)
Χριστοδούλου Δημήτρης (σελ. 77)

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ, ΣΥΛΛΟΓΩΝ, ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ, ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

Αγάπη μου (σελ. 56)
Αλέξης Ζορμπάς (Zorba the Greek) (σελ. 55)
Αν θυμηθείς τ' όνειρό μου (The honey-
moon song) (σελ. 83)
Ανοιγώ το στόμα μου (σελ. 84)
Άξιον Εστί (σελ. 85)
Άρνηση (σελ. 43)
Αρνίεμα (σελ. 58)
Ασίκικο Πουλάκν (σελ. 47)
Άσμα Ασμάτων (σελ. 61)
Βλαστήσεις (Vegetations) (σελ. 88)
Βρέχει στην φτωχογειτονιά (σελ. 41)
Διότι δεν συνεμορφώθην... (σελ. 87)
Ένας Όμηρος (σελ. 40)
Επιτάφιος (σελ. 80)
Εχθρός Λαός (σελ. 58)

Z (σελ. 83)
Η Γειτονιά των αγγέλων (σελ. 39)
Η είσοδος του Ζορμπά (σελ. 54)
Η μπαλάντα του Μαουσκιάουζεν (σελ. 50, 51, 61)
Η νήσος των Αζορών (σελ. 76)
Θα σημάδουν οι καμπάνες (σελ. 48)
Θα σου δώσω ένα τόπι χρυσό (σελ. 40)
Κάντο Χενεράλ (Canto General) (σελ. 90)
Κάποτε θα 'ρθουν να σου πουν (σελ. 90)
Κάτω από τα ρούχα μου (σελ. 59)
Κράτπισα τη ζωή μου (σελ. 90)
Κρητικός Χορός (σελ. 92)
Μέλος (Melos) (σελ. 36)
Μέρα Μαγικού (σελ. 80)
Μπαλέτο – Zorba il Greco (σελ. 54)
Νύχτα Γάμου (Honeymoon) (σελ. 83)
Νύχτα μέσα στα μάτια σου (σελ. 44)
Ο Αντώνης (σελ. 50), Andonis (σελ. 51)
Ο Ασυμβίβαστος (σελ. 91)
Ο Ζέππος (σελ. 77)
Οι δρόμοι του Αρχαγγέλου (σελ. 47)
Οι Εραστές του Τερουέλ (Les amants
de Teruel) (σελ. 79)
Όμορφη πόλη (σελ. 79, 92)
Πάμε βόλτα στα Χανιά (σελ. 91)
Πάμε μια βόλτα στο Φεγγάρι (σελ. 81)
Παράπονο (σελ. 77)
Παίος τη ζωή μου (σελ. 52)
Ρομαθιανή Σούστα (σελ. 74)
Ρωμοσύνη (σελ. 48)
Σονατίνα Αρ. 1, για βιολί και πιάνο (σελ. 37)
Στρώσε το στρώμα σου (σελ. 38)
Συναικία το όνειρο (σελ. 41)
Τανγκούζερ (Tannhaeuser) (σελ. 53)
Της αγάπης αίματα (σελ. 86)
Τι θέλω (σελ. 46)
Το γελαστό παιδί (σελ. 49)
Το όνειρο (σελ. 60)
Το τραγούδι του νεκρού αδελφού (σελ. 61)
Τραγούδι του μίνα του μέλιτος (The Hon-
ney-moon song) (σελ. 82)
Φαίδρα (σελ. 56)
Χάθηκα (σελ. 75)
Χαρταετοί (σελ. 87)
Ωδή στη χαρά (An die Freude) (σελ. 42)

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ, ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΆΛΛΩΝ ΟΡΩΝ

Αγορά Άλ (Les Halles) (σελ. 80)
Αζόρες (σελ. 76)
Αντίσταση (σελ. 56)
Απελευθέρωση (σελ. 59)
Αριστερά (σελ. 60)
Αρμονία (σελ. 37)
Αρμόνιο (σελ. 81)
Βιεννάμ (σελ. 82)
Βιολί (σελ. 45)
Γαλατάς (σελ. 74)
Δεκαετία του '60 (σελ. 81)
Δημοτικό Τραγούδι (σελ. 85)
Διεθνής Αλληλεγγύη (σελ. 87)
Δικτατορία στη Χιλή (σελ. 89)
Δοξαστικό (σελ. 85)
Έγχορδα (σελ. 53)
Εκλογές του 1958 (σελ. 79)
Εμφύλιος (σελ. 59)
Ενάτη Συμφωνία του Μπετόβεν (σελ. 42)
Ενορχήστρωση (σελ. 81)
Έντεχνο Λαϊκό Τραγούδι (σελ. 76)
Εξορία (σελ. 60)
ΕΠΟΝ (σελ. 55)
Ηλεκτρική (σελ. 41)
Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.) (σελ. 78)
Καντάδα (σελ. 36)
Κατοχή (σελ. 50)
Καφέ Λουμίδη (σελ. 85)
Κλίμακα (σελ. 45)
Κύκλος τραγουδιών (σελ. 82)
Λαϊκή ορχήστρα "Μ. Θεοδωράκης" (σελ. 87)
Λαϊκό κίνημα (σελ. 90)
Λαϊκό Τραγούδι (σελ. 76)
Λειτουργία (σελ. 85)
Λευκά Όρη ή Μαδάρες (σελ. 74)
Λόγιος τραγουδιστής (σελ. 85)
Μασέτρος (σελ. 37)
Μεγάλες Δυνάμεις (σελ. 59)
Μουσική Δωματίου (σελ. 37)
Μπαλάντα (σελ. 59)
Μπάντα με χάλκινα (σελ. 37)
Μπίτλς (The Beatles) (σελ. 82)
Μπι. Μπι. Σι. (BBC) (σελ. 55)

Μπουζούκι (σελ. 81)
Νότα (σελ. 39)
Όπερα (σελ. 52)
Ορατόριο (σελ. 85)
Ορχήστρα (σελ. 52)
Παιδική Χορωδία Δημοτικού Ωδείου Λά-
ρισας (σελ. 46)
Παλιά Ρούματα (σελ. 74)
Πεντάγραμμα (σελ. 39)
Πιάνο (σελ. 39)
ΠΟΠ (σελ. 82)
Πραξικόπημα 1967 (σελ. 87)
Πρίμο – Σεκόντο (σελ. 36)
Πύργος του Αϊφελ (σελ. 53)
Ρεπερτόριο (σελ. 40)
ΡΟΚ (σελ. 82)
Ρομαθιανή Σούστα (σελ. 74)
Σμύρνη (σελ. 36)
Σονάτα (σελ. 37)
Σονατίνα (σελ. 37)
Σοπράνο (σελ. 36)
Σουίτα (σελ. 54)
Σπουδές Αρμονίας (σελ. 79)
Σπουδές Σύνθεσης (σελ. 78)
Στούντιο Κολούμπια (σελ. 86)
Συμφωνία (σελ. 42)
Συμφωνική Μουσική (σελ. 52)
Συμφωνική Ορχήστρα (σελ. 52)
Συνουλία στο Κεντρικόν (σελ. 77)
Συνουλία του 1951 στα Χανιά (σελ. 75)
Σύνθεση (σελ. 44)
Τανγκό (σελ. 36)
Τορπιλισμός της Έλλης (σελ. 48)
Τραγούδι (σελ. 74)
Υποκουλούρα (σελ. 90)
Φάλαγγα (σελ. 50)
Φιλαρμονική (σελ. 37)
Φινάλε (σελ. 85)
Χορωδοί (σελ. 42)
Ψάλτης (σελ. 85)
Ωδείο Αθηνών (σελ. 46)
Ωδείο Χανίων (σελ. 74)

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΩΝ CD I

Αντίσταση (σελ. 56)
Εμφύλιος (σελ. 59)
Επαγγελματικός Προσανατολισμός (σελ. 46)
Ερωτήματα (σελ. 51)
Η διαδικασία (σελ. 44)
Η στιγμή του πολέμου (σελ. 61)
Κήρυξη πολέμου (σελ. 48)
Μπετόβεν I (σελ. 42)
Μπετόβεν II (σελ. 43)
Ο έρωτας (σελ. 55)
Οι Γερμανοί (σελ. 50)
Οι νότες (σελ. 39)
Οι πρώτες μουσικές εικόνες (σελ. 36)
Πάει πόλεμο (σελ. 49)
Πρόλογος (σελ. 38)
Σινεμά (σελ. 40)
Συμφωνική Ορχήστρα (σελ. 52)
Τα στηρίγματα (σελ. 58)
Το τετράδιο (σελ. 45)

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΩΝ CD II

Άξιον Εστί (σελ. 85)
Δικτατορία (σελ. 87)
Επίλογος (σελ. 92)
Επιτάφιος (σελ. 79)
Η αλληλεγγύη (σελ. 87)
Η ανάσα των παιδιών (σελ. 86)
Η ανορθογραφία (σελ. 75)
Η διάγνωση (σελ. 90)
Η Κρήτη (σελ. 74)
Με τα παραμύθια (σελ. 92)
Ο Μίκης και ο Μάνος (σελ. 80)
Ουραματίζουμαι... (σελ. 83)
Ροκ (σελ. 81)
Στον Γαλατά (σελ. 74)
Τα λαϊκά (σελ. 76)
Το καμίνι (σελ. 90)
Υποτροφία (σελ. 78)
Φιλοσοφίες (σελ. 91)

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Σχεδιασμός - σκηνοθετική επιμέλεια - συντονισμός:

Έμμου Παπαβασιλείου, πολιτικός μηχανικός, Δ/ση Πολιτισμού, Τουρισμού Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Χανίων

Επιλογή ΙΣΤΟΡΙΩΝ:

Δημήτρης Μαριδάκης, κοινωνιολόγος, δημοσιογράφος

Έμμου Παπαβασιλείου

Αφήγηση:

Αλέξανδρος Λογοθέτης, ηθοποιός

Πρόλογος:

Βαγγελιώ Ανδρεαδάκη, ηθοποιός

Σύνταξη ενημερωτικού υλικού:

Αθανασία Ζώτου, φιλόλογος, Δ/ση Πολιτισμού, Τουρισμού Ν.Α. Χανίων

Δημήτρης Μαριδάκης

Μαρία Δρακάκη, δασκάλα, νηπιαγωγός, με επιμόρφωση στο Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ

Έμμου Παπαβασιλείου

Σύνταξη παιδαγωγικών προτάσεων για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση:

Ομάδα Εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης:

Μαρία Δρακάκη

Ζωή Κολλάρου, μουσικός

Ιωάννα Μητράκου, καθηγήτρια Φυσικής Αγωγής

Σύνταξη παιδαγωγικών προτάσεων για την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση:

Ομάδα Εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης:

Γιάννης Κωνσταντούρας, φιλόλογος

Γιάννης Παπαπαναγιώτου, φιλόλογος

Ευαγγελία Παππά, σχολική σύμβουλος Αγγλικής Γλώσσας

Άρτεμις Σεργάκη, νομικός

Βαγγελιώ Σεργάκη - Χιωτάκη, καθηγήτρια Αγγλικής Γλώσσας

Μαρία Συρρή, φιλόλογος

Φιλολογική επιμέλεια:

Αγνή Ντέρου, φιλόλογος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
Αθανασία Ζώτου
Γιάννης Παπαπαναγιώτου

Γραμματειακή υποστήριξη:

Ρούλα Μπουλταδάκη, Δ/ση Διοικητικού Ν.Α. Χανίων
Ιωάννα Γερακάκη, κοινωνιολόγος, Δ/ση Προγραμματισμού Ν.Α.Χανίων
Γιάννης Σουρής, θεατρολόγος

Έρευνα Τραγουδιών – Τεχνική υποστήριξη:

Ματθαίος Φραντζεσκάκης, καθηγητής, δημοσιογράφος
Στέλιος Γιακουμάκης, φιλόλογος
Χρήστος Γαρμπιδάκης, τεχνικός Η/Υ

Ηχογράφηση:

SOUND STUDIO, Αθήνα 2005

Ηχοληψία:

Θύμιος Καλοκούσης

Μοντάζ-μιξάζ-επεξεργασία ήχου:

Τζίνα Κατσίπη

Σχεδιασμός εντύπου – CD:

Αλέξης Κουβαριτάκης (ON Graphics)

Εκτύπωση:

Μιχάλης Τουμπής Α.Ε. Εκδόσεις - Γραφικές Τέχνες

Παραγωγή:

Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Κρήτης, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων,
Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης Κρήτης

Για την έκδοση του παρόντος εκπαιδευτικού υλικού τηρήθηκαν οι διατάξεις του Ν. 2121/93.
Απαγορεύεται η πώληση, ανατύπωση και αναπαραγωγή σε δημόσιους χώρους του περιεχομένου
του διπλού ψηφιακού δίσκου και του βιβλίου και κάθε άλλη χρήση τους πλην της εκπαιδευτικής.